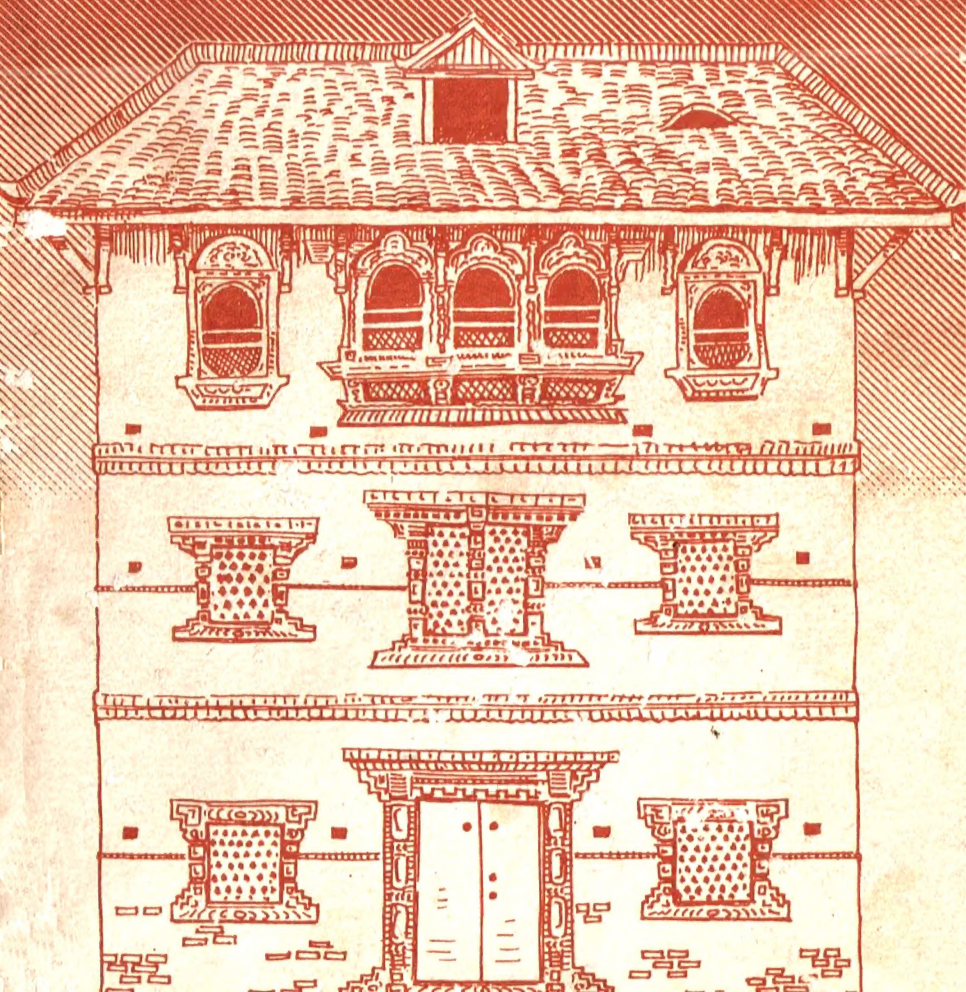

नवाः

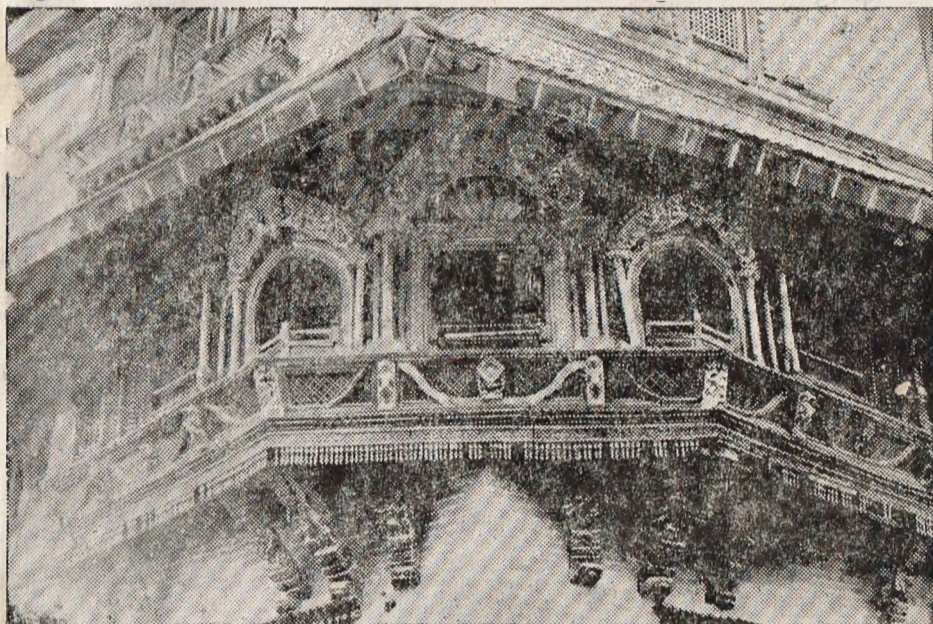

नेवाः छेँ

(Newar Cultural House)

चवम्हः

सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ

Author

Surendra Man Shrestha

Maru, Pyaphal Tole

Kathmandu, Nepal.

पिकाक- रामभक्त भोमि

ह्नापागु पिथना- ११००

नेपाल संवत् १११८, चौलागा:

स The Quest
70..

ध्व सफू थाकेगु सर्वाधिकार ज्वमियागु

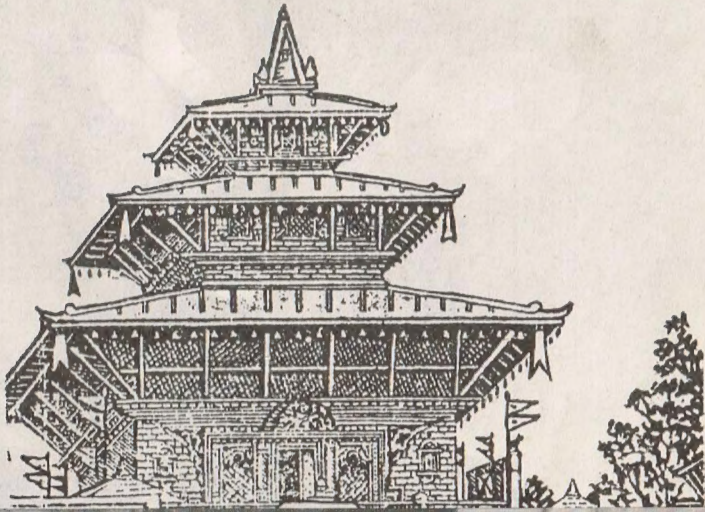

थाकू- लक्ष्मी छापाखाना, यट्खा त्वा: ।

नेवाः छै

पंचमहाभूतया शरीर त्वःताः थःगु छैँ स्वर्गय बास याना च्वंपिं पुर्खात
लिसे च्वना दिउपिं व्वा राम श्रेष्ठ, मां बाल सुन्दरी श्रेष्ठ व तता
पद्मसुन्दरी श्रेष्ठ नापं फुकक सितं लुमंकाः आः दनिपिं जिमिसं
पारिवारिक जीवन हना च्वना ।

च्वमि

8 The Kwabahal Kumari is dressed for a puja in all her ceremonial jewellery.

धलः पौ

क्रम संख्या	विषय	पृष्ठ नं.
१.	छेरि	११
२.	मातँ	१०
३.	चवत	१६
४.	बैगः	२७
५.	थांय् मापाः	३८
६.	गृह लक्ष्मी	४७
७.	देमिया छे	६१
८.	गृह	७३
९.	गृह	८३
१०.	गृह	९३
११.	गृह	१०३
१२.	गृह	११३
१३.	गृह	१२३
१४.	गृह	१३३
१५.	गृह	१४३
१६.	गृह	१५३
१७.	गृह	१६३
१८.	गृह	१७३
१९.	गृह	१८३
२०.	गृह	१९३
२१.	गृह	२०३
२२.	गृह	२१३
२३.	गृह	२२३
२४.	गृह	२३३
२५.	गृह	२४३
२६.	गृह	२५३
२७.	गृह	२६३
२८.	गृह	२७३
२९.	गृह	२८३
३०.	गृह	२९३

शुद्धिकरणः-

पौः-	आखः इवः	जुयाचवंगुः-	जुइमाःगुः-
२	६	द्यः थाय्यागु चा	द्यः थायेगु चा
४	२३	चुकुतइ	चुकुतइ चायेकी
८	२४	द्यः मालय्	द्यः मालय्
१०	२	उइवइ	इउवइ
१३	१७	भिन्न	अभिन्न
१५	२२	सित	सिहत
१६	१६	व धलिम	बः धलिम
२३	२४	कुंपाःया सिंह	गरुड मुख याह्म कुंपाःया सिंह
३४	१२	मिखा कंकाः व्वयाः	मिखा कंकाः च्वया
३६	२४	मित्याः बुट्टा	मिच्या बुट्टा
३७	७	नित्वाः भुतु	निप्वाः भुतु
३७	६	न्हय्पा	न्हय्पाँ
३६	१५	सिकः मितयनं	सिकः मि नायःनं
४६	४	हा हाँ	हा छहाँ
४८	६	न्यांपाः इया वैगलय्	न्यापाः इयाःया वैगलय्
४८	२४	खज्ग च्वःया	खड्ग च्वःया
५१	२०	द्यःया मूर्ति पूज्याये	द्यःया मूर्ति स्त्रनाः पूज्याये
५६	१२	आगंद्यः यूज्याना-	आगंद्यः पूज्याना हि खूहा
		मोहनि वलय् हि खूहा	
६०	२२	छंगु	धयागु
६०	२३	वंगुदु	च्वंगुदु
६१	१५	आगं द्यःया लक्ष्मी	आगंद्यःयात मां लक्ष्मी
		अजिमा	अजिमा
६६	१६	आंपाय् भूमन्त	आंपाय् भूसीमन्त

न्ह्यखँ

विश्वय् दक्वते तःजागु च्वापुगुँ (माउन्ट एभरेष्ट) धस्वानाः
त तःधंगु स्वंगू खुसि कोशी, गण्डकी व कर्णाली नागबिलि कयाः न्ह्याना
च्वंगु नेपाल भूमिइ बास याना च्वपि नेवाः त नेपाःया मूल आदिवासी खः ।
नेवाःतय्के थःगु धयागु सुयांलिसे ज्वः मलाःगु थःहे पहःगु मौलिकताया
तान्त्रिकतां जाया च्वंगु संस्कृति मनोभावया विकास व पुलांगु सभ्यता दु ।
विश्वयात नेवाः धकाः ह्यसीके बीगु चि नेवाःतय् बुसेँ मिसेँ कया सीबल्य्
तकं याना वइच्चनीगु इमिगु संस्कृति खः. गुगु मनूतय्सं पला पतिकं खना
व स्वया च्वंगु दु ।

नेपाः देशय् यक्व थासय् आजु अजिमा छः दु । थः थःलागा याहा
आजु अजिमा छःयात थः थःगु पीठ छः माने याना च्वंगु दु । कागया अष्टमी
कुन्हु मनूत मुनाः पीठ पूजा वनेगु व सीकः वनेगु धकाः आजु अजिमा
छःथाय् वनी । आजु अजिमा छःयात अष्टमातृका धाईपि मनूत दु । झि निदँ
झि स्वदँ न्ह्याया खँ खः, जि व मेपि स्वहा पासा मुनाः पीठ सीकेगु धकाः
सः सःतीपि अजिमा छःथाय् वना । जि बाणिज्य शास्त्र कयाः व्वनाः नेपाल
वैक्य जागिर नयाः उबल्य् छहा अधिकृत पदय् च्वनाः ज्या याना च्वनाहा
व पासापि धाःसा स्वहा क्याम्पसय् आखः व्वंकाः गुहा प्राध्यापक गुहा
उपप्राध्यापक जुया च्वपि खः ।

जिमिसं सीकेत वनागु छगू पीठ नारांहितदरबार दुने लाना च्वँहा
चन्द्रलखु अजिमा छः खः । निभाः बी धुकूगुलि दरबार दुने दुहाँ वनाः छः
दर्शन यायेगु सौभाग्य प्राप्त मजुल अनं जिपि ल्याहाँ वयाः । लँय् छहा
पासाया मतिइ छु वल खः वय्कल जित छु धाल धाःसा जिपि स्वहा ला
बुद्धिजीवी सर्कलया मनूत थथे चाःहिलाः स्वःवयेगु व च्वयेगु अभिरुचि जुया
च्वनी, जी थुपि पीठयात कयाः छपू लेख च्वयेगु जुल, आः पीठ सीकाः वइगु
खँयात त्वःता छ्वये, मे मेगु खँल्हाये धयादिल नापा वनापि छहा पासां थथे
धाःगु लि जिगु मनय् भचा गथके से च्वन । जि छु मध्या । खय्तला व

पासा च्वयेगुलि लहाः च्वःहा खः । खँय् खँय् जिनं व पासायात थुपि अजिमा
द्यःतय्त छाये माःगु, सहाय् बजियात कयाः छपु च्वसु च्वयेगु जुल धकाः
प्वाक्क धायेलात । लिबाःगु लि थः थःगु छँय् वना, खँ थुलित्तुं ।

न्याला ति लिपा व पासां “प्रज्ञा” धयागु दँ पाँ ज्वना वयाः
वयागु अष्टमातृकाया च्वसु स्वयेत बीहल, स्वयाः । थःयाके च्वयेगु बानि मरु ।
नेवाः भाषं पिहाँ वइगु संस्कृतियागु व इतिहासया लेखत स्वयेगु यानाः ।
नखः चखः व द्यःतय् खँ न्हापां निसँहे न्यनेयः । जिमि मां तःसकं थितिकुति,
नखः चखःतय् खँ कनादी । नखः चखः हनेमाः, महनेगु यात धा.सा भाः खनी
मखु, नखः चख त हनेगु थिति बिति त हनेगु यानाः मतःगु जूसा मनूतय्
मनय् दिक्क जुयाः गुब्ले सी थे जुइ, छगूया लिपा मेगु नखः चखःत वया
हना च्वनीगुलि मनूतय् न्हि वंगु चाइमखु धयादी । मनूतसँय् च्वयेगु खँत
ऐतिहासिक प्रुफ जुइमाः धाइगु । थःयात सहाय्बजि छायेगु व नयेगु छु
इतिहासय्, गुगु शिला लेखय् दइ धकाः माला स्वः जुइगु धया थें मनय्
वयाः थ्हां च्वये धयागु च्वये मफया अर्थेतुं जुल ।

छन्ह जिमि मांमं न्हापा जित जामनः गुभाःजु न्हि न्हि कलः छगः
ज्वनाः स्यंगुइ शान्ति पुखुलिइ वनाः पूजा याः वनी, न्हा.ने ला पि मनूत
दुहाँ वने फइमखु, अनदुने ग्यानापुपि राक्षेसत दु, इपि वयाः ज्वं वइ, इमिसँ
छुछु धाल विइमाः, बिइमफुतकि थयात स्यानाः नइ । जामनःगुभाःजु राक्षेस
तय्त म्ये धाइपिन्त म्ये फैं धाः धाःपिन्त फैं धाः धाःगु कलखं पिकयाः बियाः
पुज्याना वइ धया तःगु खँ लुमंसे वल । पूजा वनाः छँय् जानयेम्वाःहा जुयाः
जामनः गुभाःजु धाःगु धाइ । अले ह्यय्पि अजिमा द्यःया खँनं लुमना वल ।
जामनः गुभाःजु सहाय् थनाः कलखय् तयाः थंकीगु स्याबजि फैं, हाकुमुस्यां
म्ये, पालुं हँय् यानाः धाःधाःगु बीगु व ह्यय्पि अजिमा द्यः तय्त जीबबलि
भोग बीगु खँ मनूतसँय् धयावइ च्वंगु दनी ।

बुँद्यःया वंशाबलि धयागु सफूचाय् बुँद्यः काःवँबलय् बन्धुदत्त
आचार्यजुं मन्त्र यानाः यक्षराजयात सहाय् बजिया छपु स्याबजि व हाकु
मुस्या छगलं द्रुछिहा फैं व द्रुछिहा म्ये यानाः उपहार व्यूगु च्वयातगु नं लुमना
वल । थ्व खँतसँय् जिगु मनय् छु वल धाःसा जीब धयापि पंचतत्वया प्राणी खः ।
जीब सृष्टि जुइत पंचतत्व माः । ह्तापा महान् तान्त्रिक बन्धुदत्त आचार्य
जामनःगुभाःजु व मेमेपि तन्त्रज्ञ तसँय् पंचतत्वया प्रतीकय् तान्त्रिक मतं सम्हय्
बजिज्वलं न्याता तयाः स्याबजि हाकुमुस्या, पालु, संन्या व अय्लाः बाय् थ्वं

जीब सृष्टि यानाः राक्षसतयुत व्यूगु व द्यतयुत जीबबलि भोग व्यूगु व
 बियावइ च्वंगु जक मखुला धयार्थे मतिइ दल । मनूतय् सम्हय् थनाः छेकि
 वइगु, सम्हय् छायाः म्ये, फे, दुगु, खा व चवाहाँ छ्ये स्यानाः जीबबलि भोग
 बीगु स्वः जुयाः । मनूत द्यः द्यः थाय् सम्हय् ज्वलंया अयलाः व थ्वैया
 घाला, कुलिचा व अन्ति स्वनाः द्यःया पूजा यानाच्चनी । थम्हं नं मोहनि
 बलय् थापकुन्हु पंचमकारया अय्लाः, ह्याउँ थ्वै व थ्वैया थापि स्वनाः आगं
 द्यःया पूजा याना वइच्चनाः । द्यः थापं यायेत नं पंचतत्त्वया पंचमकार माःगु
 जुल । थुगुहे दृष्टि कोणय् वनाः ह्यापा थइत धयातःगु परंपरा निसें मनूतसय्
 धयावइच्चंगु व हनावइच्चंगु थिति बिति यात कयाः व्यवहारं पिनें मर्वसे
 “झीगु संस्कृतिइ सम्हय् वजिया महत्व” या नां छुनाः संस्कृतिया च्वसु
 च्वयेगु शुरु यानाः । न्ह्याथे च्वःसां नं थइत चित बुझेमजू । हानं हानं दयेकाः
 च्वयाः न्याला खुला वनं नं पूर्वके मफु । छन्हुला पूर्वकाः स्वयाः बाँलाः
 ताया पासा बलदेव जुजुयात वयँनाः, बाँलाः तायेका दिल । मज्यू मज्यू थाय्
 दयेकाः माः माः थाय् आखः ग्वः भिकां दिल । वयकः पासां “खड्ग
 सुरक्षाया प्रतीक” या च्वसु च्वया दिल ।

जिमिगु थ्व निपु च्वसु पिकायेत सरस्वती बहुमुखी क्याम्पसं पिकाइगु
 नेपाल भाषाया “न्हाय्क” दं पौ यात बिया । थम्हं व्वंका वइच्चनागु
 क्याम्पसय् थम्हं बियागु जिगु पत्ति च्वसु पिहाँ मवःगुलि पासां नुगः मछिका
 दिल, खँ छु मन्त । लिपा थ्व जिगु च्वसु “सितु पत्रिकाय्” बियाः पिकया
 मव्यू । लिता तं कया । थःपि निह्य जानाः सफू पिकायेगु सलाः जुल ।
 जि पंचतत्त्वया दृष्टिकोणं हे छ्ये सगंया मेगु छगु च्वसु च्वयाः । अनंलि
 मोहनि व सीकाः भू यानाः मेगु निपु च्वसु च्वयाः प्यपु खाकाः । पासां
 मेगु स्वपु लेख “नेपाःया तान्त्रिक द्यः”, “नेपालय् द्यःखः जात्रा” व
 “स्वन्ति नखः” च्वयाः प्यपु लेख खाका दिल । निह्यय् सियागु याना च्यापु
 लेखया छगु सफू पिकाये तं स्वयाः ।

भाषा निभाः स्वः प्रेम बहादुर दाइयात भूमिका च्वकेगु मतिइ तथा ।
 वय्कलं जिमित हामस्यू, गथे धाः वनेगु धयार्थे जुन । वय्कलं हामस्यूहमेह
 छह्य पासा ज्वना वनाः छेय् मदी लिहाँ तं वयाः । वाछिः ति लिपा जिपि निह्य
 पासा प्रेम दाइ धया सतुँ सतुँ छेय् थाहाँ वना, तलं निसें ज्यउँ धका वयकः
 कुहाँ झाल । जिमिगु परिचय बिया । तले झालं धयाः व्वनार्यकाः जैथकय्
 पय्तुका दिल । जिमिगु खं न्हयँथनाः निपु ति लेख व्वनाः न्यंकाः । वयकः

प्रभावित जुयाः भूमिका चया वीगु वचं बिया दिल । जिमि न्हापांगु कुतः जुया सुनां छुं धाइला धया थे छखें ग्याः मेखे सुनां नं जिमिसं मस्युगु खं : धाःसा सीके दइगुथे नं तायेका । प्रेम दाइ नं धया दिल 'सल ग से' । लि कुतुं वनी छाये ग्याये माःगु धकाः हवसला बिया दिल ।

प्रेम दाइ नं जिमिगु सफू स्वयाः भूमिका चयाः बिया दिल । वयकःया भूमिका जिमित तः धंगु प्रोस्थान बिल । न्हापांगु जिमिगु सफू 'तान्त्रिक छः व तान्त्रिक पूजा' खः । सफूया तःधंगु हलचल जुल । ब्वमि भाजुपिसं ययेकाः दिल । श्वहे जिमिगु तःधंगु संतुष्टि खः ।

निदंति लिपा जिपि निह्मे जानाः संस्कृति सम्बन्धयागु 'कान्तिपुर' नां छुनाः मेगु छगु सफू पिकया । अनं लि पत्र पत्रिकां लेख माल धाइः, च्वयेतुं माला वन ।

छन्हू छेंय् फोन बल, जिमि भिद्यः पुज्यानाः न्यायेकेगु सनाःगुया पुजारी आचाःजु भाजु जुया च्वन । वयकः सःस्पूहा खः, पुजारी भाजुया छहा पासाया काय्या व्याहा, ज्वःकुत माःगु जुया च्वन खनी । व्याहा लगन कायेफइ मफइ न्यनाः लिसः बिइ धयाः । ज्वः कुंतजक न्यनेगु मखु कलश दू मरु नं न्यनेमाः खंला, न्हूहा भौमचा दुचायेकेत निखे जःखः कलश थनाः द्वारपाल यानाः तयेमाः धयादिल । भौमचा दुचायेकी थाय् निखे जःखः कलश तयाः त्वारिबाय् ध्योमत च्याकाः तइगु ला खना च्वनागु खं खः ।

कलशयात द्वारपाल याना तयेगु छाय् धाःगु खः मनय् वल । पुरेत बाज्यापिसं जक कलश तयाः न्ह्याह्म छःत पुज्याकी । कलशयात न्ह्यागुलीसनं कयाः छचलेजिउंगु जुयाः भौमचाया निखे जःखः कलशयात स्यागिनी व्यागिनी बाय् सिंह व सिहिनी यानाः द्वारपाल याइगु धकाः सिल । अले ह्लि ह्लि दुहाँ पिहाँ जुया च्वनागु मूलुखा, खना च्वनागु तिकिइयाः, सँइयाःया निखेया माय् बैगलय् व फल्चिया थाँ थाँमय् कलश तयाः बुट्टा पिकयाः तइगुलिइ मिखा वन ।

मूलुखा, लुखा, इयाःत आजु अजिमा छःया रूप कयाः छुनाः, बैगलय् छेँ कवः, सतलय् व फल्चाय् फल्चिया कवः पिकयाः निखे जःखः कलशयात द्वारपाल यानातःगु थुइकाः गनं मूलुखा लुखा व तिकिइयाः इयालय् कलशया थासय् छःपाः तया तःगु व सिंह व सिहिनी हे तयाः द्वारपाल याना तःगु खँसलि जिगु मनया खँयात झन् तिवः बिल, आजु अजिमा

द्यःतय् निखे स्यांगिनी ब्यांगिनीयात व सिंह सिहनीयात द्वारपाल यानतइ तःगु दु । स्यांगिनी ब्यांगिनीयात आजु अजिमा द्यःतय् मस्त धाइ ।

मि ह्वाना ह्वाना छ्वयाः दना च्वंगु आजु अजिमा द्यःया रूप मूलुखाय् लुखाय्, तिकिइयाः इयाःलय् छेँ कवलय् फल्चिया व सतः कवलय् मि छ्वयाः दना च्वंगु बुट्टा पिकयातइ । अथे हे आजु अजिमा द्यःया अभिन्न अङ्गछगु रूप बाय् इमि छगुया मेगु अङ्ग स्वह्य व न्याह्य यानाः द्यःत स्वना तइगु मूलुखा, लुखा, इयाःत जो मलाकूसें छपाः, स्वपाः व न्यापाः यानाः छुनाः व छेँ कवः, फल्चिया व सतःकवःत पिकयातइ । मूलुखाय् आजु द्यःया ततःग्वय्क मिखा च्वयाः कंकाः मूलुखा फुसय् ह्याउँक सिह्नः तिकाः द्यःयात पुज्याइ ।

मूलुखाय्, लुखाय् तिकिइयाः, सँ इयालय् फल्चिया व सतः कवः कवलय् अजिमा द्यः तया (द्यःकुं कयाः) निखे पाखे नागबिलि कयाः च्वाल्ल म्येँ लुइकाः ग्याना पुइका तःपि सिह्वा दुपिं छु जीव खः ? छाय् तया तःगु ? आगं छेँ द्यःछेँ व देगः देगःया मूलुखा इयाःया खौपालय् (तोलनय्) सिह्वाः गरुडमुख व अले निखे किसिया स्वथे दुपिं छु जीव खः ? थथे तया तइगुया अर्थ छु खः ? दयागु थुयावःगुकथं मूलुखाया विषयलय् “छेय् मूलुखा छुइगुया सांस्कृतिक महत्त्व” धकाः छपु च्वसु च्वयाः “विश्वभूमि” तँसा पौलय् पिकया । अनं लि तिकिइयाः व सँइयाःयात कयाः “तिकि इयाःया सांस्कृतिक परिचय” व “सँ इयाः कलात्मक जक मखु, तान्त्रिक इयाःनं खः” धकाः निपु च्वसु च्वयाः “विश्वभूमि” तँसा पौलय् हे पिकया । अले छेँया विषयलय् सफू च्वयेगु विचाः दयाः उखे थुखे दनाः पुलां पुलां छेँ, आगं छेँ, द्यः छेँ, व देगःत स्वया जुया । छेय् आगं छेय् द्यःछेँ व देगः देगलय् ज्या कया तःगु अप्पायागु व सिया वस्तुतय् अर्थ सीके माला वल । इलय् बिलय् यल, ख्वप, थिमि, केपू, जलय्, वादेशय्, सक्वदेशय् व मे मे थासय् दनाः सः स्यूपि पुलांपुलांपि सिकःमि नायः दकःमि नायः व मे मे पिं मनूतय्के न्यनेकने यानाः जुया ।

मनूत वास याइगु छेँ आजु अजिमा द्यःया रूप कयाः दनातःगु खँ सीकाः थुइकाः छेँया विषयलय् च्वयेगु विचाः याना ! नेवाः त थःगु संस्कृति कथं दनातःगु छेय् च्वनाः वहे कथं संस्कृति हना च्वंगु दु । मि ह्वाना ह्वाना छ्वयाः च्वंगु बुट्टा यानाः छिना तइगु अप्पाया वस्तु व थथे हे यानाः बुट्टा पिकया तइगु सिया वस्तु तयाः छेँ दनाः पल्लि चिनाः भौप्वाः पिकया

भीवा तयाः इवः इवः थाय्मापाः थना तइगु या स्वरूप मि ह्वाना ह्वाना
छ्वया च्वंगु खः । मि छ्वया दन धायेव खङ्गया रूप धारण याइ । खङ्गयात
आजु अजिमा छःयानाः पुज्याना वइ च्वंगु दु ।

छेय् भीवाः पिकयाः भौप्वाः तया तइगुया आगं छेय्, छः छेय्
व देगः देगःया लुं पल्लिइ ज्वालान्हाय्कं व सिह्लः मू तया तइ ।
ज्वाला न्हाय्कं व सिह्लः मू सुर्घः व चन्द्रमा लुया च्वंगुया स्वरूप खः ।
मिसामस्तय्त् बौराः तयाः पिकाइवल्य् ज्वाला न्हाय्कं व सिह्लः मू
ज्वंकाः सुर्घः व चन्द्रमा लुइका छः थाय् यंका पुज्याकी । म्हाय् मचा
पय्न्नं बीत बौनं ज्वालान्हाय्कं व मानं सिह्लः मू बिया ग्वय् काइ । ज्वाला
न्हाय्कं व सिह्लः मू बीगु धया गु लहातं ज्वंकीगु खः । छेया नकि गृहलक्ष्मी
खः । स्वन्ति लक्ष्मी छः पुजा यायेह्य गृह लक्ष्मी खः । लक्ष्मी छःया पातय्
लक्ष्मी छःया जवगु ह्लातय् ज्वालान्हाय्कं व खवःगु ह्लातय् सिह्लः मू
ज्वंकाः च्वया तइ । लक्ष्मी छःयात लक्ष्मी थिर जुइमाः धकाः पुज्याइ ।
पुजा जुइ वलय् छेयात गृहलक्ष्मी धया सन्तान बृद्धि जुयाः कुल थामे
जुइमा धकाः पुज्याकी ।

तन्त्रमन्त्रया सिद्धि दुपि त तःधेपि तन्त्रज्ञत गुलि थःगु जुनि दनी
बलय् हे पंचतत्त्वया भौतिक शरीर मदयेकाः छ्वयाः बाय् त्वःताः सिद्ध
वनाः छः जुयाः प्राणीतय् मि यानाः च्वनी । अथे हे मनूत मित कि भौतिक
शरीर अग्निकुण्डय् भष्म यानाः मदयेकाः छ्वया सीपि नापा पारिवारिक
जीवन हना च्वनी । पितृदेव माने यायेमाः मि जुइगु मनूतय् विश्वास दु ।

नेवाःतय् आगं छः माने याइ । आगं छः धयापि थः थः कुलया छःत
खः । उकि मिजै छःयात आजु मिसा छःयात अजिमा धाइ । जीव पंचतत्त्वया
प्राणी खः । प्राणी जीवित जुइत पंचतत्त्व माः । छःत जीवित जुइत जुया
च्वनेत नं पंचतत्त्व माः । आगं छेय् आगं छःया प्रतीकात्मक मिसा मचायात
छः (कुमारी छः) यानाः तइ । मनूत वयाः कुमारी छः पुज्या वइ । आगंमय्
सह्यय् थनाः तयाः आगं छःया पुजा याइ । सोहनि वलय् आगंमय् खङ्ग
धकाः तान्त्रिक मतं पंचतत्त्वया पंचमकारया अय्लाः बाय् अय्लाःया अङ्ग थ्वे
थनाः थापि स्वनाः सुर्घः व चन्द्रमाया धौ पति तयाः नायः नकि च्वनाः आगं
छःया पुजा यानाः खङ्ग सिद्धि काइगु व खङ्ग सिद्धि बियाः फुकसिगु मि याइ ।
आगं छःया खङ्ग सिद्धि कायेमाः शत्रु नाश जुयाः भय्न्नं फाला वनाः जीवन
रक्षा जुइ । त्रिलोकया प्राणीत वयाः खङ्ग सिद्धि कयाः छःया जात्रा स्वया

चवनी । थुकिया दसु खवपय् भैलः आजु, यलय् भोटो वयनीगु व येय् मरु
सतः खः

नेवाःतय् छेय् खड्ग आकार वयेकाः मूलुखा छुनाः आजु अजिमा
छः तयाः निखे पाखे मि मलःयात नागबिलि कयाः च्वाल्ल म्ये लुइकाः
ग्यानापुइका तइ । ह्लि ह्लि मिस्त सुथ ह्लापां दनाः ख्वाः सिला वयाः
मुनां मथिइक लः कया वयाः पूजा तयाः मूलुखाय् छःयात पूजा याइ । आर्ग
छःयात पूमज्यायेकं पिने छके वनेमज्यू धकाः वनिमखु । मनूत पिने ग्यानाः
छेय् दुहां वइ । छेय् दुने फुककसिया सुरक्षा जुयाचवनी । छेया विषयलय्
अनुसन्धान यानाः सीकेमाःगु खेँ आपालं आपाः दु ।

नेवाःतय् संस्कृति विषयलय् जि गुलि चवया चवनाः ह्लापां जिमि
मानं इलय् बिलय् कनातःगु व धयातःगु खेतय् लिधँसा कयाः चवयागु खः ।
नेपाःया संस्कृति संरक्षण जुइगु ज्याय् जि पला न्ह्याकेफुगु जन्म ब्यूहा मा बौ
पिनि थःगु संस्कृति प्रति माया ममता कथनं जूगुलि इमि कीर्ति दया
चवनेमाः धकाः मनं तुनाः संस्कृति सबन्धयागु हे ‘नेवाः छेय्’ नां छुना थुगु
सफू पिकयागु खः । नेवाःतय् संस्कृति संरक्षण जुइगुलि श्वसफूतिनं तिवः बीगु
मनंतुना । सफू थाः बलय् गनं गनं आखः स्यनाः अर्थया अनर्थ जुया च्वथाय्
शुद्धी करण याना सां पौलय् स्वयाः आखः ग्वः भिकाः ववनादीगु आसा
याना ।

नेवाः संस्कृतिया सफू च्वयेगुलिइ जि व जिमि पासा वलदेव जुजु
निहा थःपिनिगु छगूहे लैपु ज्वनाः पला न्ह्याकाः वइच्चवनागु खः । थुगु सफू
थीथीगु च्वमुया मखूगुलि थम्हं जक च्वयागु जुल । थये धकाः संस्कृति
विषयलय् जिमिगु दृष्टिकोण पाःगु मखु । श्वसफू पुर्वकेत माःमाःगु पूजा सफूत
स्वयेगुलिइ व मामाथासय् वनाःमनूतलिसे न्यनेकने याःवनेगुलिइ पासां यक्व
ग्वाहालि याना दिल । अथेहे खँग्वः शुद्ध मजूथाय् भिकाः व प्रफु नापां थ्हाहे
स्वयाः ग्वाहालि याना दिल । थुकिया लागि वय्कः पासायात यक्व यक्व
सुभाय् दु ।

शुभचिन्तक भाजु रामभक्त भोमिजुं कयां फक्व याकनं सफू पिकायेत
हथय्चाय्का माःमाःगु सफूत हयाः वयँना भूमिका च्वयेगुलिइ थम्हं मनं खंगु
खं प्वंकाः ग्वाहालि याना दिल । अथेतुं मदुगु ई पानाः माःमाःगु छुं फोटो
थ्हातुं कयाः व सफू पिकायेत मा गु खर्चया थ्हाहे भाला कयाः नेपाःया भाषा

व संस्कृति संरक्षणं जुहुं भिगु ज्या याता दिल । अथेत् याता वयाचवना दीहा
वयकः शुभचिन्तक भाजु रामभक्त भोमिजु यात यक्व यक्व दुनुगःया सुभाय् दु ।

तान्त्रिक विधिया पूजा सम्बन्धय् छुं खँ सलाः याता बलय् ग्वालि
याताः दीहा जिमि जःला खःला नां जाहा गुरुजु धर्मनिन्दयात यक्व यक्व
सुभाय् दु । वयकः पूजा सन्वधय् सः स्यूहा जक नं मखु संस्कृति संरक्षण
यायेगु सामुहिक ज्यानं याताः वइ चवना दिगु दु । चचा हालेगुः ऋतु
ऋतुया नेवाः म्ये हालिगु, व म्ये हालेगु विद्याय् पारंगत हा खः । वयकःयात
हने बः जू ।

अथे हे आसा सफू कुथिइ वनाः सफू स्वःवने बलय् छति हे थाकु
मचायेकु सँ माःभाःगु पूजा सफूत क्यानाः माः माः कथं ग्वाहालि याता दीपि
राजा शाक्य व सरद शाक्ययात, छँया विषयलय् न्यने कने याता बलय्
स्यूगु खँत धयाः अपालं ग्वाहालि याताः दीहा सिकमिनाय रत्न काजी
स्थापित व मे मेपि सिकमि नायःयात व शुभचिन्तक पासापि फुकसित
अपाल आपालं सुभाय् दु ।

सफूया लागि थहां मनं खना थेतुं छवः किपा चवयाः ग्वाहालि याःहा
किजा धाःसां ज्यूहा भाजु जीवन राजोपाध्यायात व मेहा ग्वाहालि याताः
ब्यूहा शरद रंजितयात दुनुगलं निसे यक्व यक्व सुभाय् दु । जिमि ह्यापांगु
सफूत तान्त्रिक छः व तान्त्रिक पूजा व कान्तिपुर निगु सफूया छवः किपा नं
किजा भाजु जीवन राजोपाध्यायं हे चवया ग्वाहालि याताः ब्यूगु गुक्ले-त्वमंके
फइ मखु ।

अथे हे लक्ष्मी छापाखानाया नायः राज भाइ चित्रकार, प्रेसया
फुकक पासापिन्त व इन्द्रेणी प्रेसया जिमि जःला खःला ज्ञानेन्द्र मानन्धरयात
जिगु आपलं सुभाय् दु ।

श्वसफू थाकेगु सर्वाधिकार च्वमियागु ।

सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ

ने. सं. १११८

(ज)

છેરિ

બાસ ધયાગુ તઃધે, પ્રાણીત ફુક્કસિત બાસ માઃ, ડકિં છું છું કથંયા
 બાસ દયેકાઃ પ્રાણીતયસં ચવનેગુ યાના ચ્વંગુ દુ । મનૂત જ્ઞાન દુપિં પ્રાણીત યઃ ।
 જ્ઞાયા વિકાસ જુયા વૈલિસે મનૂતય્ બાસ યાયેગુ છે ગગાય્લા, ગપાય્ ગપાય્
 જાયાઃ બાંબાંલાઃગુ થે જુયા ચ્વન । લિપા લિપા છે ત ગથે જુયા વની, છુધાયે
 ફહ ? છે નિર્માણ યાયેગુ ફુક્કસિયા થઃ થઃગુ દેયા શૈલી દહ । નેપાઃ દેયા છે
 નિર્માણ યાયેગુલિહ મેપિં સુનાનં ધ્વથે મફુગુ થઃગુ મૌલિકતાયા શૈલી દુ । થન
 નેવાઃ તસેં બાસ યાના વયા ચ્વંગુ છે ત થોંયા વિકાસશીલ દેશય્ મનૂતય્
 નિર્માણ જુયા ચ્વંગુ છે તથે સ્વીત પીત વ થથે યકવ યકવ તૈત્ મજુસે પ્યત જક
 યઃ । ડકિં નેવાઃતય્ છેય્ છેરિ, માતૈ, ચ્વત વ વૈંગઃ ધાયેગુ જક દુ મેગુ મરુગુ
 યઃ । છેયા તૈ ને તતઃ જાઃ મજૂ, દનેબલય્ ધલિમય્ થિહ ધકાઃ છેય્ ક્વછુહ
 માઃ । નેવાઃત સંસ્કૃતિ, કલા વ તાન્ત્રિકતાં શોભાયમાન યાનાઃ છે દનાઃ
 બાસ યાના વપ્રા ચ્વેપિં યઃ । છે નિર્માણ યાયેગુ સંસ્કૃતિહ હિમિ પૂર્વજપિનિ
 તાન્ત્રિકતાં જ્ઞાયા ચ્વંગુ દેવત્વદુ !

છે છકવઃ સ્વકવઃ વ સ્વાકવઃ યાનાઃ દનાઃ ચ્વનેગુ નેવાઃ સંસ્કૃતિ યઃ ।
 છેય્ દથુ શ્રંગઃ તયાઃ નિદ્યા યાહ । છે ચિહ્વાકાઃ દનાતઃગુલિહ દથુ શ્રંગ યા
 થાસય્ કવઃ થાં ત થનાઃ કવઃ કવઃ પિકયાઃ નિદ્યા યાનાઃ તઃગુ દુ । થાય્
 ચિહ્વા જુયાઃ છે નિદ્યા યાયે સજિયાઃ છદ્યા જક યાના તઃગુ નં દુ । છદ્યા યા

છેંય પલાઃ ઢિના જુહલય્ છેં દિન દિન મીં । સ્વધાયા છેંય ચવને મજૂ ત્વગિત
છહા છહા પ્વનિ મહુ ધાઇ ।

છેં દનેત ઝગુથાસય્ ચા મ્હયા કયાઃ જોશીયા થાય્ વનાઃ તૂ મતૂ સ્વયાઃ
જગ મ્હુઇ । નાગ દુગૂ થાસય્ છેં દને માલ ધાઃસા નાગ પિહાં વના ચવની
ચલય્ લાકાઃ જગ સ્વનાઃ પૂજા યાનાઃ ધ્યારા સ્થાનાઃ હિંહુઇ । નાગયા મ્હાય્
લાકાઃ જગ થનાઃ છેં દને મજૂં, મિજુઇ મહુ, છેં દુના વયેયઃ ધાઇ । લઃ ઘઃ-
ચા (કલશ) થનાઃ નાગયાત બાસસ્થાન બિયાઃ જગયા પ્યથેલં પસૂકાઃ
હિનાઃ જુહત લં વિહમાઃ ધાઇ । નાગ મરુગુ થાસય્ છેં દનેગુ જૂસા લઃ ઘઃ-
ચા સ્વનાઃ ઘઃથાય્યાગુ ચા (મ્હય્પિ દ્વંયા ચા) યાહા, લું, વહ બાય્, સિજ
યાહા નાગ દયેકાઃ તયાઃજુહત લં બિયાઃ પ્યન્હુ લિપા જગ થનાઃ છેં દની ।

છેંય ગુલિ જાતયા સિત તયાઃ દના તઃગુ દુ વ ફુક્ક નાગ નાગિની યા
વ ચાયા બસ્તુત ઇમિગુહે મિયા રૂપ યાનાઃ તયાતઇ । પૂજાયા સફુતિ વ લ્વહં
હિતિયા લ્વહં પૌલય્ વિમિન્ન મુખયા નાગતય્ગુ ઝલ્લેહ દુગુ વ છેંય છેંય
ઝજ્ઞઃગુ હવાઃ દુપિ નાગ નાગિની યાનાઃ થાંત થના નિના દિકાઃ ધલિત વ
મૂસિત વ્વયા તગુદુ ।

છેંય દક્વલે ક્વય્યાગુ તંય્ છેંધી દિના ચવંગુ જુયાઃ ઝનયાત છેરિ ધાઃ
ગુ હઃ । છેરિઇ મૂલુખા છુનાઃ વયા નિથે તિકિ ઇયાઃ વ લુખા તયાઃ દથુ
ઝંગલય્ વ દુને ઝંગલય્ લુખા તઇ । દુને ઝંગઃ યા લુખાં ચુકય્ વની । દથુ
ઝંગઃ મરુગુ છેંય છેરિયાઃ દુને ફુક્ક હનેદુ । છેં ચિલા થાય્ મૂલુખા છ દુવાઃ
જક છુના તઃગુ દુ, તઃ હાગુ છેંય મૂલુખા છુનાઃ નિથે છપાઃ છપાઃ યાનાઃ નિપાઃ
તિકિઇયાઃ તયાઃ સ્વદુવાઃ યાનાતઃગુ દુ । તિકિઇયાઃ મતસે બઃપાઃ ઇયાઃ નં
છુનાતઃ ગુદુ । બઃપાઃ ઇયાઃ ધયાગુ નં તિકિઇયાઃ હે હઃ । ઇયા બઃચા પાયેકાઃ
છુહુ જુયાઃ બઃપાઃ ઇયાઃ ધાગુ હઃ । બઃ પાઃ ઇયાલય્ તૈક્વપુ (ધલિગ્વઃ તંઃ
તં તયાઃ) લાયાતઇગુ ઇયાઃ પિનેં ચિપાઃ હને દુસાં દુને ત.પાઃ જઃ દુ । ઝાગં

छैय् छः छैय् व देगल्य् तिकिइयाः बहःया निपा ग्वालि खापाः या मूलुखा छुनाः
 निखे तिकिइयाः तयाः व देगल्य् चिची पायेकाः छः इयाः तयातइ । इयाः
 पातय् छः बाय् छःया छ्वाःपाः तयाः तइगु जुया, छःइयाः धाःगु खः ।
 छः इयाः यात याकुं इयाः धायेगु नं याः । अप्वः तःखागु छैय् मूलुखा, तिकि
 इयाः छुनाः लुखात तयाः न्यादुवाः याना तःगुदु । छैरिइ अंगःया कुंकुन्य्
 सिंह बुट्टाया त्वहं तयाः पिने खने दयेकाः अंगः दत्तातइगु सिंह बःलाः थें
 अंगः बःलाःगु अर्थ खः ।

“लुखा” थ्व खँग्वः या न्ह्यःने यागु आखः ग्वः “लु” या अर्थ लुगु
 व ल्युनेयागु आखः ग्वः “खा” या अर्थ खागु खः । थ्वफुकक खँग्वःया
 चीहाकः जुयाः अप्पकथं लुखा जुया चवंगु खः । नेवाःतय् ह्यागुलि सनें
 आखः ग्वः स्पंकाः चीहाकायेकाः व अःपुइकाः नां कायेगु याइ । मूलुखा यात
 दथुइ लाकाः छुइ । छैय् लुखा व इयाःत छुनाः दथु लुखायात महत्व बिद्याः
 मूलुखा धकाः व लुखां दुहाँ पिहाँ जुइ । दथु लुखायात मेमेगु लुखा व तिकि
 इयाः परिवारया मूम्ह यानाः छुइगु जुयाः मूलुखा धाःगु खः ।

मूलुखाय् मि बहाना बहाना छ्वयाः दत्ता चवंगु यानाः इवःलाक्क गं
 घानाया न्यागः गं खने दयेकाः क्वथाचा पतिकं छपु छपु खड्गचा म्हुयाः
 न्याहा न्याहा यानाः नागं कुइकाः बाय् कर्वे छ्यें तयाः छःकुं कयाः (अजिमा
 छः तया) निखे सिख्वाः दुपि जीबघात नाग बिलि कयाः च्वाल्ल म्ये लुइकाः
 चु (चवः) पिकयाः याकुं बुट्टा कया तइ । मूलुखाया चवय्पाखे निखे चु
 पिकयाः निखेया मा (तस्वा) नाग नागिनी यानाः बुट्टा पिकयाः छेयेया मा
 क्वय् अजिमा छः मेखेयागु मा क्वय् आजु छः बाय् निखेया माय् सं कलश तयाः
 व छःपाः तया, तइ थथेहे मूलुखाय् नाग नागिनी हिनाया बुट्टापिकयाः मूलुखा
 फुसय् स्वह्य व न्याहा अजिमा छः तयाः नागं कुइका तइ । न्याहा अजिमा छः
 तयातइपिन्त पंच कुमारी धायेगुयाः । मूलुखा फुसय् कलश नं तः । मूलुखा
 फुसय् आजुछः बाय् अजिमा छः तल धाःसा छेले लुखाया माक्कय् फुहाः छः

व मेखेयागु माक्वय् कुमारी छः, २ मूलुखा फुसय् कुहः छः बाय् कुमारी छः
तल धाःसा मूलुखा क्वय् निखेया माय् आजु अजिमा छः तयेगु याइ । मूलु-
खाया निखे माक्वय् सिंह व सिंहनीया बुट्टा पिकयाः तयातःगु व भिद्यःतनं
तयातः गु खने दया चवंगुदु । थथेहे यानाः ध्वाखाया मूलुखा तनं छुना
तःगुदु । ध्वाखाया मूलुखात खड्ग आकार वयेकाः छुना मि थोगु गुलि ग्यानापू
उलिहे खड्गया धारं कीगु तःसक ग्यानापू । खड्गया निखे धारय् सिंखाः
या जीव यानाः नागबिलि कयाः च्वाँल्ल म्ये लुइकाः ह्य कुचुसे वंका तइ ।

छःया मूलुखाय् खौपाः तयाः ध्वाखा यानाः छत्र कुइका तइ । खौपाः
यात तोलं धया च्वन । छः या मूलुखाया निखे स्यांगिनी ब्यांगिनी तयाः बाय्
त्वहं या सिंह व सिंहनीयात द्वारपाल याना तइ । स्यांगिनी, ब्यांगिनी,
सिंह व सिंहनी यात आजु अजिमा छः माने याना तःगुदु । लायकू छेंया
मूलुखा सिंघ्वाखा, लुं ध्वाखा याना व छःतय् लुं व वहया ध्वाखा यानाः
छुना तः गुदु । लायकू ध्वाखाया पिने निखे ज खः ततःधिकः यानाः त्वहं
यापि सिंह व सिंहनी यात द्वारपाल यानाः तुतिइनं सिखः या बुट्टा पिकया
चिना तः गु दया च्वनी । ये लायकुलिइ सिंघ्वाखाया पिने निखे जः खः
या सिंह व सिंहनी यात मन्त्र याना नागपास तयाः तः गु थ्या सफूतिइ थथे
उल्लेख दु-

“सं ७८३ मार्ग शिल बदि १ खोपस दल न्हयाडा ॥ तवदेव रस तया
नाख पास तया सिंह खोपस कया ओ हया ॥” १

मूलुखाया च्वय् माय् व क्वय् लुखा खलुया निखे ग्वाल प्वाः म्हुयाः
निपा ग्वालि खापा छुनाः मूलुखाया निखे या मा च्वय् क्वय् व दथुइ यानाः
स्वंगः कलश तयाः नाः ग्वलय्नं तया तइ । मूलुखाय् थचुकुनं छुना तः गु
दइ । खापा धिनाः पति दुछवयाः थचुकु क्वकया व थछवया चुकु तइ ।
मूलुखाया खापाय् निप्वाः मिखा प्वाः न्ह्यय्प्वाः खनाः क्वेय्प्वाः यात म्हुतु

प्वा: याना तइ । अथेहे निपाखापाय् ग्याना पुइका: तत: ग्वयेक: मिखा कंका:
 माता: ग्वयेगु निपा खेमा छुना: क्वेय् प्वा: दात म्हुतु प्वा: याना तइ । खेमा
 व्हालुका: छुना तइ । माता: मग्ब:से खापा तिनातइ बलय् निपां खेमा निखे
 फहिला: निखे थस्वया: च्वनीगु निप्वा: न्हाय्प्वा: जुल । मूलुखा धयागु
 स्वपु खड्ग ख:, उकि मूलुखा दुवाल्य् निखे निग्व: मा थना: दथुइ ना: ग्व:
 छुना: छेयेया माय् अजाजु छ: मेखेया माय् अजिमा छ: तया: दथुइ ना: ग्वलय्
 कलश तया: छ: याना तइ । मूलुखाय् कलशयात न्हागुलीसनं कयां:
 छ्यली । आंग छेय् व छ: छेय् खड्ग यात ना: ग्व: याना: निखे मिखा कंका:
 दथुइ खड्ग या बालाच्च: पिकया: ज्वाला ज्वाला थिका तइ । आगमय् व
 नास:छ: थाय् धकिं तया: तइगुलिइ मूलुखा याना: निखे निग्व: मा या
 निपु खड्ग दथुइ ना: ग्व: या छपु खड्ग याना: स्वपु खड्ग च्वयां: खड्ग
 पतिकं मिखा कंका:, छया: व कर्वं तया त:गु खने दया च्वंगु दु ।

मूलुखा, तिकिइया: व लुखापा बा: बा: तक्क अंग: दना: निकु
 स्वकुति पाका: अंग: सरह: याना: माक: चात (सित्वा:) तइ । अले अंग
 जुचिछइ जुचिछइ ब: धलि तया: पिने खने दयेका: माकचिया ब धलिया सा:
 प्वा: प्वालय् लाका: कि ताना: ब: धलि यात अंगलं पिहाँ वयेमफेयक कतिक्क
 ज्वंकी । अननं अंग: दना: थाहाँ वया: छेँ छत जायेका त:गु दु । सित्वा: या
 छ्वा: ख्वालय् माक:चिया छ्वा: याना तइगुलि माक: धा: गु ख: । अंग:
 अंग: लय् ब:चा ब:चा हाक: याना: धलि तया तइगुलि ब: धा:गु ख: ।
 ब: धलिमय् नाग नागिनी याना: बुट्टा पिकया: न्हा:ने मूलुखा, लुखा व
 तिकिइया: निखे थस्वका: मनूछ: यात नागं कुइका तइ । अंग: पिने माचिकं
 अप्पा छेये पाखे ह्यामुचा न्हाइ त:गु लिइ थुना छव: छव: तया: तिका: दुने
 दुने चा तया: कचि प्पां: छेँ दनी । दाँ ह्याचायेकेत कचि अप्पा तया: छेँ दना
 त:गु मखु, लायकू छेँहै नं कचि अप्पा तया: दना त:गु दु । न्हापायापिके जा दु ।
 पुलां पुतांगु कचि अप्पा त त:पा: लखं मनं । माचिकं अप्पा या छ्वा: सिज:
 थे य:चुपिचु बाँला: । अंग: पिने छव: छव: माचिकं अप्पा तया: दनीगु जुया:

वा मकासे दनी । वा मकासे दनीगु अंगः बःमलाइ धकाः छेय् कचि अग्पा
तयाः अंगः दनीगु खः ।

कचि अग्पा तयाः दना तःगु अंगः क्वनिसे चश्चयंक छधी, बज्जलेप जुयाः
छे तःसकं बल्लाः । माचिकं अग्पा पिने छबः छबः दनीगुलि बः धलितया अंग
दना चवय् अंगः या भार क्वय् गनं छथाय् मलाकूसे फुक्क भार बः धलिमय्
लाकाः बः धलिमं अंगः जुच्छिइ जुकाः माचिकं अग्पाया अंगःयात कत्तिक
ज्वंकातइगु खः । उकिं अंगः चवय् या भारं क्वय् गनं अंगः भ्वरिखाना वइगु
भय मरु । बः धलिमं चवय् अंगलय् थचावइगु पं । छे पुलां जुयाः गनं अंगः
भ्वरिखाना वःसां अंग भिके अःपु थाकुमजू, अंग दुना वइगु भय मरु । पुलां
पुलांपि दकःमि नायः पिसं अंगः भिकेत मा अग्पा प्वले बलय् स्याः चायाः
अग्पा छकः भाराक्क वयेयः धाइ । मूलुखा लुखा व तिकिइयाःत निखे
चु पिकयाः छुनाः क्वपु बाय् त क्वपु तयाः त्वपुया तइगुलिनं अंगः यात तिवः
बिया चवनी ।

अंगः या द्यःने प्यखेलं निखे पाखे धलिग्वः तइ । थथे धलि तयेगुयात
नस तयेगु धाइ । अले दथु अंगलं न्ह्यःने व ल्यूने यागु अंगलय् धलित दिकाः
कुछि कुछि पाकाः ब्वयाः पिने अंगलय् धलि ख्वाः त इवः इवः खने दयेकाः
सिं ख्वा क्वे ख्वाः व बेताः या ख्वाःपाचात तथा तइ ।

अंगः यात दुने पिने लाकाः धलि धलिमय् किंवाः खनाः किंभः कया
चुकु ताना चुकुया च्वः प्वः पिकयाः दथु अंगले न्ह्यःने व ल्यूने या अंगःयात
ज्वंका तइ । चुकु पिने खने मदयेकाः ताना तःगुयात दूचुकू धाइ । चुकू धयागु
भ्वय्छा सियागु ताना तइ । नस धलि तयाः त तः पुगु चुकू तानाः पिकयाः
नस धलिमं अंगःयात ज्वंका तःगुयात तानं कसे यानातःगु धाइ । थथे तानं
कसय् यानाः अंगः अंगःयात ज्वंकाः तः भ्वखाय् ब्वल धाःसानं छे पाताः
जुइक मदुनीगु याना तःगु खः ।

अथेहे जग थाहाँ वयाः गाःम्हुया तःगु ईल्वहं लायाः माथाँ थाँया साः
 साः लाकाः थनाः म्यथ तयाः निना दिकाः ज्यासः पिकयाः कुताः तयाः, ज्यासः
 तीगु बाय् फल्चा बाय् सतः पिकया तःगु दु । ई ल्वहं त माथाँ थाँमय् थचाः
 वइगु पं । ई ल्वहं तय् सिंहया बुट्टा पिकया तइ । माथाँ थाँ त नाग नागिनी
 या बुट्टा तयाः थनाः सिंहमुख व गोमुखयाना तःगु खने दु । माथाँत व निनाः
 सिसि यागु थना तई । मनू त फल्चाय् पय्तुना च्वेवइ । प्यह्य मनूतयाः
 खल्लाकी बलय् फल्चाय् मुनी । छःया जात्राय् यँमाछः त फल्चाय् व सतलय्
 ब्वयेहइ । मनूत फल्चाय् व सतलय् च्वनाः छःयात देवा व दलू च्याकाः च्वे
 वइ । फल्चाय् फल्चाय् छःत नं स्वना तःगुदु । थन यँय् थाँमू दबुलिइ व
 चिकंमू दबुलिइ वास्याः छः स्वना तःगुदु । वास्या पिनि वास्याः छः थाय्
 वया पुई हाः वइ । वास्याः छःया थाँमुलिइ प्याकि जक ताना तःगुदु ।
 थाँमुलिइ वास्याः छःया थाँमू तःग्वः, चिकं मुलिइ चिग्वः । वास्याः छःया
 थाँमूया नामं त्वाःया नां थाँय्मू व चिग्वगु थाँमूया नामं चिकंमू जुया च्वंगु
 खः ।

मूलुखा धयागु अजिमा छःया अभिन्न अंङ्ग आजुछःयागु खः । उकिं
 मूलुखा मि व्हाना व्हाना छ्वयाः दना च्वंगु आजु छःया रूप गंधाना बाय्
 कवे छयँ तयाः खड्गचात म्हुयाः निखे पाखे सि छवाःया जीबयात नाम
 बिलि कयाः च्वाल्ल म्येलुइका मूलुखाया खलुयात बेताः यानाः उकिइ छःने
 निखे पालि बुट्टा पिकयाः बाय् निखे छःपाः यात पालि यानाः निग्वः तुति
 मा थनाः तई । आजुछःया निपाल्लाः निखे ब्वयेका च्वंगु या मूलुखा च्वय्
 निखे चुपिकयाः मि च्याःगु दुट्टा यानाः व अले नाःग्वः या दथुइ च्वंगु कलश
 यात पाल् छवला यानाः फ्याच्वंगु व मेगु ल्हातं प्वसः कायेगु मुद्रा ज्याना
 च्वंगु निपा ल्हाःया निखे म्हगलय् चुल्या पिकया तइ ।

आजु छःयात लुखाया निखे माया ववय् लुखाखलुइ सिंह सिंहिनी बाय्
 कलश यात नाग नागिनी यानाः तुतिइ कलि बाय् घंगला न्ह्याकाः च्वय्

निखे पाखे चु पिकयाः मि च्याः बुट्टा यानाः, म्हगल्य निखे चुल्या पिकया नाग
 नागिनीया बुट्टा ल्हातिइ चुरि न्हाकाः, चव्य पाखे निखे सि ख्वाः या जीबयात
 नाग बिलिकयाः च्वाल्ल म्ये लुइकाः निखे न्हाय्पन्य नाग नागिनी या तिसां
 सुइकाः, नाः वल्य क्वय्या कलश यात नाग नागिनी यानाः सिखः मालं
 क्वखायेकाः तः गु खः । मूलुखा चव्य गं घाना बाय् कवें छ्यें तयाः आजु
 छः या छ्यें या तिसा यानाः खड्गचा म्हुया किंकिपा ज्वांय् ज्वांय् तिका तः गु
 खः । किंकिपा धयागु खड्गया प्रतीक खः । छः या मूलुखाय् खौपा तया तइगु आजु
 छः यात मत् पुइका तः गु खः । मूलुखा दुवाः तान्त्रिकतां भय् बिना च्वंगु
 काष्ठकलां जायाः बाँलाः । काष्ठ कला यात देया तिसा धाइ ।^{१४}

नास छः या धकिल्य गंचा घानाया बुट्टा तयाः मूलुखा च्वयातई ।
 “नृत्येश्वर” धयागु पूजाथ्यासफुतिइ आजु छः यात धयातगुदु-

महानृत्येश्वर भैरवाय
 शक्ति सहिताय नमः ।।^{१५}

गृह प्रतिष्ठा धयागु छगू पूजा थ्यासफुतिइ मूलुखाया निपा खापायात
 शक्ति सहितया आजु अजिमा छः धयातः गुदु ।^{१६} थये जुया नेवाः तय् छेंया
 मूलुखाय् मिच्याः गु बुट्टा पिकया छपा खापाय् क्वय् प्वाः खनाः दुने खस्रो प्वाः
 तयाः मेगु खापाय् खग्वल्य खस्रो छुनाः छपा छपाया निपा ग्वालि खापा छुना
 तइ । क्वय्ने खव तयेगु व चायेकेगु यानातइ । खग्व तयाः खस्रो छुना तगुः
 छपा खापा आजु छः व खस्रो प्वाः छुनातः गु छपा खापा अजिमा छः खः ।

उकिं न्हुछेंय् दनीबलय् मूलुखा छुनाः मूलुखाय् छः पूजा यानाः सिकः
 मि दकें मि ज्यामि सुयातं घाः पाः मजुइसा धकाः भ्यारा स्थानाः हिखुइ ।
 मूलुखा छुनाः हि मखुल किं छः या दोष देया अप्रिय घटना जुइयः धयागु
 विश्वास दु । बुँग छः जनबाहा छ, व खवप्य आजु छः या जात्रा याइ बलय्
 छः यात खतय् तयाः पुज्यानाः खतं मनू मनयेमाः धका छः माल्य आजु छः

यात भ्याय् चा स्यानाः हिखुयाः प्यचाः घचालय् हिम्हुकीगु मनूतस्यै स्वया
च्वंगुदु ।

आजु अजिमा धयापि बुरा बुरि त खः । मनूत तःसकं बुरा बुरि
जुल कि धुसिलुइ, मानसिक शरीरिक कमजोर जुयाः लुगु लुगु खाइ, पिहां
जुइत ल्हाः ज्वंकाः जुइमाः । थुकिया रूप मूलुखायागु खः । उकि मूलुखा
यात च्वय् पाखे निखे चु पिकिया व क्वय् पाखे निखे मूलुखाया खलु पिकियाः
छुनाः दुने अंगलय् दुचु बाः तइ । दुचु बालं मूलुखाया चु पिकियातः गुया निखे
सित्वालां ज्वंका तइ । थथे ज्वंकातइगुयात ताः कया तःगु धाइ । ताःया
ख्वाः ख्वालय् भ्याय् या ख्वाःतया तइगु जुयाः भ्याःसि धाःगु खः । मूलुखाय्
ताः कया तइगु पिने अंगलय् च्वय् पाखे निखे खने दयेकाः क्वय् पाखे निखे
पालि बाय् छःपाः तयाः खने मदयेका तःगु दइ । धुसिलूह्मा मेपि स्वयाः
चीधिकइ । उकि मूलुखा चिजायेक छुनाः मनूत दुहाँ पिहाँ जुइ बलय्
मूलुखाय् छय् क्वछुइ माःगु याना तइगु ।

छःया प्याखंनय् आजु अजिमा छः त धुसिलुया लुगु लुगु खाना
च्वनी । मनूत छःया निखे च्वनाः ल्हाः ज्वना तइ । आजु अजिमा छः
तय्त कवै छय् या तिसा तीका तःगु ख्वाः पाः पुइका ज्वाय् ज्वाय् किकिपा
छुकाः तुतिइ सिखाया कलिल बाय् वंगला न्हाकाः ल्हाःतय् सिखायाहे
चुरि बाय् कलया न्हाकाः व बाजु न्हाकाः नाग मालं क्वकायेकाः ज्वाय् ज्वाय्
तिसा तीका तइ । आजु अजिमा छः त खानाः घगला छिरि छिरि सः वयाः
छय्नय् किकिपा फिरि फिरि सनाचवनीगु छः तय् रूप मि छ्वया दना च्वगु
खड्ग या रूप खः ।

छः प्याखं पित हइबलय् मनूत ल्यैल्यै दनाः छःया खड्ग भाग्यानाः
स्वयाच्वनी । छैय् छैय् नं खये तयः छः तय्त पूजा व्यू वइ । छःप्याखं
हुइका च्वथाय् मनूत स्वःस्व जुइक स्वया च्वनी । प्याखं हुइके सिधयेका छः

तयत् पुज्यानाः प्वःसः बिया प्याखँ स्ववइ चर्विन्त छ. खलःतय्सं दालाय्
सम्हाय् बजि तयाः प्याखँ स्वःवया चर्वि मनूतयत् उइ वइ । मनूत ख्येसगं
तयाः गुलिस्याँ फै, दुगु, प्वःसः बियाः छःया पूजा याःवइ ।

मातँ

धलि त नाग नागिनीया सिख्वाः कर्वेखाः व बेताःखाः यानाः
इवः इवः व्वयाः सिंह त मि छ्वयाः सँ जिग्रिङ्ग चवंगु अंगः जुच्छि मिच्याःगु
बुट्टा पिकयाः छिना तःगु दौचि अप्पा, न्याकुं चाअप्पा व तुंचा अप्पा इवः
इवः तयाः अंगलं पिकयाः दनाः बास्तु कलां जायेकाः व अथेहे मिच्यानाः दना
चवंगु अंगलय् अनेगु बुट्टा पिकयाः काण्ठकलां जायेकाः छेरि व मातँ सी
दयेका तःगु लिं छैया शोभा ब्यू । थथे बुट्टा पिकया तइगु यात पक्
(कानेस) धाइ । नेवाः त नाग नागिनी यानाः धलि लाया तःगु लिइ
क्वलापु तयाः चा लायाः ह्याउक सौचां (सियूचां) बँथिलाः तःगु छैय्
बासयानाः व चवय् धलिःतसय् कुइका चवंगुदु । आजु अजिमा छः तयत्
गनं नागं, गनं बेताः व गनं कर्वे छ्ये आसन याकाः नागं कुइका तःगुदु ।

मातनय् तिकिइयाः तइ । तिकिइयाः धयागुलिइ छपातंचाकलाःगु,
प्यकूलाःगु, स्वकू लाःगु, ईत बुट्टा यागु, स्वां पवः पवः यागु व थी थी
कथं बुट्टा यागु इवः इवः हवः हवः यानाः क्वपयः बुट्टा पिकयाः नाःग्वः
छुनाः इयाः दयेका तइ । नाःग्वःयात न्हाय्न् धाः । देशय् मरु इयाः
सूर्यमुखि इयाः, कर्वे इयाः, म्हय्खा इयाः, सतकोणया यन्त्रया इयाः खवपय्

भैलः श्याः थै जयागु अने अनेगु तिकिइयाः त छुना तःगु दु । श्याः हवः इवः
 इवः तयाः श्याः तिनाः दयेकाः छुनाः दुने छुं खनेमदयेक किनाः तःगु जुयाः
 तिकिइयाः धाःगु खः । तिकिइयाः धाइगु या अर्थ नं थथेहे खः । श्याः छुनाः
 किना तइगुलिं पिने तिकिइयाः न्हतं दुने छुं खने मरु, दुने धाःसा पिने
 फुकक छलंङ्ग खने दु । थव तिकिइयाः या विशेषता खः, मेगु उद्देश्य गोप्यता
 खः । छैय् दुनेया गतिविधि गोप्य जुइ माः, पिनेया पित्त सीके बिइ मज्यू ।
 उकि नेवाः तय् छैय् तिकिइयाः छुइगु खः । तिकिइयालं दुने जःदु फय् पं
 धयागु मरु ।

श्याः खँवः या अर्थ मचा खः । लाख्य् प्याखँनय् श्यालिचित्त
 लाख्य्या मचा धया चवंगुदु । मचां मां बीयात दुःख बीगुथे लाख्य् प्याखँ-
 हइ बलय् श्यालिचां लाख्य् यात हायेकाः दुःख बिया चवनी । उकि
 तिकिइयाः धयागु मूलुखा व लुखाया खवाः वयेकाः व चीपाय्का चवय् व
 ववय् निखे ताः कयाः ज्वंकाः छुना तइ । तिकिइयालय् मूलुखा व लुखा-
 यागु मिं च्याःगु बुट्टा यानाः तिकिइयाः या खलुइ छःने निग्वः मा नाग
 नागिनी यानाः छःपाः यात पालि यानाः तइ । तिकिइयाः चवय् अजिमा छः
 तयाः इवःलाक्क गं घानाया बाय् कवँछय् यानाः खड्गचा म्हुयाः निखे
 चवः पिकयाः सिखवाः या जीव यात नागबिलिकयाः च्वाल् म्ये लुइकाः
 ब याकुं बुट्टा कया तइ । तिकिइयालय् न्हाय्, म्हुतु, मिखा यानाः बुट्टा
 पिकयाः नाःग्वः तयाः उकिइ चवय्, ववय् व दथुइ यानाः स्वंग कलश तया
 तइ ।

मातं धयागु छैया मागु (मूगु) तँ खः । छैया मागु तँ जुया अन
 मां तिकिइयाः (मू तिकिइयाः) छुइ । मूलुखाया चवय् लाकाः तिकिइयाः
 छुनाः तइगु मातिकिइयाः खः । छै ग्वः पाः श्याःया यायेगु खः मातनय्
 वः पाः तिकिइयाः छुनाः चवतय् वहे खतं श्याःपाः तयाः बैंगलय् श्याः या
 छैकवः पिकाइ । छेरिइ मूलुखा व लुखायात नापं श्याःपाः या ल्याः

તયા: તિક્કિફયા: ત છુડ. છપા ફયા: યા છેય્ માતિક્કિફયા: છપાજકં
છુડ. સ્વપા ફયા: યા છેય્ માતિક્કિ ફયા: છુના: વયા નિલે મેગુ નિપા તિક્કિ-
ફયા: તયા: સ્વપાયાઇ. ન્યાપા ફયા: યા છેય્ માતિક્કિ ફયા: છુના: વયા નિલે
નિપા નિપા યાના: પ્યપા તિક્કિફયા: તયા: ન્યાપા યાઇ.

ફયા: જ્વ: લાકા: છુડ મત્ય:, બિજ્વ: યાયેમા: । જ્વ: ફયા: સ્વયા:
પિહાં વને મત્ય:, જ્યા સિદ્ધ જુડ મલુ ધાઇ । શ્વ ધા:ગુયા અભિપ્રાય: છે દૈગુયા
અંજ્ઞ મિલેમજૂ ધા:ગુ લ્: । ઉકિં નેવા: તય્ છેય્ છપા:, સ્વપા: વ ન્યાપા:
ફયા: યાના: છુના: તઇ ।^૧ લુલા વ ફયા: છુના તઇગુ મિલે મજૂગુ છેય્
પિને અંગ: યા લ્વાલય્ ધ્વાલા: (લડ્ગ) યા બુટ્ટા પિકયા: લુલા: વ ફયા:
પા: લાકા તઇ । ગુલિ છેય્ લા પિને અંગલય્ ગ્વાલ્ પ્યા: તયાતઇગુ લુલા વ
ફયા: યા લ્યા: લ્: , ગ્વાલ્ પ્યા: લડ્ગ યા પ્રતીક લ્: । છેય્ લુલા વ ફયા:
છુડગુ કથં આજુ અજિમા લ્: યા ગાલય્ ઇહ્, સ્વહ્ વ ન્યાહ્ લ્: યાના:
સ્વના તઇ । લ્: સ્વંગૂ મલુથે જુલ ધાયેલ્ લ્: યા અજ્ઞ પુરે જુડ મલુ ।

લ્: ગાલય્ લ્: યા આપાલં મે મેપિં લ્: ત નં લ્ને દયા લ્વંગુ દુ ।
થુજ્વ.ગુ થાસય્ ન્હાપા લ્: સ્વના ત:પિં મૂ લ્: દયા લ્વની । મૂ લ્: તય્ત માચાછિ
લ્: નં ધાયેગુ યા: । અન મેમેપિં લ્: દુપિં ફુલ્લકસિત: મૂ લ્: યા પરિવાર ધાઇ ।
આજુ અજિમાયા લ્: પુજ્યાના: ન્યાયેકીગુ યલ્વ સીગુ વ સના:ગુત દુ । લ્: થાય્
લ્ના: ગુથિયા પૂજા યાના: લ્વની પિનિ મૂ લ્: યા છગ:, વ સ્વંગ: થાપિં સ્વના:
લ્: યાત પુજ્યાના લ્વની । ન્યત મરુ અજિમા લ્: યા પૂજા યાના: ન્યાયેકીગુ
આપાલં ગુથિ ત દુ । ગુલિલા અજિમા લ્: યા માચાછિ લ્: પુજ્યાના: ન્યાયે-
કીગુ સીગુથિ દુ । માચાછિ લ્: પુજ્યાયેગુ ધકા: મૂલ્: યા મૂ પૂજા જુડ, પૂજા
સિધયેલા: અન દુપિં મેપિં ફુલ્લ લ્: તય્ત પુજ્યાઇ । ન્યાહ્ લ્: યા ન્યાગ: થાપિં
સ્વના: પુજ્યાયેગુ તાન્નિક ગુપ્ત પૂજાત દુ ।

માં તિલ્કિફયા: વ તિક્કિફયા: યા લા: લાતલ્લ અંગ: દના: અલે નાગ

नागिनी बृहदाया बः धलि अंगल्य् छचाखिलं हिनाः न्ह्याःने तिकिइयाः व
मातिकिइयाः निखे थस्वकाः नाग नागिनी या स्हुतुं मनू छः त पिकयाः
नागं कुइका तः गु दु । अन अंगः दताः थकयाः नित जायेकाः नस धलि तयाः
धलि त ब्वयाः धलि खवाः खवाः खने दयेकाः तान कसये यानाः मांतिकि-
इयालय् ववपु तयाः त्वपुयातः गु दु । निखेया तिकिइयाः त चिपायेकाः छुइगु
जुयाः त ववपु लायाः दुने इयाः पाः यात तपायेका तः गु दइ ।

मां तिकिइयाः धयागु आजुछःया अभिन्न अङ्ग, अद्वय रूप अजिमा
छः यागु खः । “गृह प्रनिष्ठा” धयागु पूजा थ्यासफुतिइ मां तिकिइयाः
यात अजिमा छः धयातः गु दु ।^{१०} गुंइ माजु छः (गुंइस्वरी), माजु जय
बागिस्वरी छः, भिछः, नासः छः, सिथिछः, जनबाहाः छः, माकां छः,
पालाः छः व बुंग छः थेंज्यापि नेपादेया थः मौलिकताया सम्हाय् तयाः
पुज्याये माः पि छः त खः ।^{११} आजु अजिमा छः त अद्वय एक रुप जुयाः लॅपु
(न्हव) छाइ बल्य् छः प्वाथ्य् दयेकाः मचा बुइकाः, सिसा पालु इनाः,
व्यंकाः जानकाः वहे छह्य छः यातः तः धी जूगु ल्याः कय्ता बियाः (बुस्का)
ई यानाः बाराः तयाः मिजँ मिसाया नितौं कर्म खंकाः पूजा यानाः छ्यें सगं^{१२}
बियाचवंगु दु ।

मनूतसँय् आजु अजिमाया भिन्न रुप गुइमाजु छः यातः मि जुइगु
लागि, बागिश्चरी छः यातः आखः सयेकेत, मि छः यात व्यापार वृद्धि या
लागि, नासः छः यात प्याखँ बाछवादन संगीतय् नासलं लिंके या लागि
बुंग छः यात देशय् अन्नं दुःख मजूइकेतः जनबाहाः छः यात रोग हरे जुया
आयु ताः हाकेत, मांका छः पालाः छः यात रक्षाया लागि व अथेहे आजु
अजिमा छः यात माने यानाः चवंगु दु ।

मांतिकि इयाः या फुसय् छः कुं कयाः तः ह्य अजिमा छः यात निह्य
मनू निखे स्वयाः छ्वं स्याना च्वंपिनिगु ह्याया छः ने बाय् कवँ छयेंत तयाः

पुतु पयतुकाः तइ । अजिमा छःया निपाः ल्हाः निखे ब्वयेकाः खङ्ग, पॅपाः
 (ढाल) व मेगु जवगु ल्हाती पात्र खवला फयेकाः देपाल्हाती प्वःसः कायेगु
 मुद्रा ज्याकाः प्यपाः ल्हाः यानाः तःगु खनी । अजिमा छः या ल्हातय् नाग
 नागिनी या चुरि तुतिइ कल्लि न्ह्याकाः नागमालं वखायेकाः छ्यँनय् क्वँ
 छ्यँ या तिसा यानाः किक्किपा छुका तइ । अथेहे छः प्याखनय् अजिमा छवं
 निपाः ल्हातिइ नाग नागिनी यानाः सिख्वाः या कल्या न्ह्यानाः सिखः
 मालं क्वखानाः तुतिइ घंगला चिनाः क्वँ छ्यँ दूगु ख्वाःपाः पुयाः किक्किपा
 ज्वांय् ज्वांय् तिया तइ । अजिमा छः लुगुलुगु खानाः किक्किपा फिरिफिरि
 सना च्वनी । अजिमा छवं छपाः ल्हातँ पॅपाः (ढाल) ज्वनाः व मेगु
 ल्हातँ खङ्ग हीकाः प्याखं हुइ । अले अजिमा छवं प्वःसः काइ बलय् वहे
 जवगु ल्हातँ पात्र खवला ज्वनाः देपागु ल्हातँ प्वःसः या मुद्रा यानाः प्याखं
 हुइगु या मांतिकि इयाः फुसय् अजिमा छःया प्यपाः ल्हाः यानाः तइ ।

तिक्किइयाः इयालय् तँक्वपू तयाः व मांतिकिइयाःयात दुने अंगलय्
 दुचु बाहाः तयाः च्वय् व क्वय् निखे पाखे माकःचात तयाः ताः कयाः ज्वंका
 तइ । मांतिकिइयालय् च्वय् पाखे निखे या कुं बुट्टा व क्वय् पाखे निखे
 पालि बुट्टा बाय् छः पाःचात तयाः ताः ख्वाःचात खनेमदयेका तइ ।

छः छैय् या मांतिकिइयाः लुंइयाः यानाः सतकोण या यन्त्र तयाः
 उकिइ दथुइ खङ्ग बाय् कलश बाय् अजिमा छः तयाः तःगु दइ । यलय्
 नकि इयाः धकाः मांतिकि इयालय् नकि छः (अजिमा) तया तःगु दु ।
 नकि छःया कपाः छगलं ह्याउँक सिद्धः पाका तइ । मांतिकि इयाःलय् नागं
 कुइकाः बाय् खौपाः तयाः गजू लुइकाः छत्र कुइकाः तःगु दइ । थथेहे
 दातातसंय् आजु अजिमा छः यात नागं कुइकाः व पिने मूलुखाय् खौपाः
 तयाः छत्र कुइकाः छाया तःगु दु । छत्र यात नागराज माने याइ । अजिमा
 छःया खौपातय् सि ख्वाः तयाः वया म्हुतुं नाग व नागिनी पिकयाः निखे
 स्वकाः अले क्वय् पाखे अजुचाया पुपिं निह्य जन्तु तया तःगु दु । सिख्वाः

यात छेपे व अजुचाया पुपि जन्तु यात हिति मंगः धाइगु खः । हिति मंगः
छगु प्रकार या सिंह व सिंहनी खः ।

थन सिंह धयाह्य जन्तु मरु । कलियुग वयाः सिंह त पृथ्वी त्वःताः
स्वर्गतय् वंगु धाइ । सिंह लोप जुया वनीगु खनाः स्वर्गतय् च्वय् ब्वयाः
वँह्य स्वयाः च्वया तःगु धाइह्य सिंह या उन तुयूह्य ताःहाकः जुया सुलुक्क
वनाः नाग ह्लिपं, मिखात तःग्वः मि ज्वाला या मिखाफुसि, धुंयात तःपूगु
वा, धँवा व लुसि पिकयाः हिं हिं यानाः च्वँह्य सिंहया म्हुतु प्वाल् मि
ज्वाला पिहाँ वयाः ह्य छह्य मि छ्वया च्वंगु स्वः स्वः हे तिप्पा नकः
वइह्य थे नुगः छः ग्यासे वयाः ह्लकुसं तिति स्वाना वइ ।

सिंह धयाह्य मिमलः खः ।^१ मूलुखा व तिकिइयालय् च्वय् पाखे
निखे चु पिकया तःगुलिइ सिख्वाः यानाः नागबिलि कयाः च्वाल्तः म्ये
लुइका तइगु मिमलः खः । मिमलः यातः सिंहराज धाइ । वावयेत फय्
वइ, घननन छः न्याइ । प्वालाक्क मि पिहाँ वयाः स्वर्गतय् स्वाँल्ल ताहाकया
वनी । नागराज धयाः च्वंगु थ्वयात हे खः । आजु अजिमा छःया किपाय्
छःतय् तिसा याना तइपि नागराजया वर्ण मि व आकाश यानातइ ।
नागराज यात “बरुण” धयातःगु दु । बरुण धाःगु लः खः । वा फय् वइ
बलय् मिमलः जुइगु भय् दु । मिमलः जूथाय् पलखं हे वस्तु व्वयाः नास
जुइ, झी जुइ । त तःसकं नं न्याँतकि दिन्न मिनाः छुं जुइन ला धकाः
मनूत ग्यानाः “नसिंह” “नसिंह” धकाः सिंह छःयात पुकारे याइ ।

मिमलःया दृष्टिगत बिभिन्न दृष्टिकोणं व उद्देश्यं मि छ्वया
च्वंगु यात तान्त्रिक मतं छेय् छेय् बिभिन्न प्रकार यापि सिंह व सिंहनी
यानाः काष्ठकलां जायेकाः, अंगः अंगलय् सित तयाः वास्तु कलां
जायेकाः, छः छः थाय् सिंहत तयाः व मनूतय् सिख्वाः या तिसा दयेकाः
तिया तइ । अथेहे न न्यानाः जलाधार जूगु दृष्टिगत सिंहायत नाग

नागिनी यानाः शीथी कथं नामाकरण यानाः बासस्थान बियाः त्वहं हिति
मद्विषक न्ह्याबले नं लःहायेका तः गु व जलाधार जुयाः जलासय जूग
दृष्टिगत तु व पुखू म्हुया जलासय याना तः गु दु । यल्य् श्रालुक्वहिति
या ताम्रपत्रय् थथे उल्लेख दु "ॐ नमः श्री बज्र वरुण नव् नाग राजय ॥
..... जगत् रक्षा उद्धार जुलो ॥ ॥ श्रेयो वस्तु संवत् ५३५
फाल्गुण शुक्लया अष्टमि श्रवण नक्षत्र इन्द्रयोग बृहस्पति बार दिन घरि
३ वि २५ मध्याह्न व्यला घरि २७ वि १७ श्वते लग्न व्यलास श्वं जलधारा
याडा लख हायक स्थापना याडा दिन जुरो ..... ॥

थुतिया निमित्तिन् चतुर्दिग सविधि गस ॥ गो मुख नाग ॥
मेघ मुख नाग ॥ सिंह मुख नाग ॥ व्याघ्र मुख नाग ॥ मृग मुख नाग ॥
भुजग नाग ॥ भुजग महावृक्षा नाग ॥ भुज खाल नाग ॥ विभागल पदम
जलाशय सलिलित ॥ .. . शुभम्भु यात ॥३॥

बुँद्यः या वंशावलिइ कर्कोटक नागराजया उल्लेख जुया च्वंगु दु ।
तः पुखुलिइ कर्कोटक नागराजया दरबार या उगु बखतं निसे सनूतसयं
इतिहासिक कथं कना वया च्वंगु खँ खः । तः पुखुलिइ न्ह्याखँ स्वःसां छेयेया
कुं खनीमखु कर्कोत नागराजा सनूय (वंद्य) यात ब्यूगु लं, भोतं वघनी
कुन्हु सार्वजनिक यानाः वया च्वंगु दु । मूलुखा मातिकिइयाः व तिकिइयाः या
बाबा तक्क अंग दनाः माकः चिया खाः खाः खने दयेकाः नाग नागिनीया
व धलिमं छ्चा खिल हिनाः अंगः जायेकातः गु आजु अजिमा दः या ज्यै
जनिचिका तः गु खः । जनि चीगु ज्यैयात नी बुरा बुरित ज्यै जनि स्वताक्क
चिना बः लाकाः जुइ । अथेहे मूलुखा व मातिकिइयाः या ज्यै ज्यै बाबा
तक्क अंगः दनाः व धलिमं अंगः या छ्चाखिल हिनाः स्वताक्क ज्वंकाः
अंगः बलाका तः गु दु ।

मातनय् स्वखाः व न्याखाः या इयाः यात माइयाः यानाः वया

निखे छत्वाः छत्वाःया निपाः मचा इयाःत नं छुना तःगु दइ । छत्वाःया इयालय् छपाः इया हे जक यानाः स्वत्वाः व न्यात्वाःया इयालय् स्वपा व न्यापा इयाः इवः लावक तयाः व्हनाः छपाः इयाः यानाः कवपयः बुट्टा पिकया दयेकाः छुना तःगु दु । स्वत्वाः व न्यात्वाःया इयालय् दथुयागु छपाः इयाः प्यकू लाःगु यानाः नाप निखेया इयाः त फुक्कं धवाखा इयाः यानाः धवाखा इयाः पतिकं चव्य् पाखे निखे मि मलः यात नागबिलि कयाः च्वाल म्ये लुइकाया बुट्टा पिकया तइ । छत्वाःया इयाः त धवाखा इयाः याना तःगु दु । इयाः इयालय् मिचयाः बुट्टा याना अजिमा छः तयाः चव्य् पाखे गंचा घानाः खड्गनात म्हुयाः इयाः पाःया ल्याखं साचात तयाः कलश व स्वांथे यानाः बुट्टा पिकया तइगु स्वये बल्य् इयाः पतिकं चव्य् इव्य् व दथुइ निखे जः खः कलश लाना च्वे वइ । इयाः पतिकं छगः कलशयात न्हाय् म्हुतु मिखा यानाः मेगु निगः कलश तयाः नाः ग्वः (न्हाय्) छुना तइ । इयाःया कव्य् इयाः खलुइ अजिमा छः पुतुं पयलुना च्वंगु निखे पुलि व पालिया बुट्टा यानाः चव्य् निखे निपा ल्हाः ब्वयेका च्वंगु च्वः पिकयाः ब्वसल यात निखे स्वकाः ब्वयेका याकुं कया तइ । थये इयाः इयालय् काठकला जायेकाः अजिमा छः यात ज्वांय् ज्वांय् तिसां तिका तइगु बांलाः ।

छत्वाः स्वत्वाः व न्यात्वाःया इयाः पाःचात चिचीपाः । इयाः पतिकं तिक्किइयाः व्हःया निखे ग्वालि च्वः पिकया तःगु धीखापा चायेकेगु व तीगु यानाः जेचुकु तयेगु याना तइ । छत्वाःया इयालय् तिक्किइयाः व्हःयाः निपा ग्वालि खापा नं छुना तइ । इयाः इयालय् नाःग्वःचा छुना तइगुलि छ्ये पिकयाः स्वये मज्य् । इयाः दुने पिये फुक्कं खने दु, पिये दुने छुं खने मरु । छत्वाः स्वत्वाः व न्यात्वाः इयाः या उद्देश्य नं तिक्किइयाःया थे तुं गोप्य खः । उज्व गु इयाः यात गं इयाः धायेगु याः । न्यात्वाः या इयाः यात पसुकाः इयाः नं धायेगु याः । पसुकाः धयागु ह्याउंगु वचुगु, तुयूगु, म्हासुगु व गारा वाउंगु पंच रङ्गया न्यापु काः पुई चिना तइगु खः । श्व न्याता रङ्ग यात पंच तत्व या प्रतीक पंच बुद्ध धया च्वन । बौद्ध मतं

गं इयाः यात पंच बुद्ध माने यानाः च्वंगु दु । गं इयाः त छैय् छैय् सिवय्
बाहाः व बहि या सतः छैय् तथा तःगु खने दया च्वंगु दु ।

बाहाः व बहि धयागु प्रदर्शन स्थल खः, वय्दसं गुंपुन्हि प्यत्तु न्हयः
निसें च्यान्हु यंकं बाहाः बही ब्वइ । बाहाः व बहि पतिकं पुलां पुलांगु सि,
चा, अण्पा, लू, वह, सिजः ली या कलात्मक छः तय् मूर्ति, हिरामोति,
ज्वाहारथ थुनातःगु बस्तु, तान्त्रिक मतं थाना तःगु पौवाहा, चित्र कला,
शिल्पकला, न्हापा न्हापा छः तस्यै च्वया बंगू, त तः धौपि तान्त्रिक पिसं
च्वयातःगु अमूल्य अमूल्यगु, अद्वितीय निलपत्र, तालपत्र, सुवर्णपत्र, ताम्रपत्र,
पीतपत्र महात्मे, थु सफू, धर्मिक थ्या सफूत, बाध्य बादन या बस्तु त, कृषि
सामग्री, कृषि उत्पादन या बस्तु, घरेलु थाना कापः, लं पसिं वसः,
वसजाः, थल बल मेमेगु आपालं स्वये योग्य जुगू बस्तु त च्वयाः केना तइ ।
मनूत वयाः बाहा बही ब्वःगु स्वयाः देया संस्कृति, साहित्य कला व बिकास
या अबगत याइ । बाहाः बहि ब्वइ थाय् छुनछुं स्वयेमाः सी बलय् न्यनी
धाइगुलिं मनूत लुं आखः, वह आखः, लुं हिति; वह हिति, ध्वला हिति, गुं
नकि; तःग्वः चिग्वः जाकि व अथे सत्य युगया बस्तु स्वया जुइ । तःग्वः
जाकि सत्य युग यागु व चिग्वः जाकि कलि युग यागु धाइगु । तःग्वः जाकि
छगः या जां फुकक सित नके गाःगु स्वः वः पिं मनू तस्यै कना च्वनी । उगु
बखतय् कुच्छि हाकः गु सःगु वा खपय् भैलः आजु छःया थाय् अद्यापि दु ।

थौं कन्हैय् प्रदर्शनी स्थलय् नं बिभिन्न सीके वहेगु बिकासया बस्तुत
च्वया वयनी । मनूत वयाः अनेगु खँ सीकी । इले बेलै थो थोगु देत जानाः
विश्वमेला, विश्वप्रदर्शनी या आयोजना यानाः अन थः थःगु देया कला,
विकासया व उन्नतिया बस्तुत वयनेगु याना च्वंगु दु । धातर्थे धाये माल धाःसा
अन्तर्राष्ट्रिय खल्यय् विश्वमेला व प्रदर्शनी या व्यवस्था मज्जनि बलय वया
गुलिं खे शताब्दि न्हयः नेपालय् जूइ धुकूगु खँ थनया बाहाः व बहि च्वया
वइ च्वंगुलि प्रमाणित याना च्वंगु दु । भाषा निभाः स्व. प्रेम बहादुर कसाजु
नाप खल्हा बल्हा जू बलय् वयकलं श्व खं धयादिल । १०

चवत

अंगः जुच्छिइ धलि खाः खाः खने दयेकाः दैची अप्पा न्याकुंचा
 अप्पा व तुंचा अप्पा पिकयाः मि छ्वया चवंगु यानाः बास्तु कला जायेकाः
 अंगः दनाः मातें व चवत सी दयेकाः तःगुलि छेंया शोभा बिया चवंगुदु ।
 छेंय् चवय् यागु तें चवत खः । चवतय् सँझ्याः छुइ । सँझ्याः धयागु स्वपा व
 न्यापा झ्याः व्हनाः छपा यानाः दयेकाः छुना तःगु झ्याः खः । सँझ्यालय्
 दथुइ छपाः झ्याः प्यकूलाकाः व नापा निखेया झ्याः त खड्ग आकार वःगु
 यानाः तइ । अथेहे सँझ्याःया फुक्क झ्याः त खड्ग आकारहे वयेका तइ ।
 उज्वःगु सँझ्याः यात धवाखा झ्याः धाडगु जुया चवन । सँझ्याःया दथुइ प्यकू
 लाका तःगु छपाः झ्यालय् तोलं तयाः धवाखा झ्याःहे याना तःगु दइ गुलि
 सँझ्याः या फुक्क झ्यालय् तोलं तया तःगु दु ।

सँझ्यालय् व्हना तइगु झ्याः त फुक्क न्हाय्कं झ्याः खः । उर्कि झ्याः
 त ज्वाला न्हाय्कं यानाः नं छुना तःगु दु । ज्वाला ल्हाय्कं सुर्यःया प्रतीक
 स्वरूप खः । सुर्यः धयाह्य मि व्हाना व्हाना छ्वया चव्ह्य दः खः । ज्वाला
 ल्हाय्कंनय् सुर्यः पातें मि दनाः ज्वाला पिहाँ वया चवंगु खड्ग या रूप झ्याः त
 फुक्क मि छ्वया दना चवंगु बुट्टा यानाः छुना तइ ।

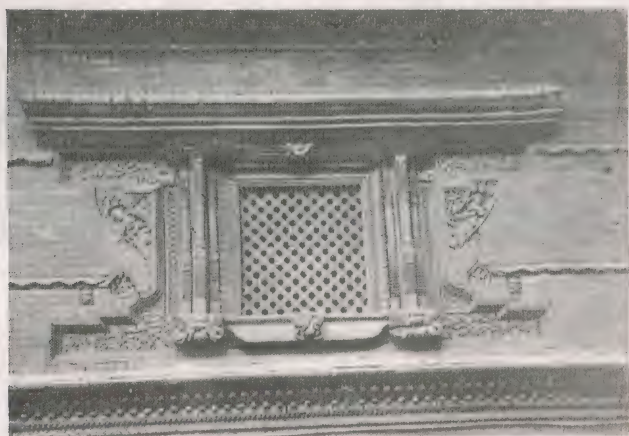
सँझ्याः यात अंगलं पिकयाः बार्दलि थे यानाः, अंग सरह पाचुकाः
 व ववय् पाखे अंगलं पिकयाः चवय् पाखे भतीचा पिकयाः भेसैलुइकाः

म्बः सुला चवंगु थै यानाः छुनाः निखे पाखे छपाः छपाः या न्हाय्कं इयाः अंगः
सरह याना तइ । सँइयालय् निखे बाकू (बापाः) इयाः चिकातः गु नं दइ ।

सँइयाः या म्बः म्बलय् छः कुं कयाः इयाः छपातं मि छवया चवंगु बुट्टा
पिकयाः इयाः क्वय् नं छः तथा तइ । सँइयाः या म्बलय् छँया नायः यागु व
क्वय् नकियागु आत्मबिम्ब दयेका तइगु जुया चवन खनी । सँइयालय् इयाः
पाः चा त व्हना तः गु ल्याखं इयाः इयाः या निखे स्वंगः बाय् न्यागः यानाः
इयाः या सा चात थनाः कलश तथाः स्वांथे याना मि च्याः बुट्टा पिकयाः
तइगु न्हागु इयालय् स्वःसानं निखे जः खः जः खः कलश लाना चवनी ।
सँइयाः या माय् मिमलः यात नागबिलि कया व माहा त तथाः दण्ड ज्वँका
तः गु नं दइ ।

सँइयाः या क्वाथलय् तिकिइयाः या व्हः व्हः यानाः इयाः पतिकं या
क्वाथलय् ज्वलाह्माय्कं बाय् कलश बाय् बखुं थै ज्याह्य सुकु भत्तु तथाः
ट्टहा, स्वहा व न्याह्य नाग कुइकाः निखे जः खः मिमल यात नाग नागिनी
यानाः च्वाल्ल म्ये लुइका व कुं पाः या सिंह दुगु चिचीग्वः गु माचात थना
तइ । सँइयालं चवय् व क्वय् पाखे जुछिइं मिच्याः बुट्टा पिकयाः इवः इवः
चिचीग्वः चागु गंचात घानाः बाय् चिचीधिकः पि सुकु भत्तु चात बाय्
कुं पाः या सिंहचात बाय् हितिमंगः चात तथा तइ । थथेहे बलं पौ (मिच्याः
बुट्टा) तथाः बाय् नाग तथाः थीथी कथं बुट्टा पिकया तइ । सँइयाः या इयाः
इयालय् निपु स्वपु नतुचात ताना तइ । मनूत दुने इयाः फलय् पयतुनाः पिने
स्वया चवनी । इयाः फः दुने न्हागुं तयेज्यू । सँइयाः इयालय् तिकिइयाः
व्हः या धीखापाया निखे ग्वालिचवः पिकया चवय् पाखे ग्वालि प्वा प्वालय्
दु छवयाः घानाः छुना तइ । धी खापाय् नाः ग्वः तथा तइ । धी खापाय्
सिखः घाना तः गु ज्वनाः खापा ल्हवनाः चायेकाः चवय् धलिमय् क्वलः कि
ताना तः गु लिइ कयंकी । क्वलः कि नं सिखः लिक्कयाः ज्वनाः क्व कयाः खापा
तिनाः जंचुकु सालाः तयेगु याना तइ । थथे यक्व यक्व ज्या सनाः कला

कौशल क्येनाः दयेकीगु इयाः जुयाः सँइयाः धाःगु खः । थथे बुट्टा किइमाः-
गुलि सल्लाया बाय् चर्सि यागु ज्या काइ । सल्ला व चर्सि नायुगुलि बुट्टा कीगु
स्येनीमखु ।

सँइयाः या निखे तथाः छुना तइगु इयाःत सँइयालय् वहना तःगु
ह्लायाकं इयाः याना तइ । इयाः या निखे चवः पिकयाः व क्वय् पाखे निखे
इयाःया खलु पिकया तइ । छवाखा इयाः व ज्वालाह्लायाकं इयाः यानाः
छुना तइगु लिइ चवय् पाखे निखे मिमलःयागु बाय् मि छव्याः पिहाँ वइगु
अनेकथं सिसाकचाथे यानाः बुट्टा पिकया तइ । इयाःत धाःसां सँइयालय्
वहना तःगु इयाः या पाः स्वयाः चिक्या यानाः ची नं पायेका तइ । छपाःया
इयाःत ख्ये इयाः व चाकलाः इयाः यानानं छुना तःगु दु । थोथी कथंया
इयाःत छुना तःगु फुकक ज्वाला पिहाँ वया चवंगु ह्लायाकं इयाः खः ।

छपाः इयाःया ह्लायाकं इयाःया क्वायलय् स्वकूलाकाः, गंचाया; स्वां
पवः पवः व मेमेगु बुट्टा तथाः इयाः इयालय् नतुचात ताना तइ । इयालं
छह जक चवना क्वस्वये ज्यालीगुलि थ्व इयाः यात याकः इयाः धायेगु याः ।
इयाः इयालय् तिकिइयाः वहःया निपा ग्वालि खापा छुनाः खवः ग्वयेगु व
थचुकु तयेगु व चायेकेगु याना तइ । ग्वालि खापा लीगु व छुइगु अःपु ।
मनूतय् अन्त्य अवस्थाय् घाटय् यंकेत ग्वालि खापा ली । तःघिह्य मनू जूसाः
मूलखाया चिधिह्य जूसाः इयाःया खापा ली । छपा ग्वालि खापाय् खम्रोप्वाः
व मेगु खापाय् खम्रो ग्वः छुना तइगु लि खापा लिखतं पुइकाः निपा खापा
नाप प्यपुंका तयेबलय् बँय् खम्रो प्वाः व खम्रो ग्वः दिनाः निपा खापाः चवय्
लह्वना चवनीगु खाता थै जुइ । खिपतं प्यपुङ्क चिनाः लासा छपाः लानाः
मफुह्य सित ग्वतुकाः प्यह्य मनू प्यखे चवना ब्वलय् न्वः दिकाः क्वबिया
यंकी । मनूत ह्यासं गनं छुन्य जुइस्वां थः थःगु छ्ये हे मामाः कथं ब्यवस्था
याना तइ । घातय् घाते बैद्य त दु । घाते बैद्यं त्वगि स्वयाः गबय्ती त्वगि
प्रान त्वःती धकाः ताख तइ ।

छपाः इयाःया छैय् स्वपाः बाय् न्यापाः इयाः वहनाः दयेका तःगु छपाः
 इयाः जक छुना तःगु दु । स्वपाः इयाः या छैय् थुज्वःगु छपाः सँइयाः छुनाः
 वया निखे छपाः छपाःया निपाः ह्नाय्कं इयाः तयाः स्वपाः व न्यापाः इयाःया
 छैय् न्यापाः इयाः वहनाः दयेका तःगु छपाः सँइयाः छुनाः वया निखे छपाः
 छपाःया निपा ह्नाय्कं इयाः अले स्वपाः इयाः तयाः वहनाः दयेका तःगु निपाः
 सँइयाः तयाः न्यापाः याना तःगु दु । स्वपाः बाय् न्यापाः इयाः वहनाः दयेका
 तःगु सँइयाः यात इयाः पाः स्वपाः न्यापाः व छपाया जक याना नं छुना तःगु
 दु । स्वपाः न्यापाः न्ह्याक्व इयाः पाः वहना तःगु सँइयाः यात छपाया बाय्
 स्वपाः इयाः वहना तःगु ख वःहे पाः इयाया ल्याः यानाः स्वतः धाःसा नं
 इयाःत छुना तःगु बिज्वः हे लाइ ।

सकवय् चागुं नारांछःया, यलय् कुन्ति महाछःया, र्वलय् पशुपति
 महाछःया, गुंइ माजुछः (गुइश्वरी माजु) या, थन लाय्कुलिइ देगुछः,
 जगनाछःया देगलय् स्वपाः इयाःया सँइयाः व नवदुर्गा (महाछः पार्वती)
 देगलय् न्यापा इयाः या सँइयाःया सँलुखा छुनाः निखे चिचीपाःगु छः इयाःत
 छुना तःगु दु । सँलुखाया गुलि लुखा लुंछ्वाखाया गुलि वह छ्वाखा या व गुलि
 सिध्वाखा यानाः खौपाः तयाः गजू लुइकाः छत्रं कुइका तःगु दु । यें नं यलय्
 दुहाँ वनेगु छ्वाखा स्वपा इयाःया व अथेहे मेमे थासय् दुहाँवनेगु छ्वाखात
 सँलुखा त खः ।

मांतिकिइयाःया च्वय् सँइयाः छुना तद्गु मासँइयाः खः । छपाः इयाःया
 छैय् मा सँइयाः छपाः जक छुइ । स्वपाः बाय् न्यापाः इयाःया छैय् दथुइलाकाः
 छुना तःगु सँइयाः मासँइयाः खः । मासँइयालय् फयां फक्कः काष्ठकला
 जायेकाः विशेष महत्त्व दयेकाः छुनाः छैया शोभा अण्व बाँलाकाः तइ ।
 लाय्कूछैया मासँइयाः दथुइ छमाः लुंइयाः यानाः नागं कुइका तःगु दु । जूजुपि
 लुंइयालय् क्वस्वइ धाइ । ह्नापा जुजु पित्त छःया अबतार नाने याइ । “बलि-
 पूजा” धयागु पूजा थ्या सफुतिइ जुजु यात आजुछः धया तःगु दु ।^{१५} खः

छैय् मासैइयाः या दथु इयाः यात छः इयाः धया चवंगु दु । छः इयाः यात लुंइयाः याताः तोलं तथाः छत्रं कुइका व नागं कुइका तःगु दु । छः इयालं क्व स्वये मज्यू हिल्लये यः धाइगु लि मनूत क्वस्वेगु मयाः । कुमारी छैय् मासैइयाः या दथु लुंइयाः यात कुमारीइयाः धाइ । कुमारीइयालं सुयातं क्वस्वयेकी मखु, मेगु मेमेगु इयालं धाःसा क्वस्वये ज्यू ।

अंगः अंगलय् सिखापाः ज्यानाः तुनाः त्वाः कचा तं पिकयाः अंगः दनाः छैय् न जायेकी । नस धलि तथाः धलित ब्वयाः चुकु तानाः तान कसयेयाना तःगु पिने खने दु । तुनाः त्वाकलय्, छेहे तुना च्वः मेहे तुनाः म्वः कयाः तुनःसि दिकाः वेथां वेथां थनाः उकिइ चलु (धलि) दिकाः पाखा पिकया तःगु दु । चलुया धलि त स्वाये थाय् खिचा गथः साः कयाः चिनाः बेना मतइगु यानाः किम्बः कयाः कि ताना तइ । तुनाः सित सिंह ज्यानाः थना तइगु रुप यात च्वक मुलुचा (हायलकाय्चा) धाइ । अगं छैय्, छः छैय् व देगल्य् च्वय् प्यकुनय् कुंपाःया सिंह यात तुनासि यानाः थना तःगु दु । गनं गनं तुनासि थना तःगुलिइ भिमलः जुकाः नागबिलि कायेकाः च्वाल्ल म्ये लुइका तःगु नं खने दया चवंगु दु ।

मासैइयाः धयागु आजु अजिमा छः या छगू या मेगु अङ्ग खः । ११ मासैइयाः यात आजु अजिमा छः माने याताः तोलं द्ये चिना तइ । तोलं द्ये चिना तःगुलिइ निखे अजिमा छः त तथाः गजू लुइकाः छत्रं कुइका बाय् गरूड मुखयात छेपं याताः निखे हिति मंगः तथा तइ । गरूड मुख याहा छेपं मेगु प्रकार या सिंह व सिंहिनी खः । छः छः थाय् गरूडमुख यापि सिंह व सिंहिनी यात द्वार पाल याता तःगु दु । छः थाय् प्यकुनये व छः या च्वय् पल्लिइ कुंपाः याताः त्वानाःसि थना तःगु लिइ दृष्ट सिंह गरूड मुख याहा खः । जन बहालय् पिने लुचु अजिमा छः यागु व लाय्कुलिइ नारां छः या देगल्य् च्वय् पल्लिइ कुंपाःया सिंह याताः प्येहे त्वानाःसि थना तःगु दु ।

छेपं धयापि अजु अजिमा छः त खः । १३२ छेपं यानाः तः ह्य गर्जे जुया
 च्वेह्यसिया म्हुतुइ धुंया ततः पुगु वा धेवा खने दयेकाः मि ज्वाला पिहाँ
 वया च्वंगु मिमल यात नाग व नागिनी यानाः पिकयाः, धुंया त तः पुगु
 लुसि पिहाँवया मि छ्वया च्वंगु ल्हातं ज्वंकाः निखे स्वकाः ग्यानापुइका तइ ।

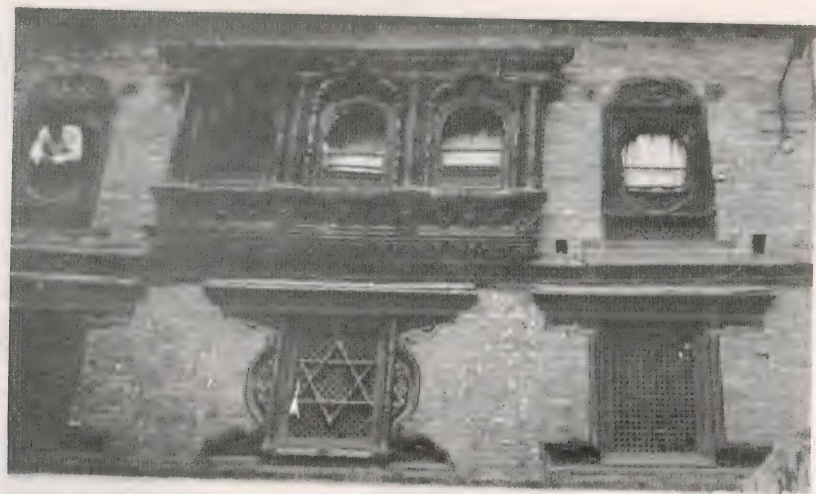
नं न्यानाः मि पिहाँ वः गु नाग नागिनीया रुप सिंह व सिंहिनी यागु
 खः । उकिं गनं छः या मूलुखाया खौपातय् छेपं गर्जे जुयाः मि ज्वाला पिहाँ
 वया च्वंगु यात सिंह व सिंहिनी याना छेपं यात निखे इमिगु ह्लिपं ज्वंका
 तः गु दु । अथेहे छेपं गर्जे जुयाः मि पिहाँ वया च्वंगुया निखे हिति मंगः
 खः । हिति मंगः धयाह्य जीव बाह्य बाह्य जक ह्य पिहाँ वयाः च्वेह्य सिंह
 व सिंहिनी खः । छाय् धायेबलय् छेपं या म्हुतु प्वालं सिंह व सिंहिनी मुखया
 नाग नागिनी या बाह्य बाह्य जक ह्य पिकया तः गु दु । छेपंया म्हुतु प्वालं
 पिहाँ वया च्वेपि नाग नागिनी यात छेपंया निपा ल्हाति ज्वंकाः निखे स्वकाः
 अजिमा छः या निगू रूपं नाग नागिनी व अथेहे छेपंया म्हुतु प्वालं नाम व
 नागिनी दु छ्वयाः छगु रूप छेपं याना कयना तः गु दु । अजिमा छः धयापि
 बारा तथा तः पि छः त खः । बारा तयेगु धयागु गोध्य याना तयेगु खः । मिसा
 मस्तयत् बाराः तइबलय् मिजे तसैय् खनीधकाः बाराः क्वथा छकुतिइ मुनां
 मखंका तइ । अथेहे छः गालय् अजिमा छः तय् मूर्ति मस्वंसे छः त ह्यमसिकाः
 तः गु खः । अजिमा छः थाय् कुमारी छः, अजु छः यात पुज्याः वः पिसं छः
 ह्यसीके मफयाः छः पालाः याके न्यनाः पुज्याना वनी । नासः छः धकाः अंगः
 या बाला प्वा स्वप्वालय् छः त स्वना तः गु दु । मनूतसैय् छः ह्यसीके मफयाः
 नासः छः यात “नृत्येश्वर” धया च्वंगु दु । नासः छः धयाह्य अजु अजिमा
 छः व अले इमिहे छगू अङ्ग काय् बाय् म्हुयाय्मागु खः । “नृत्येश्वर” धयागु
 पूजाथ्यः सफूतिइ नासः छः यात धया तः गु थये दु ।

“देवस्य बाम भागे श्री नृत्येश्वर शक्ति देवी पूजा ॥

मध्य भागे नवरसात्मक भैरव पूजां कुर्यात् ॥

दक्ष भागे गणपते, बिघ्न श्वाय नमः ॥ ४

नासःछःया अंगल्य् सँलुखाया छः खलि धंकाः लुखां दुने छःखने
दयेकाः निखे छपाः छपाः छःइयाः यानाः छःत स्वना तइ ।

यँयाः बल्य् होलच्चय् सवःछःया सवः भकुया प्याखन्य् ह्याउँ खवाः
पि निह्य छःत चाउँ खवाःह्य सवः छःया अंङ्ग कुह्यः (कुमार) व कुमारी
खः । छःया ह्लापांगु अंङ्गयात मां मेगु अंङ्गात म्हाय् बाय् काय् धायेगु
याना च्वंगु दु । दक्षिणकालिइ गुच्चय् अजिमा छःयात दक्षिण कालीया मां
धाइ । गुच्चय् अजिमा छःया थाय् थाहाँ वने थाकुगुलि दक्षिकाली छः
वव्य् सारे यानाः स्वना तःगु धाइ । मनूत दक्षिण काली छःया मां थाय्
वनेगु धकाः वनी । खवप्य् सूर्पबिनायक गनेछःया नं मां धाइह्य छःदु ।
गुँइ तापाक्क छः थाय् वने भयानापुयाः सत्तिक्क छः सारे याना तःगु धाइ ।
दक्षिणकाली छःया ह्लापांगु अंङ्ग गुच्चय् अचिमा छः व सूर्य बिनायक गने
छःया ह्लापा यागु अंङ्ग तापाक्क गुँइ च्वँह्य छः खः । छःया मां धाइपि छःत
यक्व दु ।

अथेहे अजिमा छःया गाल्य् मेपि छःत तना तःपि व लिपा तने ह्या
तःपि छःत फुक्क अजिमा छः यात लिथु धकाः तःपि व घाके ह्यातःपि छःत
खः । छाय् धाःसा सक्वय् ह्याउँखवाः माजु छःया जात्राय् ह्यासुखवाः छःया
जात्रा याइ । ह्यासुखवाः माजु छः लिपा स्थापना याःह्य जूगुलि ह्याउँ खवाः
माजु छःया लिथु धया च्वंगु दु । थःगु जात्रा मजूगु लिथुया जात्रा जूगुलि
ह्याउँ खवाः माजु छःया खवाः खिउँ धका मूजात्रा कुन्हु गुं बाहाल्य् ह्याउँ
खवाः माजुया छःयके वःपिसं धया च्वनी । न्यतमरु अजिमा छःथाय् अजिमा
छःया जबय् अष्ट मातृका छःयाह्य बाराही व खवय् इन्द्रायणी छः वह याह्य
दयेकाः लिपा जक घाकूगु खः । अजिमा छःया प्याखन्य् बाराही छःयात
अजिमा छःया लिथु, बाराही व इन्द्रायणी तःकेहे धया च्वंगु दु । उकिं छः
प्याखन्य् अष्ट मातृका धकाः अण्वः घानातःपि फुक्क अजिमा छःयात लिथु
घाका तःपि छःत खः ।

हितिमंगः या तकि तकि लुया ल्यूने चातूगु ध्याराया ततःपुगु न्यकू
 दु । न्ह्याने यागु निपा तुति खने दयेकाः मिखा ततः ग्वय्क कंकाः कितिया
 स्व थस्वकाः चातूथे यानाः म्हुतु प्वालं लःया धाः हाया च्वंगु याना तइ ।
 हिति मंगः धयागु ल्वहं हिति खः । १२ ल्वहं हिति धकाः थुज्बः ह्य जन्तुया
 म्हुतु ध्वारारा लःहायेका तःगु खः । गनं छःया खीपातय् छेपंया निखे
 ल्वहं हिति तयाः लःहाया च्वंगु याना तःगु दु ।

हिति मंगः धका थस्वकाः थनातःगु ल्वहं हिति त नं थाय् थांसय् खने
 दया च्वंगु दु । थस्वः हिति सीदनीगु नाप स्वाना च्वंगु दु । अज्यागु ल्वहं
 हितिइ लःहाया च्वंगु मरु । सुं मनू उसाय् मदयाः लासाय् ग्वारानुला
 च्वेह्यसिया हागसय् लःहाया च्वंगु ल्वहं हितिइ यंकाः लःत्वंकूगु ह्यनकि व
 मनू जुइ मखु धकाः सकलं ग्याइ । लः महाःगु ल्वहं हिति लःत्वंकल धकाः
 ह्यन धाःसा ल्वगियाः ल्वय् लाइ, छुं जुइ मखु धाइ । त्तिनिदंय् मोहनीया
 चालं कुन्हु पिदनीगु पचली आजु छः व लुमरि अजिमा छःया प्याखें धुंकेत
 सीजा नकीबलय् छः म्वःत फुक्क सीहा थे जुयाः मचाया वनी । अले छः
 खलः तसंय् क्वबियाः सी बाजें थानाः पचलि आजु छःया प्याखेंनय् जूसा
 मरुइ ह्याः मरु सतःया थस्वः हितिइ, लुमरि अजिमा छःया प्याखेंनय् जूसा
 असनय् च्वंगु थस्वः हितिइ ह्याः लःत्वंकूगु भाव यायेव छःम्वःसी दनी ।
 तान्त्रिक मतं सीम्बाके फूगु नेवाः संस्कृतिया छःप्याखेंनं कयना च्वंगु दु ।

ल्वहं हिति धयागु नेपाःया मौलिक निर्माण खः । द्वलं द्वः न्ह्याःनिसें
 स्वसः व खुइन्हु हे मदिक छगूहे तालं ध्वारारारा यचुसे ख्वाउँगु, स्वच्छ
 लःहाया च्वंगु अन्तर्राष्ट्रिय छ्यलय् स्वच्छ, शुद्ध शीतल जलपानया व्यवस्था-
 या प्राविधिकज्ञाया विकास मज्जनि बलय् हे नेपालय् जुइ धुंकूगु धयागु खं
 थन या ल्वहं हितिइ यचुगु, स्वच्छ व शुद्ध व शीतल लःहायेकाः मनू तसंय्
 त्वना वया च्वंगुलि सिद्ध याना च्वंगु दु । अथे जूगुलि थन ह्यापाया पिनिगु
 उन्नति व बिकास थौया युगथा बिकासया मून मार्गदर्शन खः धयागु खं-

यात माने याये माः । भाषानिभाः स्व. प्रेम वाहादुर कसाजं नापा खँल्हा
वल्हा जू बल्य् श्वखं वयकलं धया दीगु खः । १२

बैगः

बैगल्य् दथु अंगः दनी मखु । न्ह्याःने व ल्यूने या अंगः छकुत्या
छकुत्या ति थकयाः निखे किलाय्या अंग. भेसेल्इकाः दनाः च्वथ्यंक थाहाँ
वइ अले व्वनिसें थाहाँ वया च्वंगु दथु अंगःया छःने लाकांसि यानाः जुच्छि
तःग्वय्क धलि तइ । अंगःया नस धलि, व लाकांसिया धलित बाः छ्यानाः
स्वाइ । लाकांसि यानाः लाना तःगु धलि या साःप्वाः प्वाल्य् साः साः
दुछ्वयाः बैगःथाँत थनाः बैगल्य् इयाःया ल्याः छेकवःत पिकाइ । चुल्या
व्वय् नं दथु पत्ति या च्वका तक्क छकुहाकःगु (१८ इञ्च हाकःगु) ल्हाःबुहा
मनूया निपा ल्लाः निखे व्वयेकाः छेछे ल्लातं मेगु ल्लाः तक्क यात छकवः,
छकवःया ल्लातं मेगु ल्लाः तक्क यात निकवः, निकवःया ल्लातं मेगु ल्लाः
तक्कयात स्वकवः व थथेहे प्यकवः न्थाकवः धायेगु खः । छेया हाकः चिहाकः
जुया छे कवः पिकाये ज्यामछि थाय् जुल धाःसा भतिचा चिची कवः जुइ ।

बैगः थाँया म्वः म्वल्य् साः कया तःगुलिइ म्येथया प्वाः दुछ्वयाः
तइ । म्येथ प्वालं पिहाँ वया च्वंगु बैगःथाँया साः साल्य् साः प्वाः प्वाः
लाकाः थाँय्मा दिकाः निखे किलाय्या अंगल्य् जुकाः थः थःगु किलाय् सी
दयेकाः थाँय्मा थनाः छे प्यत जायेकी । थाय्मायात दुकू नं धाः । थाय्मां
धयागु ग्वय्छाःसि यागु थनी । ग्वछाःसि यात सिया जुजु धाइ । ग्वय्छाः

सि या खवला छकूचा गनं थाना च्वंगुलिइ ह्यय् थिलः धाःसानं थ्यूथाय्
 चासुयाः पवाथः पवाथः वइ । ग्वय्छासि तःसकं छाः, किलं नइ मखु ।
 बैंगल्य् ग्वय्छाः सि यागु चुकू छपु जक सानं ताना तयेमाः धाइ । सिंसि
 यात कुजातया सि धाइगु लिं छेरिइ जक तयाः ज्याकाइ, मेथाय् गनं काइ
 मखु ।

बैंगःया निगु द्याय्सनं दथुइ दथुइ लाकाः लाकांसिया धलिं लानाः
 उकिया साः प्वाः प्वाल्य् लाकाः प्यकू प्यकूति पाकाः बैंगः जुच्छिई जुच्छिई
 बाःथांत थनी । बाःथांया म्वः म्वल्य् निखे पासाः कया तइ । निखे पासाः
 या दथुइ दथुइ लाकाः जे चुलु (धलिं ग्वः) तयाः निखे किलाय्या अंग
 अंगल्य् दिकाः जेकु थनी । आंय्पा पौ झ्यातु जेकु थनाः निखे पाखे पौया
 जेय् जेय् त्येवः बियाः पौ जू मवइगु याना तइ । अले वव वव थ्यंक न्ह्यागु
 मूसित सिखवाःपाः ज्यानाः न्ह्याःने पाखे छगः व ल्युने पाखे छगः यानाः
 जेकु थना तःगुलि अंगः अंगल्य् लाका पिने पिकयाः पाखा थना तःगु या
 चलुल्य् जुकाः च्वय् पाखे थाय्माय् दिकाः । छखे मूसिया साः मेखे मूसियागु
 साः प्वाल्य् दुछ्वयाः क्यंकाः कुछि कुछि पाकाः मूसि इवः इवः व्वइ ।
 मूसित व्वयाः थाय्मां मूसि मूसिल्य् पौ (वेत) नं हिनाः चिना तइ । अथेहे
 मूसिइ मूसिइ कि प्वाः खनाः न्ह्याःने छगः ल्युने छगः अतः अतः यानाः नापा
 तयाः व्वयाः च्वय् थाय्नाय् दिकाः किग्वः कयाः चुकू तानाः कैचीसाः कयाः
 छखेया मूसिइ मेखे यागु मूसि यात ज्वंकी । थथे थाय्माय् मूसित दिकाः
 निखे भेसें लुइकाः ज्वंका तइगु यात थाय्मा बुइका तःगु धायेगु याः । अले
 जेकु थना तःगु यात व निखेया अंगः या दुने पिने यानाः मूसिइ मूसिइ कि
 प्वाः खनाः किग्वः कयाः ततःपुइक चुकू तानाः पिकयाः मूसिइ ज्वंकी । थथे
 चुकू तानाः मूसिइ अंगल्य् व जेकु थना तःगुलिइ ज्वंका तइगु, छखेया मूसिइ
 मेखे यागु मूसि यात सालाः च्वय् मूसिसाःप्वाः चहिलाः बाय् स्व ब्यानाः
 वथे मफयेक व जेकु धेचुलाः ग्वःतु मवइगु याइ ।

थाय्मां धेचुली धकाः थाय्मायात निखे पाखे भ्यासिं या छेखे पाखे
या म्हुतु सालं जंचुलुया धलिमय् व मेखेया म्हुतु सालं चवय् पाखे थाय्मां
यात वान्धाकाः थाय् आसय् तान (म्बकी) तइ ! पौ इयातुइगुलिं किल्ले
मनैगु याउं याउंगु सल्ला व गोबर सल्ला सिया मूसिं याना तइ । सल्ला या
सिइ थाकुरा पिहां वया चवनी । मुसिया म्बः म्बलय् म्हुतः साः कया म्हुत
पौया प्वाः प्वाः लाकाः म्हुत पौ कतिक तानातइ । म्हुत पौलय् मिचयाः
बुट्टा (बलं पौया बुट्टा) पिकयाः नाग बिलि कयाः तःगु नं दइ । मनूतय्
शरीर क्वेय् क्वेय्या पंजः धाइगुथे छेय् थो थोगु थांत थनाः व धलिं त
व्वयाः किप्वाः खनाः कि म्बः कया तःगु चुकु ताना ज्वंकाः छे दनी ।

पल्लि चील थाय्मा या दथुइ गाःम्हुइ । थाय्माय् गाःम्हुइत पां
पालाः घाः याये माःगु थिति दुगु जुयाचवन खनी । गालय् स्वांवा लानाः लुं,
वहदां, पञ्चरस्त व अमूल्य अमूल्यगु बस्तु तयाः ग्वय् छाःसिं ताना तइ । पां
पालाः घाःयाः थाय् क्वःचिकं नं पाइ । आगंछेय्, छःछेय्, स्यगुं भगवान् छः
व खास्ति भगवान् छःया थेंज्यागु देगः देगलय् नागमणि तयाः दनातइगु
स्यूपिसं धया चवंगु दु ।

आवाः दाजुपि मूसिइ द्यःने चवनाः चेलासिं लानाः, खातुक चा
तयाः, ज्वंकाः आँय्पांलानाः सुर्खःया भौवाः पिकयाः व चन्द्रमाया भौप्वाः तयाः
पल्लि चिनाः पौया प्यकुंनय् ग्वंगःचा क्वस्वयेकाः कुंपाः थना पल्लि चवय्
जुचिछि थाय्मा पाः (दुकुपाः) थनिइ । ग्वंगःचा धाइगु गरुड मुखया सिंहत
खः । “गृह प्रतिष्ठा” धयागु पूजा थ्यासफुतिइ थुमित परि धया तःगु दु ।
पल्लिइ चवय् ग्वंगःचा क्वस्वयेका तल धायेवें छेय् सलः जुइगु भय् म्हु
धाइ । देगलय् लुं पौ चिना तः थाय् भौवाः या ज्वालाह्वाय्कं व भौ प्वाःया
सिल्लःमू तयाः लुं गजू छानाः कुंकुंनय् कुंपाः (ग्वंगःचा) थनाः उकिइ जंगः-
चा जुकाः वाय् व्वयेका तःगु दइ । ज्वालाह्वाय्कं सिल्लःमू सुर्खः व चन्द्रमा
लुया चवगुया प्रतीक खः । दाता तसंय् छःया देगः दनाः लुं गजू छानाः

सुर्धः पवः व च (चन्द्रमा) लुङ्काः सुवर्ण पताः द्वयेकाः व अथे हे पल्लि
 चवय् सुर्धः व चन्द्रमा लुङ्काः लुं गजू दाना तःगू दइ । छै दे थाय् ग्वाहा-
 लि याः वनेमाः धकाः थःथिति, जःला खःला पासापि वयाः सि, चा व अण्पा
 ल्हायाः बिउ दइ । मे मे बलय् ग्वाहः लि याः वने मफयाः चर्वेपि मनूत
 पल्लिची कुन्हु सां वनी । थुज्वः पित्त देगः दनाः गजू छु वइ पि धायेगु याइ ।
 पल्लि चीगु छन्हुं सिधयेके माः धाङ्गुलि माक्व आवाः दाजुपि व ज्यामि
 दाजु पि चवनाः ज्या याइ ।

छपाः इयाः या छैय् बैंगल्य् छपाः इयाः या ल्याखं छेकवः छकवः,
 स्वपाः इयाःया छैय् स्वपा इयाः ल्याखं छेकवः स्वकवः व न्यापा इयाः या
 छैय् न्यापा इयाः या ल्याखं छेकवः न्याकवः पिकाइ । कवः मिले मज्जू छैय्
 किलाय् या अंगल्य् चिपाय्काः तिकिइयाः (किलाय् इयाः) बाय् ग्वाखं
 प्वाः तयाः छेकवः दाना तःगू दइ ।

बैंगःया थां थाम्य् कलश स्वां या बुत्ता पिकयाः म्येथ दिकाः तः
 गुया निखे नागबिली कयाः च्वाल्ल म्ये लुङ्काः मिमलः तयाः व म्येथ
 बुत्ता तयाः बैंगः जुछिइ छेकवःत पिकयाः न्ह्यागु छेकवल्य् स्वत धाः
 सानं ध्वाखा थै खङ्ग आकार वयाः चवय् पाखे नि मिखे मलः व कवय् पाखे निखे
 जःखः कलश लाकाः तइ । थथे हे ज्यासः, सतः व फल्चाय् सां थांत थनाः
 म्येथ तयाः निनाः दिकाः स्वकवः न्याकवः यानाः म्येथ बुत्ताया सिंह व
 सिंहिनीया म्हुतुं मिज्वालाया म्ये पिकयाः व अथेहे मृग मृगिणी तयाः निखे
 स्वयाः व्वाना च्वंगु याना तइगु खनी । मांथां त नाग नागिनी यानाः सि
 ख्वाः तयाः थनाः म्येथ व निना या च्वःच्वः पिकयाः तइगुलिइ गख्खु मुख-
 याम्ह सिंह व व्यात्र मुख यानाः कवः पतिकं चवय् आजु अजिमा छः बाय्
 छैया महाजुत तयातइ । मांथां यात गो मुख व बाघ वाघिनी मुख यानाः
 तयातःगुनं खनेदथा च्वंगु दु । छै कवःतय् रूप छगूया मेगु अङ्ग आजु
 अजिमा छः यागु खः । बैंगः जुछिई ध्वाखाथे खङ्ग आकार वयेकाः छेकवः

छःतः व्वयात गु जुयाः अनयात देगः धाये थे बैगः धादगु खः । छैकवः
 छःयाः बेताः लाकांसि लाना तःगु यात यानाः व सिखवाःपाः यानाः नाग
 नागिनी या मूसित व्वयाः पल्लि चिनाः बैगः त्वपुया तःगु छै कवःछः आजु
 अजिमायात नाग व नागिनीं कुइका तःगु खः । आजु अजिमा छःया गल्य
 (गाल्य) खड्ग आकार वःगु ल्हं पौ तयाः छःत व्वयाः स्वनाः नाग
 नागिनीं कुइका तःगु दइ । नाग नागिनीत ग्याना पुह्य च्वाल् म्ये लुइका
 तइगु च्वय् पाखा जुच्छिई चलुंल्य् मूर्ति दिक्काः इवःलावक सि खवाः खने
 दयेकाः सिंह गर्जे जुयाः मि पिहाँ वयाच्वंगुया मि छ्वयाः च्वंगु बुत्ता
 यानाः म्हुतु पौ तानातइ ।

आगं छेय् छः छेय् व देगः देगःया पल्लिइ मूसिया सिंहत गर्जे जुयाः
 मि पिहाँ वया च्वंगुया म्हुतः पौल्य् बलं पौ तानाः व सिंहतय् म्हुतु
 प्वालं मि ज्वाला या म्ये पिहाँ वयाः च्वंगु या मूसि खवाः पतिकं फ्यगं चात
 घानाः म्ये पिकया तइ । फसं सनाः न्यानाः च्वनीगु गं जुयाः फ्यगं
 धाःगु खः । वाफ्य् वइबल्य् फसं फ्यगंचात तिनि तिनि न्याना च्वनीगु
 तायेदयाः मलः जुइगु अय् मरु धाइ । थथे छःया खौपातय् सिंह त गर्जेजुयाः
 मि पिहाँ वःगु हिति मंगःया म्हुतु प्वालं चिची खः चागु गंचात घानाः मि
 धाः पिकया तइ छः छःथाय् मनू तसेय् ततःखःगु गं घानाः छाया तइगु
 लिइ निखे मि मलः जुका तइ । मनूत छः चाःहिलाः गं थानाः वनी । गं
 न्याइगु मि मलः थै ग्यानापुगु खः । स्वनिगःया लाय्कुलिइ तःखः गं थाये
 माःगु थितियाना तःगु दु । यैय् लाय्कुलिइ तःखः गेल्य् नेपाली भाषं च्वया
 तःगुया भावार्थ थथे खः-

“श्री इष्ट देवताः या प्रीति नं भूत प्रेत पिशाच
 डाक डाकिनी यात त्रास बिडित दिव्य ध्वनि
 या अष्ट धातुया तःखः गं छाना” १३

उकि न्हछे दनाः पल्लि चीखुन्ह पल्लि ची सिधयेकाः सिकःमि नायः

दैंकःमि नायः व ज्यामि नायः च्वनाः वेंगल्य् छैक्वः छः यात पूजा याइ ।
 भ्यारा स्वानाः हि खुयाः गःपःया ला छक् छक् धेनाः छै कवःछः पतिके
 तिकी । सिकःमि नायः नं सिल्लः तिनाः स्वां कयाः ह्याउं कवखा कवखायाः
 फुक्क सित सिल्लः तिकाः स्वां बी । वेंगल्य् सुखू लानाः सिकःमि, दैंकःमि
 व ज्यामि दाजुपि फुक्क इवः छुनाः भ्दय् नयाः सी काइ । सिकःमि नायः नं
 जवगु मिखा कयाः छसि कथं सी काइ । ज्यामि नायः नं ह्लिपं भाग कायेगु
 याना च्वंगु दु ।

मूलुखां चूमलाकूसे छःया लं त्वःताः स्वाहाने छुनाः मूलुखा व
 लुखाया खापाय् क्वेय् प्वाः खनाः छः दुहाँ पिहाँ जुइगु लं यानाः व गनं दुने
 अंगल्य् छःया लं धकाः बाला प्वाः तइ । स्वाहाने न्ह्य् त्वाःथःया न्ह्य् पौं
 तयाः लाकां सि लानाः उकिया द्यःने तस्वाः स्वाहाने छुइ । न्ह्य् पौया
 तस्वाः स्वाहाने क्व (दखिन्) स्वयाः थाहाँ वयेगु यानाः छुइ मत्यः, मभि
 ज्याय् जक क्व स्वइ ।

छेय् चखुं वखुं नं बास यायेमाः, तक्षी बास याइ धाइ । छेय् चखुं
 वखुं प्वाः तयेमाः गतल धाःसा चखुं व वखुं या बास दइमखु धकाः चखुं
 प्वाः तयाः व वखुं प्वाः यानाः अंगः अंगल्य् खः प्वाः मत्यूसे चायेका तइ ।

ह्याथाय् स्वःसां फुक्कसिया वहे शैलीया छेय्त इवः इवः । मनूतय्
 छेय् पल्लिइ भौवाल्य् निभाः खयाः भौ प्वालं तुइक कुं त्याः पिहाँ वइ
 च्वनीगु सुर्छः व चन्द्रमा लुयाच्वंगुया आभास जुइ ।

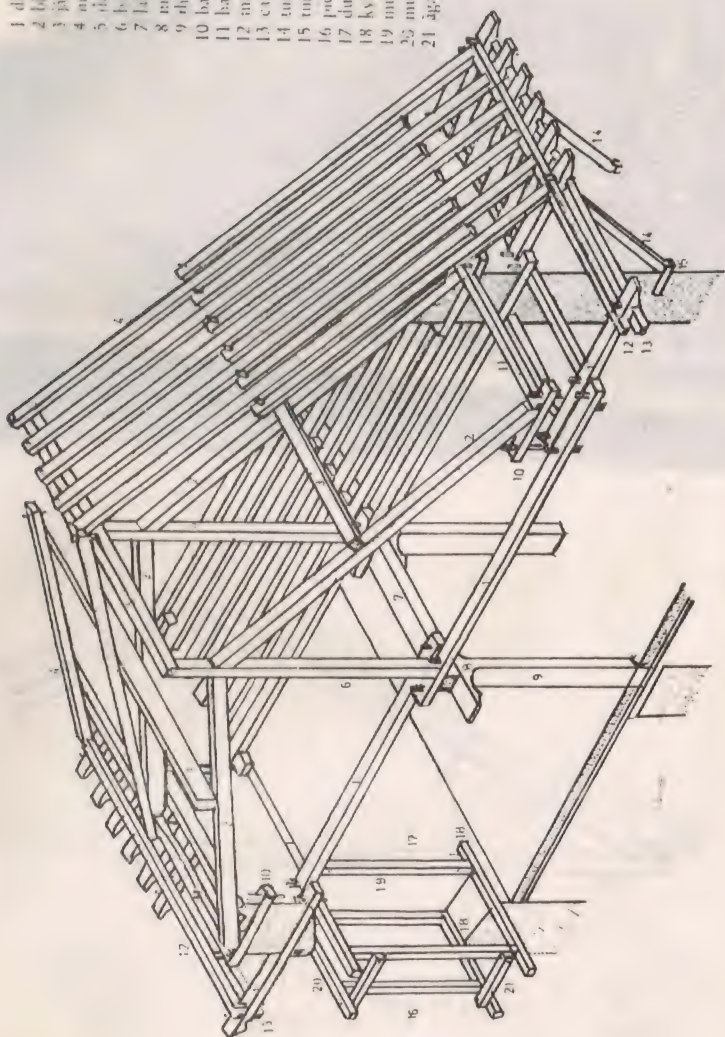
भौवाः पिकयाः व भौप्वाः तयाः पल्लि चिनाः पौ पिकयाः तइगु
 निखे पाखे क्वय् फः त्वपू, बा वइ बल्य् अंगः अंगल्य् बा म्हुं मवइगु याइ ।
 पौयालः फः क्वय् धल्य् जुया व चुकया लः धः प्वालं वनीगु यानाः जगय्
 लः दुहाँ मवनीगु याना तइ । मनूत फलं फलं वनाः बा मदायेक जुइ । पौ

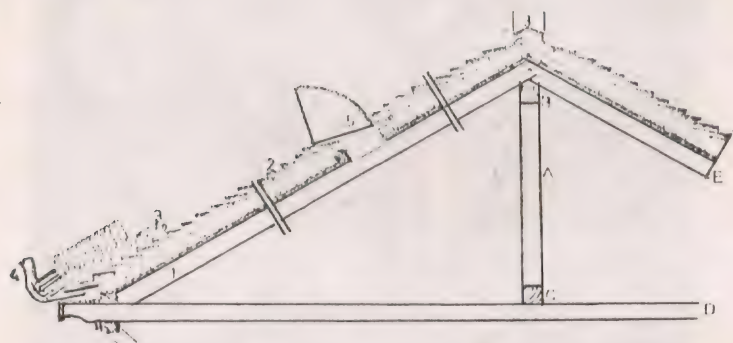
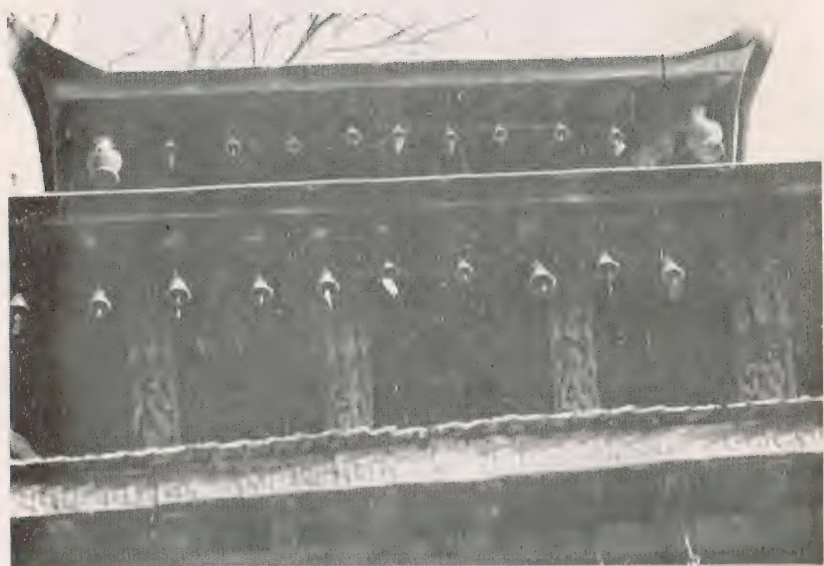

- 1 dhal
- 2 dhaxsa
- 3 jey
- 4 msa
- 5 danyia
- 6 bagdaha
- 7 lafa
- 8 maha
- 9 dha
- 10 bang dhal
- 11 bang dsi
- 12 muabaha
- 13 cdu
- 14 tunah
- 15 tunarsakah
- 16 puchaha
- 17 ducubaha
- 18 kvakhah
- 19 muabaha
- 20 muabah
- 21 agalah

1	cilāpā	-	lower tile
2	āypā	-	roof tile
3	kvapuapā	-	ridge tile
4	gvāgahcā	-	ridge or hip starter
	gvāgāhapā		
	kūpā		
5	bhaupā	-	smoke outlet

A	baigahthā	-	king post
B	thāymā	-	ridge beam
C	lākāsi	-	base plate of the
			king post
D	dhali	-	joist
E	musi	-	rafter

पिने पिंकया तइगु यात पाखा धाइ । मनूत सीबल्य् सिथं यंकैत मूलुखा
 न्ह्याने पाखाकुंथनी । जःला खःला सुंसिनाः सिथं मयंकुतले पाखा स्वा-
 पिनि छैय् मुनां नइमखु, लः तक हइमखु ।

न्हछै दनाः च्वंवनेत छैय् बी बियाः शुद्ध यानाः शान्ति याइ । छै
 दनेबल्य् देशं पिने न्ह्यानेलाः थासं चा पाला हइ । चाय् मशानया ववैय्
 लानाः वया च्वनी । थथेहे पिने सि व अप्पा ल्ह्यायाः हइ बल्य् पिनेच्वैपि
 भूत, पिशाच, प्रेत नापा वयाः मभि पुनाः वइ । थुज्वः पिसं दुःख बिइ । उकि
 छै दनाः फुक्कं ज्या सिधयेकाः छैय् बी बियाः भूत प्रेत पिसाचयात पित
 छवयाः मभि चीकाः छवयेमाः । आचाः जु बाय् गुथाजुं करागु दिं स्वयाः
 चान्ह्य् छैय् बी बी । जःथुयाः जाया मनू दयेकाः तयाः तन्त्र मन्त्र यानाः भूत
 प्रेत व पिसाच दुपिकाः पुज्याइ । भ्याय् स्यानाः इमित हि त्वंकाः शान्ति
 यानाः चखमुलिइ वो भ्यगः तयाः ववबियाः मत प्वाः च्याकाः तयाः छै नै
 पित हयाः तापाक्क यंकाः गनगन तयेमाः गु खः तया थकी । भूत प्रेत पिशाच
 त दुपिना वनीगु जुयाः बी ववबियाः वनेगु तःसकं इयातु धाइ । बी यात
 पित छवयाः छै छ्वां ईकाः पःका या कुं थनी । अले छै छ्वां बे पुयाः
 धूं मुनाः पिने वांछवयाः मभि चीकी ।

छैय् भूत पिशाच प्रेत दुहां वये मफेकैत ईकाः पःका आखे प्वः
 चिनाः तन्त्रमन्त्र यानाः पसूकाः हिनाः मूलुखा व लुखाकुसय् तयाः ह्यवखा
 पा, तुफि, ग्वःस्वां तयाः प्वाकि ताना ज्वंकी । मूलुखा खलुइ स्वहवः दुगु
 नकि ताइ । छैय् बी बीगु अप्वः यानाः गथां मुगः कुन्हु लाकी । छैय् बी
 बीगु तःसकं ग्यानापु । मखु थे जुल धायेबे भूत प्रेत पिशाच तसय् आचाः
 जु, गुभाः जुयात ककूतिनाः इयालं, बाय् स्वाहानय् ववफानाः हयेयः धाइगुलि
 लालाः पिसं छैय् बी व्यूवये मछाः । गथामुगः कुन्हु फुक्कसियां छैय् बी
 पालय् छाः, लाभा तयाः बी तयाः तन्त्रमन्त्र भूत पिशाचतं दुपिकाः छवइगु
 लाकू, हिपाय् व सहाय् छायाः बलिपूजा यानाः तिमत च्याकाः बाय्

छवालि प्वा.च्याकाः वैगलं निसें ववथा पतिकं वयनाः भूत प्रेत पिशाच यात
 पुकाः ख्यानाया भावें छेनं पित हयाः छ्वास्य् छेवास्य् गथां मुगल्य्
 तयेहइ । निभाःद्यः बित कि मनूत मुनाः छ्वालि प्वाः च्याकाः गथामुगः
 यात पुकाः ववःथलाः सालाः देसं पिने तापावक यंकाः वाना थकी बाय्
 खुसिइ चुइका छवइ । छेछ्वां ईकाः पःकाया कुंथनाः बें पुयाः धूं मुनाः
 वांछवयाः मभि चीकी ।

मूलुखा फुसय् ग्वःस्वां, तुफि ह्यय्खापा तयाः प्याकिं तानाः
 मूलुखा खलुइ स्वखः दुगु नकिं ताइ । भूत प्रेत पिशाच धयापि मूलुखा
 दथुं दुहां वइ । मूलुखाय् स्वखः दुगु नकिं या निखः न्हःने स्वकाः तानाः
 तलकि भूत प्रेत पिशाच त वइ बलय् स्वखः दुगु नकिलय् तवयनाः छेय्
 दुहां वयेफइ मखु धयागु मनूतय्के विश्वास दु । १४

मूलुखा ग्याना पुइकाः त तः ग्वय्क मिखा कंकाः वय्याः मूलुखा ववय्
 ह्याउँक सौचां (सियूचां) बें थिलाः चवय् सिन्हः तिकाः द्यः यात पुज्याना
 तइगु मूलुखा संस्कृति व तान्त्रिकतां जायाः अति आकर्षक जू मूलुखा पिनेयात
 पिखा लखु धाइ । लखु धयागु खुसि खः । मनूत मूलुखाय् खओ तयाः
 चवनी । सुनानं पिने मूलुखाय् खापा चायेकल कि ग्वालि खापा जूगुलि
 घुईक सः वई, पिने सुनां खापा चायेकल, सुनां खापा संकल थें धकाः
 व्वाय् स्वःवइ । थ्व मूलुखाया लक्षण खः । छेय् फुक्कसिगु सुरक्षा जुइ ।
 “धाइ नापां मनूत पिने ग्यानाः छेय् वइ, छेय् नं ग्यानाः गन वनी ।”

स्वाहाने छुना तइगु मूलुखा पिने खने दु । मूलुखां दुहां वने वें
 स्वाहानय् थाहां वनेगु यानातइ । चुकय् वनेगु लुखानं दयाचवनी । स्वाहाने
 बालय् ज्वनाः थाहां कुहां जुइगु कुतुं वनीगु छति भय मरु । चुकय् स्वयेगु
 तिकि इयाः व इयाः त दु । जिकि अप्पां सिया तःगु चुक यचुसे पिचुया बांला ।
 लव खिउँ मजू । स्वाहानय् ववचः कंकाः भतपंजः छुनाः स्वाहानय् तःखा

तीगू यानातइ । लवय् लवय् ह्याऊँक बँ थिलाःसुचुका तइ । नखः चखल्य् सिकय् बुकय् व न्हागु ज्याखँय् छँ छखां ह्याऊँक बँ थिली । सुं थाहाँ वःगु व कुहाँ वँगू सः वइगु स्वाहानेया लक्षण खः । छँ हामात पिहाँ वनेत 'सुं वइ स्वाहाने सःवइ न्ये' धया वनी ।

मातनय् तये तिइ यानाः धुकूँ याना तइ । मनूत पिने चवतय् चवनी । दुने ववथात तःकुइक पिकयाः अंगः अंगलय् लेवन (चा, सौ व म्व ल्वाक-छ्यानाः न्हाया तइगु) तयाः मसिनचा (मसिनचाय् सौ तया न्हायाः) इलाः पिचुकाः ताकुचां पानाः रङ्ग (सपेताय् महः दायेकाः तयाः रङ्ग तया तःगु) पानाः बाँलाका तइ । ववथाय् सुखुलिइ लारि लायाः लासा चककाः लायाः चकति लंपत लासात लायातइ । सिख्वाःया सन्दू ववथाः तापँचाय् लः जायेकाः दिकाः कलां जायाचवंगु त्वरिवा तयाः तइगु ववथाया शोभा दु । ग्वाखँ प्वालय् च्वाक्क ह्यागुं तयेज्यू । ग्वाखँ प्वाः धयागु खडगया प्रतीक खः । 'छँ दनेगु विधि' धयागु पूजा श्यासफुतिइ ग्वाखँ प्वाः यात आजु अजिमा छः धयातः गु दु ।^{१५} छः छः थाय् ग्वाखँ प्वालय् कुमारी छः नासः छः स्वनातइ । बाद्य बादन, संगीत व प्याखँ स्यनीबलय् किसलिल लय् नासः छः सालाः आखा छैय् ग्वाखँ प्वालय् स्वनी ।^{१६} पसल्यातय् ग्वाखँ प्वालय् किकि पायात भिद्यः पुज्यानातइ ।^{१७}

बाराः तइ बलय् ग्वाखँ प्वालय् कपियाम्ह बाराः ख्याः तयातइ । मिसातय् न्हापां थिइ मत्यः जूगु खनेवँ मिजं तसँय् खनी धकाः काचा काचा ववथाय् र्यकाः तयाः मि निन्हु तक्क बाराः तयातइ । बाराः चवम्हय् सिनं मिजंतय् ख्वाः खनी, पिनँ मिजंतसँय् बाराः तह्य खनी धकाः लुखा इयाः तिनाः ववथा दुने खिउँका तइ । थुगु ताकय् मखुगु जुइफू । पशु पन्छितय् रजस्वला जुइगु ताकय् इमिगु दृश्य थुकिइया दृस्तान्त खः । मिजंत बाराः ववथाय् दुहाँ वयाः मखूगु बिघ्न जुइगु भयनं कपि याम्ह बाराः ख्याः यात बाराः ववथाय् छुं बिघ्न मजुइमा धकाः पुज्यानातइ ।

बारा: च्वम्हय् सिनं ह्यागु नःसां बारा: ख्या: यात नि छायेमा: ।
 बारा: ख्या: धयाहा बारा: क्वथाया रक्षक ख: । मिजें त बारा: क्वथाय् बल
 धा:सा बारा: ख्या: नं पना: खिउँका: मिखां मखंका: तइ धाइ । लंपं ख्या:
 नं लं पना च्वं वइगु, वं वं थाय् अंगलय् हाकातइगु, लंय् जुइ बलय् भकुं
 ग्वारा ख्या: वया: तुतिइ अत: मत: क्यंका: च्वंवइगु मनूतसय् कना च्वंगुडु ।
 मस्तय् बारा: ख्या:या खं कना: ख्याना च्वनी । मनूत बारा: क्वथाय् बारा:
 ख्या दु धका: ग्या: ।

मिस्तय् थिइ मत्य: जुइ बलय् बिघन जुइफुगु कारण प्यन्हू तक्क
 पिहां जुइ मज्यू, पित छवइ मखु । मिजें तय्त थिइ धका: लि चिला: जुइ,
 मिजेंतस्य् मिस्तय्त थिइ मखु । थुगु ताखय् मिस्तय् शारीरिक कमजोर
 जुइ, इयातु कयातु ज्या याये मज्यूगु जुधा: थिइ मत्य:ह्याय् सिनं थ्यूगु
 नयेभज्यू ल: त्वने मज्यूगु याना तःगु दु । थिइ मत्य: जूहानं थिइ धका छखे
 लाक्क च्वना च्वनी ।

छेय् बस्तु लहिना: तयेमा: मनूयात मभिक: वइगु बस्तु पाखें फाला
 बनी धका: सुकुभत्तु, मैनतुलचा, दंयघा, हाकु मैना, तीतु चाखुरा, बटाई
 थे ज्यापि अंग: पंछी लहिना: इयालें पिने त्वाना:सिंइ पंज: खाया न्ह्याय्
 पुइक हायेका तइ । मनूत अंग: पंछीया पंज: ज्वना: जात्राया मनूतय् हुल
 मुलय् हायेके हया च्वनी । गुलिस्थां भ्यारा व र्वंग: लहिना: बाहालय्
 बाहालय् हया: त्वाकी, गुलि स्थां बताई त्वाकी । अंग: लहीपि मनूतय्
 पंचलय् तुइक कापतं भुना: चिना तइ । स्वखिन मनूतय् पंजलय् सिंखा:
 याना वहया च्नु तया: ज्वना: वनेगु याना तइ ।

दलूचाय् सिख: घाना: सेंइयालं पिने च्लुलय् खाना: ल्हातं ह्याये
 दयेका तइ । दलू धयागु सुर्छं: याना: प्रकाश फैलय् जुयाच्वंगु याना:
 छचाखिलें सित्या: बुट्टा पिकया: निखें भिमल: जुका तइगु कलां जा: ।

निभा: बितकि दलूचाय् मत तथा: च्याका तइ । सँझ्यासं पिने दलूचाय्
मत च्याना च्वनीगु सुर्छ: लुया: प्रकाश फेले जुया: च्वेथे जुया लेंजुवा:
तय्त मत ख: । छ:या जात्रा याना: हइ बल्य् सँझ्यालें छ:यात कीग: व्हला:
ल्हा: भाग्याना: मत बिया: दलुचाय् तइ ।

बंगल्य् भौ वालं निभा:या ज: कया तइ । भौ वालं फय् दुहां वया:
भौध्वालें पिहां वनीगु याना तइ । बेंग: निद्या या छद्या याना: तइगु
ज्याछिं । चाया नित्वा: भुतु पच्छिम स्व: । भिंगु इलय् लाका: अण्पा तथा:
स्वना: पुज्याना: भुतु दनी । भुतु ववस्वयेकी मखु । ह्यन्हुमा जा थुइत जक
ह्यपा चाया भुतु वव स्वकी । चाया भुतु थ: स्वकानं दनी मखु । दूव्यकेत
आति दायेकेत मूलखा ह्य:ने कचि अण्पा स्वपाया भुतु थ: स्वकी । आति
दायेका: खुसिइ ज्वना वना आति कया: स्व:ल्हुया: व्यंकी । भुतु दने धुकूगु
थुनिइ मखु । छेंया हामा सित दायेवें जक दूव्यकि कुन्हु फुकक थुना: छवासय्
वां छवयेके छवइ ।

मनूतय् छेंय् बंगल्य् वाकू जा: । नयेत दु:ख मजू । नेपा:या मू
बालि वा ख: । वा पिना: वा लया: दच्छि नयेत वा कू थनी । योमरी पुन्हि
कुन्हु फुकक सिया छेंय् योमरी स्वना. वाकू पुज्याना: योमरि नया: नख:
हनी ।^{१०} योमरि पुह्लि कुन्हु गुथि न्यायेके मा:गु आपालं दु । इलय् व्यलय्
नख: चख:त हनी । घलय् ल: जायेका तइ । जा नया: जासि केसि सिला:
मपुइका जानयेगु भु सिला: धंका: भूतु इलातइ । मनूत फुकक समान । फुकक
सिया छेंय् चाया भुतु लुंया मखु धाइ । भौबालं पिने स्वये बलय् आगें छें,
छ:छें व देगात खने दु । देया छचाखेलं हाकुगु च्वापुगु खने दु, खुसित
नाग बिलि कया: ह्ययाना च्वंगु व स्व:स्व: थाय् वुंइ हरा भरा या प्राकृतिक
दृश्य खना: मनय् आनन्द, शीतल हावा पानी स्वच्छ वातावरण्य् हुकें जुया
च्वेपि नेवा:त नेपा:या मूल आदिवासी ख: । थ:गु जाति हे फुककलीसनें
सुसंपन्न जुया: सभ्यता दुपि ख: । थ:गु धयागु मौलिकताया छगु हे संस्कृति,

छगूहे बाद्यवादन, छगूहे संगीत, छगूहे नृत्य, छगूहे लिपि, छगूहे नेवाः
 भाय् ल्हाइपि, छगूहे लवाइ-खवाइ, छगूहे पहःदुपि नेवाः तय्के सामूहिक
 बिचाः फुककसिगु भि याइपि मखुगु मत्यःगु गूब्लेहे मयाइपि समाज व गुथि
 चिना तइपि नेवाःत छः हे खः । मनूतय् खल्ला बल्ला जुइ बलय् व मनूला
 छः हे खः का धया च्वनी ।

थाय्मापाः

ह्लय् पौ या तस्वानु स्वाहानय् स्वप्न थाहाँ कुहाँ जुइगु यानाः छेँ
 प्यतँ यानाः दनाः भौवाः पिकयाः व भौप्वाः तथाः पल्लि चिनाः थाय्
 मा पाः थना तइगु, न्यात या भाव खः । उकि न्हू छेय् पल्लि चिनाः अन
 इयाःया ल्याखं छगः बाय् छगूया मेगु अङ्ग यानाः स्वंगः व न्यागः कलश
 थनी । कलशय् दापवः स्वांमाया कच्चा तथाः चन्द्र सूर्य ध्वजा (धवाय्)
 ब्वयेकाः किसलि यात स्वत तथाः दयेकातःगु ह्याउँ छत्र कुइका व पताः
 ब्वयेका तइ । किसलिलय् जाकि दंकः थनाः ग्वः ग्वय् तथाः अाजु अजिमा
 छःया रूप मि ह्वाना ह्वाना छ्वया च्वंगु दापवः स्वां माया कच्चा थनाः
 छःया देगः यानाः स्वत दूगु छत्र किसलि यात कुइकाः निखेया ध्वजां चन्द्र
 सूर्य लुइकाः व पताः ब्वयेका तःगुलि छःयात बाछा लाया तःगु खः । पताः
 धयागु लःया छः नागराज खः ।

देगःत स्वत पौ चिनाः प्यत यानाः पल्लिइ च्वय् छगः स्वंगः व
 न्यागः यानाः लुं गजू छाया तःगु दु । छःया गजु धयागु सिल्लःमू याना
 तइ । सिल्लःमुलिइ नि च्याःगु बुट्टा यानाः ह्लय्त्तं तथाः ग्वःचा लुइका
 तइ । सिल्लः मू धयागु कलश खः । लुं गजूलिइ मि ह्वाना ह्वाना छ्वयाः

बिभिन्न रूप पिहां वया चवंगु दापवः स्वां माया कच्चा थे वट्टा पिकयाः स्वत
तयाः सुवर्ण छत्रं कुइकाः सुवर्ण पताः ब्वयेका तइ । छःया गुलि देगल्य्
गुलि बाहाः व बहि दुने सतः छेय् पल्लिइ चवय् देगः (सुवर्ण मन्दिर) यानाः
गजू छाया तःगु दु ।

जुजु धयाह्य त्रिलोकया पति छः । “देश बलि विधि”^५ धयागु
पूजा थ्यासफुतिइ जुजुयात आजु छः धयाः बलि बीगु चवया तःगु दु । जुजु
थःगु दे, थःगु देया भूभाग किट्टिइ कवय् पाताः (पाताल) व चवय् स्वर्ग
श्व स्वंगू भागया पति छः । श्व स्वंगू भाग यात त्रिलोक धया वया चवंगु
दु । मोहनी सिल्लः फये बलय् “त्रिलोक मोहन”, घकाः साधना याइगु श्वहे
स्वंगू लोक छः । उकि ह्लापा जुजुपि लुं गजू तयाः त्रिलोकया स्वत दूगू
सुवर्ण छत्रं कुइकाः राजकाज यानाः स्वंगू लोकय् भि यानाः चवनी । भि
याइह्य भि^३ छःयात मनूतसयं “छत्रपति महाराजा” धया म्हुतुइ प्यारा
त्यःसुका भाग्यानाः वनी । छःयात धाःसा जात्रा याइबलय् लुं गजू दूगू
छतया छत्रं जक कुइकाः हइ ।

सिकःमित्तय् नं पल्लिइ चवय् कलशय् छः पुज्यानाः योमरि त्वहंचा
मरि ह्लाः चतां मरि ब्वयेकी । छेया नायः व नकिं पिने पाखा कवय् चवनाः
कलशया लः लुइगुलि भ्वः ल्हुयाः लः फयाः हयाः छे छळां हाः हाः याई ।
भौमचा, ह्याय्मचा, मिनामचा व थःथिति खलः पाखें पल्लिइ न्हून्हुगु
पसि ब्वयेकी । पल्लिइ चवय् पसि ब्वयेकल धायेवं भूत पिशाच त पसिं
गायेकाः छेय् दुहां वइ मखु धाइ । फुसिल्यः अजिमा छःया प्याखेंनय् आजु
छः जुइह्य मनूहिले माल धायेवं अन गामय् सुनं मिज्याके आजु छः दुपिउँ
वइ । अले वहे मनूयात हयाः आजुछः यायेगु थिति छ्यला वया चवंगु
दु । आजुछः जुयाः नायः जूगु तसताय् दे भ्वय् न्यायेकाः नके माःगु जुयाः
चवन खनी । आजु छः जुइ ह्यापिं मनूतय्के छः दुपिउँ वइ घकाः छेनं पिहां
मवेसे इयाः इयालय् मित्तय् पसि खायाः चवनी । थथे पसि खाया तलकि

पसि गायिका: छेँयें छः दुर्गा वइमखु । छः प्याखेंत हइबल्य् छः तय्त पसि
गाइ धका: सुयां छेँय् पसि पाना तःगु दु धका: छः खलःया मनूत न्ह्यःन्ह्यः
वया: स्वः वइ । मनूत नं पसि गायिका: जुइ मखु ।

न्यतमरु अजिमा छःया शिनिदँया प्याखें पिदने त्यल कि मू छः
जुया: च्वेँपि सुं छह्य् सिके अजिमा छः दुपिना: अजिमा छः थाय् दुने वया:
न्ह्यःने थसः पाना च्वनी । अले मनूतसय् अजिमा छःया प्याखें पिदनीन
धका: सीकी । छेँय् पसि न्वयेकीगु आगं छः, छः छेँय् व देगः देगल्य् त्वा
ना: सिइ मसि चि तया: इवः इवः थनातइ । थये छः छः थाय् मसि चि
तया: तल धायेवें छःत पिहाँवनी मखु धाइ । मनूत पल्लिइ च्वय् गजुलिइ
स्वया: छः दर्शन याइ ।

छेँया वनिसें मि ह्वाना ह्वाना छवया च्वंगु याना: छिना तःगु अप्पा
अंगल्य् इवः इवः तया: मिया ज्वाला पिहाँ वया च्वंगु याना: च्वय् पल्लिइ
छाँय्पा इवः इवः तया: भौवा: पिकया: फौ प्वा: तया: थाय्मा च्वय् जुचिछइ
मि छवया: दना: च्वंगु याना: छिनातःगु थाय्मापा: थना तःगु पौ निखे
पाखे भेसें लुया: बास्तु कलां जाया च्वंगु छेँया रूप मि ह्वाना: ह्वाना: छवया:
दना च्वंगु छः । मि छवया: दन धायेवें खड्गया रूप धारण याइ । आगं छेँ,
छः छेँ व देगःत थयेहे याना: दना: कुं कुनय् ह्लाका: (ह्लायात ह्लाका: मि
छवया: दना च्वंगु याना: छिना तःगु अप्पा) पिकया:, भौ वा: व भौ प्वा:
तया: पल्लि चिना: थाय्मापा: थना: मि ह्वाना ह्वाना छवया खड्गया
रूप धारण या:गु पल्लिइ च्वय् थाय्मापा: थना तःगु लिइ लुं गजू छाया:
खड्गया रूपय् मि छवया: च्वंगु याना: तःगु दु ।

पल्लिइ भौवा:यात सुर्छाँ, भौ प्वा:यात चन्द्रमा याना: लुइका: अनं
च्वय् जुचिछइ मि छवया: दना: च्वंगु थाय्मापा: व कुंपा: थना: तःगु छेँ
गपाय् जा: धयागुलि तान्निक्ता दुमुला च्वंगु दु । पल्लिइ च्वय् पाखे छेँ

(खड्ग) या च्वः व क्वय् पाखे प्वः खः । खड्ग धनाः ज्वाला थिना च्वंगु छैत दक्षिण स्वकाः दना तइगु निभाः यताली । खड्गयात आजु अजिमा छःया अभिन्न अङ्ग भाःपियाः पुज्याना च्वंगु दु । आजु अजिमा छःया पौ-बाहालय्, किपाय् व मूर्तिइ मि ह्वाना ह्वाना छ्वयाः दना च्वंगु आजु अजिमा छःया रूप ब्रह्माण्ड खः । थथे जुयाः आजु अजिमा छःया छयैनय् चन्द्र सूर्य बाय् कवैचिया ख्वाःपाः लुङ्काः मि छ्वयाः दना च्वंगुय् ज्वाय् ज्वाय् फिकिपा छुका तःगु यानाः तइगुलिइ वा फय् वइ बलय् नै न्यानाः च्वय् स्वर्गतय् मि प्वालाक्क पिहां वयाः स्वाललल वंगू नाग बिलि काःगु यानाः तइ ।

म्ह्याय् मचायात लक्ष्मी छैयात गृहलक्ष्मी धया च्वनी । म्ह्याय् मचा-यात तःपाः लं फिकाः पुतू चिकाः जाड दुगु सुरुवाः न्ह्याकाः तुतिइ ह्याउँक अलः तयेकाः समा याकाः ज्वाल ज्वालाथीक जरि हिनातःगु ह्याउँगु सचिका तयाः निपु सरबत हिनाः ह्याउँक सिह्लः तिकाः बाँ लाकाः तइ । लंपातय् निखेलं च्वय् व सुरुवाःया निखे म्वःताय् तुङ्क सन्जाप तयाः लनय् पुतु घाना तइगु व निपु सरबत हिना तइगु यात नाग नागिनी धाड । थथे धाय् बलय् म्ह्याय् मचायात निखे लंच्वःया सन्जाप नाग नागिनी निपा ह्लातय् चुरि न्ह्याकाः सुरुवाःया निखे म्वःताया सन्जापया नाग नागिनी तुतिइ कल्लि न्ह्याकाः लंपाया गःतांलय् सन्जापया नाग नागिनी गपतय् वदखायेकाः पुतू गथः चिना तःगु नाग नागिनीया ख्वाः यानाः व अले समायाकाः सरबत हिना तःगु नाग नागिनी कुङ्का छयैनय् तिसा तीका तःगु खः ।

म्ह्याय् मचा पय् नं बिइ बलय् पालि बापा बापा ह्याउँक अलः पावाः, समा याकाः, ह्याउँ सचिका तयाः निपु सरबत हिनाः लुं सिह्लः तिकाः बाँलाकी । अले मि ज्वाला ज्वाला थीगु तासया लं फिकाः, तासया हे जासा पुंकाः प्याखें अंगू हिना अंगू, नाग नागिनीया सि ख्वाःया कल्लि मि ख्वाःया लुं चुरि न्ह्याकाः, नाग नागिनीया लुं सिखः माः वदखायेकाः

मिच्याः बुत्ताया तीकमा व नाग नागिनीं कुडकातः गु तायः क्वखायेकी ।
 छ्येनय् मिच्याः बुट्टा (वलं पौ बुट्टा) यानाः सुर्द्यः पवः तथाः चेलुडकाः
 शिरबन्दि तयेकाः व नाग नागिनीया निपाः न्यापु सिखः निखे छुकी बाय्
 मि ज्वाला ज्वाला थिना च्वंगु यानाः लुंस्वाँ छुकाः सतफलि
 घाकाः बाँलाकी ।

अले पयतुकाः आगं छः, आगं छःया अङ्ग देगु छः, सुर्द्यः, चन्द्रमा व
 मानेयानातः पि इष्ट देवता यानाः ग्वय् भाग तयेकी । म्हाय् मचायात
 सिह्लः, धौ जाकि सिह्लः तिकाः जरि भरे यानातः गु सगुणया गुणकेरा स्वां
 ज्वाला ज्वाला थीक छुकी । फुक्कसित ताय् अबिर व स्वां बियाः म्हाय्
 मचायात फुज्याकाः ग्वय् कायेकी । बाःजुह्य् सिनं नाग नागिनी यानाः
 दयेकातः गु तुति बग्गी न्हाकी । सवज्जे नकाः कलंब्व छब्बतयाः पुज्याकाः
 इता छ प्वाँय् च्याकाः तयेकाः छ्वासय् कलं वाके छ्वइ । बौम्हासिनं
 ज्वाला न्हाय्कं व मां म्हासिनं सिह्लः मू बियाः ह्लाग्वय् (पुत ग्वय्) काइ ।
 म्हाय् मचायात ज्वाला ह्लाय्कं व सिह्लः मू बीगु धयागु सुर्द्यः व चन्द्रमा
 लुडकीगु खः । श्वहे रूपय् म्हाय् मचातय् बाराः पिकयाः छपा ह्लातय्
 ज्वालाह्लाय्कं मेगु ह्लातय् सिह्लः मु ज्वंकाः सुर्द्यः व चन्द्रमा लुडकाः
 स्थानया छः थाय् यंकाः पुज्याकाः भाग्याके यंकी । पाजुं थः भिना मचायात
 लुकुं छिनाः लुखा पिने हयाः दुलिइतइ । तुति क्वय् बाता छगलय् कलश
 तयाः गृह लक्ष्मीया रूप धारण याकाः म्हाय् मचायात पयनं बीगु नेवाः
 संस्कृति खः ।

बाःजुह्य् लागायाह्य छःया न्हाःने मनूतय् दथुइ च्वनाः बाचाह्लाानाः
 बौम्हासित धाइ “थनि निसे निखा छेंया छखा जुल, छि छुं धन्दा कयादीम्वा,
 छिह्य म्हाय् भौ मचा मखु, जिमि छेंया गृहलक्ष्मी खः सन्तान वृद्धि जुयाः
 कुल थामेयाइ” धकाः बिन्ति भाव याइ । त्वाजं पिसं स्वार्थलि पुडकाः
 दू क्वबिकाः निखे जःखः साम दान च्याकाः द्वारपाल यानाः तथाः चिलाख

च्याकाः ववसः ल्यू ल्यू यंकाः मनूत लं स्वयाः वनी । मूलुखा न्ह्याने बंधिलाः
 सुखूचा लानाः निखे जःखः यानाः त्वारिबाय घ्यो मत च्याकाः तयाः व
 वलशयात द्वारपाल यानाः थनातइ । भौमचायात दुलि वव कयाः थनी ।
 थुकिया रूप यानाः मूलुखा फुसय् आजु अजिमा व इम्हि दृगुया भेगु अङ्ग
 स्वह्य व न्याह्य छत चवकाः, सूर्यः व चन्द्रमा लुया चवंगुया निखे
 त तःग्वय्ः निगः मिखा कंका मि ज्वालाया सिमा कच्चा यानाः ववय् पाखे
 निखे कलश थनाः द्वारपाल यानाः चवकातइ ।

कजिनिम्ह कुतलय् पूजा तयाः सुकुन्दा च्याकाः ज्वनावइ । भौ
 मचिया ह्लातय् लः हायेकाः बियाः सिह्लः, धौ जाकि सिह्लः वाला तिकी ।
 पूजा यानाः निखे जःखः मतय् व कलशय् पूज्याइ । भौ मचित स्वकः सिफलं
 लुयाः स्वकः ईकाः पःका सलिखय् पिइ कुंथना बलि पिइकाः निखे पाखे
 ह्लाः पालुकुचा बियाः नतुंकी । मां ताःचा ज्वंकाः नागया बासा लायाः
 दुचायेकीगुया लं दुछिइ लः हाय्काः यंकी । नाग धयाह्य लःया छः खः ।
 बंगलय् थतयंकाः तयाः काय्मचायात नापां पयतुइकी । मिजं पाखेया आगं
 छः, देगु छः, सूर्यः, चन्द्रमा व मे मेपि माने यानाः तइपि इष्ट देवता स्वेष्ट
 देवता तयत् ग्वय् भाग तयेकाः फुकि बाकि फुकसित ग्वय् बिइकाः स्वाकी ।
 न्हुह्य भौमचायात ग्वय् सस्वाकूतले मिजं पाखेया दाजु किजा फुकि बाकि
 पिसं छुकिसनं स्वाकी मखु । इष्टदेवता धाईपि लिपा माने यापि छत खः ।

ह्वंकाः कलाःभातः निह्यं छह्य जुइगुया सहभोजन याकेत थाय्भू
 न्ह्य च्याकी । थाय्भुइ ज्योना लप्ते लायाः व्व धासा व्वयाः भवय् ज्वलं
 सकतां तयाः भरिता, सिसाफुसा ग्वाः मोसिष्वः लाभो, लाग्वः श्रो, ख्ये,
 न्या, ला, अयलाः नापां थ्वं प्यताः तयाः धौ व दुरुया सलि'तइ । थाय् भुइ
 चय्प्यता धासा तये माः धाइ । काय् मचायात थाय्भुइ च्वंगु ख्ये सगं ज्वलं
 कायेकाः भौ मचायात नापां निह्याय्सित वान्याकाः नकिइ । ख्येसगं
 कायेकीगु तान्त्रिक मतं जीबबलि भोग खः । पचली आजु छः व लुंमरी

अजिमा छःया प्याखें पिदनेत पूजा यानाः छःतय्त जीब बलि भोग बीगुया पात्रखवला त्वंकी ! तान्त्रिक मतं पात्र खवलाय् छ्यें सगं ज्वलं चवनी । न्यतमरु अजिमा छःया प्याखें पिदनी बलय् छः तय्त पात्र खवला त्वंकीगुया भ्याय्चा स्यानाः हि त्वंकी । जुजु रणवहादुर शाहजुं लाय्कूयाह्य हाथु छःया लुंया ख्वाःपाः छछाता तःगु सम्बन्धय् सुन्दरानन्द बज्राचार्यया “त्रित्त सौन्दर्यगाथा” सफुतिइ हाथु छःयात थथे धयात गु दु “श्री रणवहादुर शाहवाट राखनु भैं भन्नु भया इन्द्र जात्राको शोभा बढाउना निमित्त मत्स्य मांस मदिरा मुद्रा मैथुन मकार पंचका आलो रगत धान्या भयंकर पनि न हुन्दा सौम्य रूप पनि न हुन्दा एस्ता मध्यम रूपका सुवर्णका शरभमुख नामा भैरवका निर्माण गर्दा भया”^३

जीबभोग बीगु जीबया त्रितत्व भोग बीगु खः । जीबया त्रितत्व धयागु “रक्त तत्व” “जीव तत्व” व मांस तत्व खः । छःयात जीब बलि भोग बिइबलय् जीबया गःकियाः हि पिकियाः म्वांहि त्वंकी । अले गःपः त्वाह्लानाः सास छ्वया बिइ, अनं गःपःया ला धेनाः छःयात छाइ । थुकिया अभिप्राय त्रितत्व भोग बीगु खः । छ्यें सगं कायेबलय् बलि रूप छ्यें सगंया “त्रितत्व” कायेगुया स्वकः वान्याना नयेगु याना च्वंगु दु । ह्लापां वान्याना नयेगु जीबया प्रतीक छ्यें सगंया गःकियाः “रक्त तत्व” कायेगु खः । निकः खुसि वान्याना नयेगु “जीव तत्व” कायेगु खः । स्वकः खुसि वान्याना नयेगु “मांस तत्व” बली भोग कायेगु खः । छःयात जीब बलि भोग बिइबलय् नं जीवया “त्रितत्व” भोग बिया च्वंगु दु । छाया धासा ह्लापा जीबया गःकियाः हि पिकिया छःयात म्वां हि म्हुकी, अले हाकनं गःकियाः त्वाह्लानाः सास छ्वयाबिइ, अनलि गःपःया ला धेनाः छःयात छाइ । थुकिया अर्थ “त्रितत्व” भोग व्यूंगु खः । ह्लापां गःकियाः म्वाः हि म्हुकूगु जीवया “रक्त तत्व” बलि भोग व्यूगु खः, हानं गःकियाः गःपः त्वाह्लानाः सासः छ्वःगु जीवया “जीव तत्व” बलि भोग व्यूगु खः, अनलि ला धेनाः छाःगु जीवया “मांस तत्व” बलि व्यूगु खः ।

नू भौमचा दुचायेकीः ह्वकी बल्य् काय् मचां थाय्भुइ च्वंगु छ्ये
 सगं ज्वलं कयाः नइगु छः प्याखँनय् छः तय्सं प्वःसः काइगुया रूप खः ।
 ह्वापा काय् मचां छ्ये सगं वान्याः गुः छः प्याखँनय् आजु छःनं फं बाय्
 दुगुया गः किइगु खः । अनलि भौ मचाया ह्वातय् तयाः बियाः वान्याकाः
 नके व्यूगु आजुछःनं अजिमा छःयात हि त्वंके व्यूगु खः । अले हानं काय्
 मचाया ह्वातय् लः ह्वाके बियाः छ्ये सगं वान्याकाः नके दिइ बल्य् अजिमा
 छःनं हि त्वने धुंका आजुछःयात हि त्वंके व्यूयें जुइ । मनूतय् वा स्याचुपिया
 रूप खः । छ्ये सगं वान्यायेगु स्याचुपि कीगु खः । आजु अजिमा छःया
 म्हुतुं ग्यानापुसे च्वंक धंवा पिहं वयाच्वंगु रूप स्याचुपि खः । आजु अजिमा
 छःतसंय् छः प्याखँनय् प्वःसः काइ बल्य् खा हेंय् जूसां वां हें न्याना
 हि त्वनी । दुगु, फं, व म्येय् प्वःसः काइबल्य् धंवा रूप स्याचुपि गः कयाः
 हि त्वनी । उकि छ्येसगं कायेबल्य् स्वकः वान्यानाः नयेमाः, मनयेगुया
 अर्थ मरु । छ्येसगं काय्के धुंकाः निहय्सितं थाय्भू नकी । थाय्भू
 ततःजिगु ज्याखँय् नकी । अले आचाःजु जोशी व गुरु पुरेतपिसं छप्वाः
 म्हुतुं आगं छः, देगुछःया ना कयाः शिलः ब्वनाः सन्तान वृद्धि जुयाः कुल
 थामय् जुइमाः धकाः सुवाः बियाः ताय् जाकि स्वां अबीर ह्वलाः फुकक
 सिनं पुज्याकी ।

म्हाय्मचा पित बियाः प्यन्हु कुन्हु ह्वाः स्वः वनाः नूह्वा जिलाजं
 दुचायेकी । नूह्वा जिलाजं ह्वापां दुहां वइह्वा जुयाः सुकुन्दा च्याकाः लेंय् मतं
 कयनाः ब्वना ह्याः पिखा लखू पिने तयाः बलि पिइकाः छेंय् दुचायेकी ।
 ससः खलः पाखेया आगंछः देगुछः सूर्यः चन्द्रमा व माने यानाः तःपि
 इष्ट देवता तय्त ग्वय् भाग तयेकाः थःयिति फुककसित ग्वय् बिइकाः ससः
 खलखय् स्वाकी । गूहलक्ष्मी छेंय् बास यानाः छयें क्वछुनाः शिर शोभा
 बाँलाकाः जुइगु नेवाः तय् छें चिचीजा यानाः छयें क्वछुइमाःगु यानाः तइ ।
 मनूतय् धलिमय् छयें हात धायेवें थस्वयाः जुइमाः, छयें क्वछुनाः
 जुः धाइ ।

थथे जुया छे दनी बल्य् जग्य् कलश तयाः गृहलक्ष्मीया रूप याइ, मि ज्वाला ज्वाला थिना च्वंगु यानाः छिनातः गु दे चि अप्पा अंगल्य् इवः इवः यानाः वास्तु कलां जायेकीगू छेयात तासया वसतं पुंकाः सिंह व सिंहिनी बुट्टाया काष्ठकलां जायेकीगू ह्य ह्य तिसा तीकाः बां लाका तः गु ख. । च्वय् निखे पाखे पाखा पिकयाः पाखा जुचिछइं मि च्याः बुट्टा (बल पौ) या म्हुतः पौ ताना तः गु लि छयेंनय् शिरबन्दिया बाला यानाः अले मूसिंत निखे भेसे लुइकाः आंय्पा इवः इवः लायाः मूसिया सि खवाः पाचात खने दयेकाः तः गुलि निखेया न्यापु सिखः या नाग नागिनी यानाः व पल्लि चिइ कुन्हु पल्लि चिनाः कलश थनाः पताः ब्वयेकीगू शिरबन्दिया चंबालाया अर्थ भाव खः । आगं छेय्, छः छेय् व देगः देगल्य् लुं पौ चिनाः पौ जुचिछइ लुं या बल पौ तानाः पल्लिइ द्येने मूसिया इवः इवः भू भू थकया नाग नागिनी यानाः सि खवाः पाचात तयाः लुं गजू छानाः लुं या पताः ब्वयेका तः गु छः या छयेंनय् चंबाला लुइकाः शिरबन्दि तयकाः न्यापु सिखः या तिसा तीका तः गु खः । मूलुखा क्वय् ह्याउंक बँथिलाः तुतिइ अलः पाकाः गु व मूलुखा फुसय् ह्याउंक सिहः तिकाः पुज्यानाः तइ ।

छ्याः, कर्वे, बेताः, व बँय् लुइम्हासित छेया भुज्या धाइ । आजु अजिमा छः थाय् थुमित छः या गण यानातइ । छ्याः नं स्मे लुयाः न्ह्याः ने इवातां दना च्वेवइ, द्येना च्वेपिन्त कुचु कुचु नकः वयेयः, बैंगल्य् त्याङ्ग्रा त्याङ्ग्रा पुला सनाच्वनी, स्वाहानय् सः वयेकाः थाहाँ कुहाँ जुइ, निभा छः बितकि पल्लिइ च्वय् च्वनाः छयें छगः जक खने दयेकाः चागः चा तुरु तुरु कयेकाः छ्याः यानाः च्वेवइ धाइ । कर्वे धयाह्य छे क्वं जुइ, छे क्वय् वयाः हाः वइ, द्येना च्वे पिनिगु तुति साः वयेयः । बेताः धयाह्य सुं वः थे लापाक्क लापाक्क ग्याक्क जुइ, गुब्ले गुब्ले जुइ बल्य् ध्वदुल धायेवें सुनां दाः सुनां दाः जुइक न्यतालय् च्वाराक्क धायेक दायाः थकी धाइ । छेय् सिखः पयाँचा मखं पि सुं दइमखु । इलय् व्यलय् सिखः पयाँय् चा पिहाँ वया च्वनी । मनूत सिखः पयाँचा खनाः ग्याः । सिखः पयाँय् चा खनाः ग्याये

म्वाः, छैया भुज्याः खः, छु याइम्खु, धुपाय् छपु कयाः च्याकाः बिलकि
वया माः थाय् वनी धकाः सिउँपिसं धया चवनी । थाहाँ कुहाँ जुइ बल्य्
छैया भुज्या ध्वधुयाः स्वाहानय् छपुं ध्वारारारा धायेक कुतुं वनेयः, बिनाबी
धयाः जुइमाः, लं चिला बिइ धाइ । स्वाहानय् कुतुं वं सानं छूनं जुइ मखु,
स्याः थाय् व्व व्व स्यानाः बिल, गनं छयंगु च्वतुसाः इनं पानाः व्व व्व
स्यानाः बिल धायेवं याउँया वं । छः ध्वधुल कि छुं म्वायेकं ल्लवय् वयाः
मफुथे जुइ । कयंथाय् 'छः ध्वधुल, छः नापलात जाकि कयाः पिइकाः
पल्लिइ ह्वला ब्यू' धकाः जोशीं धयाहइ ।

छैय् मनूत म च्वंसे खालि, तइमखु । मनूत च्वं मन्त धायेवं छैय्
याकन श्वाथः जूयाः दुना वनी । मनूत छैय् च्वनाः सुचुकुचु यानाः स्ये थाय्
भिकाः च्वनी । ह्लि ह्लि छैयात छः पुज्यानाः बःह्लि मतं बिइ मा । छःयात
पुमज्यानाः मत मबिल धाःसा छैया लछिण वनी, छैया भुज्यातनं तना वनी।

गृह लक्ष्मी

छैया स्वरूप मि ह्वाना ह्वाना छ्वयाः खड्ग धारण यानाः च्वंगु लिइ
मूलुखा, लुखा श्याः छुना तःगु व देगल्य् संलुखा व छः श्याः त छुनाः तःगु,
आजु अजिभा छःया मूर्तिइ मि ह्वाना ह्वाना छ्वयाः दना च्वंगु छःया रूप
खः । छः गाल्य् त्वहं पौलय् व अंगलय् बाला प्वाःयात खड्ग यानाः छ त
स्वना तःगु दु । अथे हे छःया देगः दनाः छःया मूलुखा व लुखाय् खौपाः
तयाः लुं गजू छानाः सिंह ध्वजा, चन्द्र सूर्य ध्वजा, तयाः बाय् छःयात
छून छुं छायाः त्ववं पौलय् दातातय् मूर्ति तयाः नां कियाः छः छः थाय्
कीर्ति तया तःगु दु ।

छैय् मूलुखा छदुवाः छुनाः छपाः इयाः यानाः बैंगल्य् छै कवः
 पिकयाः प्यत जायेकाः पल्लि चिनाः तःगु छैया रूप छ्यै छगः छगः यानाः
 प्यत चिनाः गजू लुइकाः तःह्य अजिमा छःया मूलुखा छदुवाः छुनाः वया
 निखे छपाः छपाः यानाः निपाः तिक्किइयाः तयाः स्वदुवाः याना स्वपाः
 इयाः छुनाः बैंगल्य् छै कवः स्वकवः पिकयाः प्यत जायेकाः पल्लि चिनाः
 तःगु छैया रूप छ्यै स्वंगः स्वंगः यानाः प्यत चिनाः गजू लुइकाः तःह्य
 अजिमा छःया व मूलुखा छदुवाः छुनाः निखे छपाः छपाः तिक्किइयाः तयाः
 व अले मेगु छदुवाः छदुवाः निदुवाः लुखा तयाः न्यादुवाः यानाः न्यापाः
 न्यापाः इयाः बैंगल्य् छैकवः न्याकवः पिकयाः प्यत जायेकाः पल्लि चिनाः
 तःगु छैया रूप छ्यै न्यागः न्यागः यानाः प्यत चिना गजू लुइका तःह्य
 अजिमा छःया रूप खः । थुज्यःपि अजिमा छ यात आगं छः, मां लक्ष्मी
 अजिमा छः व गृह लक्ष्मी धाइ ।

आगं छः धाइपि थःथः कुलया छः खः । उकिं नेवाःतय् कुल छैया
 महत्त्व तयाः मिजै छःयात आजु व मिसा छःयात अजिमा धया चवनी ।
 फुकक सिया थःथः आगं छै दु । आगं छै धयागु आगं खलःतय् लागि दना
 तःगु कुलया सतः खः । आगं छैय् आगं छःया जीबित रूप मिसा मचा छःया
 नां तइ । छःया नां तःह्य मिसा मचाइत छःमै धया च्वंगु दु । जुजुपिनि आगं
 छःतः जुमाजु छः खः । जुजु पिनि अभिलेखय् तःजु माजु छःयात इष्टदेवता
 स्वेष्ट देवता धयातःगु दु । लाय्कू याह्य छः मैयात छः मयजु गुलिस्यां
 कुमारी धया चवन । संस्कृत भाषं मिसा मचाइत कुमारी धाइगुलि थन
 छः मैयात कुमारी धा गु खः । छः मैयात छैया रूप यानाः ह्याउंगु जामा व
 पुतूलं फिकाः तइ । सि खवाःया कल्लि न्हाकाः, पालि बापा बापा ह्याउंक
 अलः पाकाः समाः याकाः थसपः चिनाः कपाः छगलं ह्याउंक सिह्लः पाकाः
 मिखाय् अजः उइकाः खज्ग चवःया बाला मिखा थस्वकाः तिकाः बांलाका
 तइ । छः मैयात थसपः हिना तइगु गजूया रूप खः । आगं खलःत आगं
 छैय् वयाः आगं छःया पूजा यानाः छः मैया पूजा याइ ।

बुद्धिं व भिगु ह्यागु ज्याख्यं पूजा जुइबल्य सुया पूजा जुइगु खः
वइत पयतुकाः सुकुन्दाय भत च्याकाः तइ । छे धना च्वंगु खड्गया प्रतीक्य
पाःचा लप्ते छपाः च्वय् स्वकाः ब्ये लाई । भिगुज्याय पूर्व बाय् पश्चिम
स्वयेमाः । पूर्व बाय् पश्चिम स्वकाः पयतुइकाः वया न्ह्याने पाःचा लप्ते
लायेबल्य च्वय् स्वकेगु जुइ । पूर्व स्वकाः पयतुइकल धाःसा लपतेयात खवय्,
पश्चिम स्वकाः पयतुकल धाःसा जवय् स्वकेमाः । छाय्धाःसा उत्तर पाखे
क्वय् व दक्षिण पाखे क्वय् खः । छने बल्य नं छ्ये क्वय् तुति क्वय् लाके
मत्यः, ख्याकं त्यः वइ कवेचा वयाः तुति साःवइ धया च्वनी । ख्याकं तुति
ज्वनाः सालाः छ्ये क्वय् तुति च्वय् याना थकल, ख्याकं त्यः वल धाइपि
मनूत दु । अथेहे धलि लायाः (धलि फाङ्गा यानाः) छने मत्यःनं धायेगु
याः । थथे धाइगु द्यंगू व द्यनेगु मिले मजू धागु खः ।

अनंलि कुतः थिइकाः भाग्याकी । कुतलय् चन्द्र सूर्यया धौपति बाय्
धौग्वः तथा लुइका भाग्याकी । अले पूजा मसीधयेकं कुतः ब्ये
तइमखु । सुकुन्दाय व पाःचालप्तेय् नी लखं लुयाः सुकुन्दाय सिह्लः तिकाः
पाःचा लप्तेय् छपताः स्वपताः बाय् न्यापताः सिह्ल तिकाः आगंछःया पूजा
याइ । अले पूजा याःह्यसित सिह्लः धौजाकि सिह्लः तिकाः छ्यन्य स्वां
छुकी । धुपाय् व इताः च्याकाः क्यनाः छ.थाय् तइ । धौ जाकि सिह्लः व
स्वां बियाः सुकुन्दाय आगंछः व देगुछः पूज्याकाः गृहलक्ष्मी धयाः धलिमय्
छेयात पूज्याकी । छःया पूजा जुइबल्य जीवबलि भोग बी, मनूया पूजा
जुइ बल्य जीवबलि भोगया प्रतीक छ्ये सगं बी । छ्ये सगं बिइत छ्ये बाता
व अन्ति ज्वनाः नापा तथाः ह्लातं थिइकाः भाग्याकाः ओ, न्या, ला, छ्ये
छकु छकु कया अन्तिइ क्वफानाः अय्लाख्य आत्मबिम्ब रूपया खवाः
स्वकी । छ्ये बाता मेह्यसित ज्वंकाः छ्ये, न्या, ला, व ओ छकु छकु कयाः
अय्लाख्य थुनाः छःतय्त् छाइ । छ्ये सगं बियाः छ्ये बाता भाग्याका वय्
तइ । सगं बिइ मसिधयेकं छ्येबाता ब्ये तइ मखु । मेमेपि फुक्कसित नं

धौजाकि सिंहः तिकाः छेँ सगं बी । थुकिया रूप्य् छःथाय् जीवबलि भोग
बिइत बाहाँघात मू हायेकी, अले ह्यय् तयाः घये सुइ लिउने निपाः तुति
मेह्यसित ज्वंकाः गःकिइ, हि म्हुकाः लाछकू धेनाः छःथाय् छाइ अले
दक्वले लिपा सीकाः भू याइ ।

मनूतय् 'देखा कयाः गुरु' ब्युगु ध्यान व मुद्राया बिभिन्न रूप दुपि
छःया मूर्ति दयेकाः आगंछः धकाः आगं छेँय् स्थापना यानाः तइ । मूर्ति
धयागु ला छःया आवरण जक खः । छःतय् ह्लातय् पात्र खला फयेकाः
मुद्रा ज्याका तइ । आजु अजिमा छःया मूलूखाय् व इयाः इयालय् चव्य्
खौपातय् देवी पुराणय् उल्लेख जुया च्वंहा महिष मर्दिनी (महिषासुर
स्याना च्वंहा सिंचापा ह्लाः दुह्य भगवती) यात त्यंगः गने छःया
मूलूखा चव्य् खौपातय् शिवपुराणयाह्य महाछःयात, ग्वलय् जयबागीश्वरी
छःयात व थयेहे छः छःतय् ह्लातय् पात्र खला फयेकाः मुद्रा ज्याकातःगु
खनी । जय बागीश्वरी धयाह्य आखः सयेकीह्य अजिमा छः खः । मस्तय्त
आखः स्यनेत 'नमो बागीश्वराय' धकाः ग्वरलय् चवयाः बागीश्वरी छः
धकाः अजिमा छःयात नमस्कार धायेकाः ज्वंकाः आखःग्वः ह्यसीकाः मेमेगु
आखःग्वः ह्यसीके बी । नेवाःतय् तान्त्रिक मर्त पात्र खलाय् पंच मकार
चवनी ।

जीव पंचतत्त्वया प्राणी खः । पृथ्वी, जल, वायु, आकाश व तेज श्व
स्यातायात पंचतत्त्व धाइगु खः । पंचतत्त्वया तःधंगु रूप पंचमहाभूत खः ।
जीव जीवित जुइत श्वहे पंचतत्त्व माः छःयात जीवित यायेतनं पंचतत्त्व माः ।
छः प्याखेनय् छःम्वःतय्के आजु अजिमा छः दुपिकी । छःत दुपिउं वयाः
जिगिजिगि खाइ । छःत प्याखे हुइ, पूजा फयाः प्वःसः काइ । बृंगछःया
वंशाबलिइ यक्षराजया काय्या प्रतीकात्मक जीवित रूप भंबः यात कतशय्
तया हयाः बृंगछः स्थापना याःगु चवयातःगु दु । तान्त्रिक बिधिया पूजा
जुइबलय् पंचतत्त्वया प्रतीक सह्यय् ज्वलंया स्याबजि (बजिनापं), हागुमुस्या,

पालु, संन्या (छ्वय्ला) व अय्ला: (अय्ला:या अङ्ग थ्वे) न्याता बाय् छ्ये
सगं ज्वलंया माय्ओ, छ्ये, छ्वय्ला, कुंन्या (जवं चा:तुइका तहा), व
अय्ला: बाय् (थ्वे) न्यातायात कया: थुकिया प्रतीकात्मक थापंयाना: छ:
यात थुपिहे तया: पंचमकार पूजा याना वइच्चंगु दु ।

मनूत सहाय् तया: छ: छ:थाय् पूजा याइ । गुथि न्यायेका: छ: छ:
थाय् व देपूजा न्यायेका: छय: छयल्य् वया: पंचतत्त्वया पंचमकारया थापि,
अन्ति, व कुलिचा बाय् धाला स्वना: छ:या पूजा याना च्वनीगु खना च्वंगु
खं ख: । मनूत गुईमाजु (गुइश्वरी माजु) छ:या गालय् छ्येसगं क्वफाना:
छ: पूजा याइ ।

वंचलय् आजुछ:या त्यप, पचली आजु छ:या क्वं व छ:त्य् जात्रां,
व्वया तइपि हाथु छ:या त्यप व क्वंचाय् पंच मकारया अय्ला: थ्वे थना:
छ:यात पूज्याना तइ । वंचलय् आजुछ:यात आकाश भैरब, हाथु छ: त्यप
व क्वं चित स्वच्छन्द भैरब धाइपि मनूत दु । आजु छ:या त्यप हाथु छ:या
त्यप व क्वंचात प्दने मज्यू । गुइ माजु छ:या गा:सुत धायेवें मखु थे जुइ ।
छगू श्यासफूतिइ च्वयात गु थथे दु-

“सं ८२८ जेष्ठ शुक्ल: ॥ बको देस, श्री ३ आकाश भैरबया
महुतु नं दुहा वड व कष्टि हानं हाप्व: दयेका व चोड । निवन्हु तिलि व
स्यमका व पिकया व कुन ध्योश्वरस निन्हु स्वन्हु च्वडा ।” (मेदियाबल
नेपाल भाग ४)

छ:या मूति पूज्याये बले पात्र छ्वलाय् पंच मकार थना: पूजा याइ ।
छ:यात नं मचा बु व्यंका: सिसा पालु नका: जंक्व, चुडाकर्म याना:इहि
व बारा: तया: मनूतय्तर्ये कर्म खंकी । छ: छ:थाय् पात्र छ्वला तया: तइगु
लिइ पंचमकार थना: पूज्याना तइ । मनूत छ:थाय् वया: पात्र छ्वला
थना: पूजा याइ । छ:या पात्र छ्वला प्वंका: तये मज्यू छका: थना तइ ।

आगमय् थापि स्वनाः हाकु सिहः फयाः चःहे पूजा था पूजा याइ ।
मनूतय् दि मभिना चवन धायेवं आगमय् था पूजा याकी, आजु अजिमा
छःथाय् पाथ याकी । थापं यायेगुयात मोहनि स्वनेगु व हाकु सिहः फयेगु-
यात मोहनि फयेगु धाइ । थापं यानाः हाकु सिहः फयाः आगं छःथा पूजा
यायेगु यात मोहनि पूजा धायेगु छः । मोहनि पूजा याये बलय् हि खुइमाः कित
चबाहाँ छ्ये छगः सैं स्याये माः । १५ दैय् छकः आगंछःथा तःजिगु मोहनि
पूजा याइ । थुगु मोहनिया तःजिगु पूजा याये लच्छि न्ह्यः चथाः कुन्हु
मोहनि पूजाया सुचं बीगुया ल्याखं वःह्लि आगं छःथात सहाय् तयाः भव्य् व्व
छायाः पूज्याइ, भव्य् नइ । मनूत चथाः वलकि मोहनि त्यल, थनि लच्छि
भानिका धाइ । चथाःयात ची धंगु मोहनि धायेगु याः । चथाः कुन्हु वा वलकि
मोहनिइ नं वा वइ, मोहनि स्यनी, चथाः बाँलाक माने याये माः धाइ ।

ततःजिगु पूजा यायेत छुं दि न्ह्यः छःथाय् पूजा वनाः सुचं बीगु
यानाः वइचवंगु दु । ग्वलदेशय् पाहाँचःह्लेया जाना न्ह्यन्हु न्ह्यः बछला
माजु छःथात “चिपालु छायेगु पूजा”, खवपय् जाना न्ह्यः भैलः छःथा पूजा,
थिमिइ बालकुमारी छःथा न्ह्यन्हु न्ह्यः “नितं पूजा”, पन्ज्रा, व सम्यक
न्यायेकेत स्यंगुइ भगवान छःथात ग्वय् दां तयाः पूजा यानाः वइ चवंगु दु ।
थर्थे हे गुथि व दे पूजा न्यायेकेत प्यन्हुच्यान्हु न्ह्यः गुथि त्यल धकाः गुथिया
मनूतय् दे पूजा त्यल धकाः दे पूजा खलः तय्त छैय् व्वनाः सःलहः यानाः
पूजा छगू छ्वयाः भव्य् नकी बाय् चिपं थीकी ।

मोहनि पूजा जुइ छन्हु न्ह्यः वःह्लि छैय् फुक्क सिया छ्वय्लाभू
याइ । छ्वय्लाभू याये धुन कि पूजा सिमधःतल्ले पिने छैय् नइ मखु ।
उकि मोहनि बलय् भौमस्त थः छैय् चवनी मखु । थापं कुन्हु थापिलय् खड्ग
चवयाः खड्गया बालाचवःयात न्हाय्, व प्वःयात म्हुतु यानाः निगः मिखा
कंका मि ज्वालाया मिखा फुसि याइ । मिखाया दथुइ खड्गया बाला चवः

पिकयाः ज्वाला ज्वाला शिना च्वंगु याइ । छःलिधना च्वंगु अंगल्य् थथेहे
यानाः खङ्ग च्वयातःगु दइ । थापिल्य् पंच तत्वया अय्लाः, ह्याउंक थ्वे
व थ्वे थनाः छछा पातय् बाय् सलिख्य् सहाय् ज्वलं नापा छ्ये सगं तइ ।
भिगु इलय् मूलुखा छदुवाःया छगः थापि बाय् मूलुखा व निखेया निपाः
तिकि इयाः नापां मूलुखा स्वदुवाया स्वंगः थापि बाय् मूलुखा मूलुखाया
निखे तिकि इयाः व निदुवाः लुखा नापां मूलुखा न्यादुवाःया न्यागः थापि
स्वनाः खङ्गया च्वः च्वय् पाखे व प्वः क्वय् पाखे स्वइगु यानाः खङ्गयात
दक्षिण स्वकाः लिधंकी । थापि क्वसं धौपति बाय् सिद्धः थनाः चन्द्र छवला
स्वनी । थापं यायेत नाग नागिनी यानाः केरा लपते लाइ बाय् नाग हिना
च्वंगुया चखवया पेचा हिनाः तय्माः । चखवयात कुशया त्वाय् धायेगु याः ।
मनुतय् थः थः लजगाया ज्याभः, जुजुया कुथिइ ज्या याइपिनि मसि थल,
पंकलम, भ्वं व सफू स्वनी । जुजु जयस्थिति मल्लया पालय् लाय्कुलिइ
भारदार पिनि खङ्ग स्वने हःगु गोपालराज बंशाबलिइ उल्लेख यानाः
तःगु थथे दु-

“सं ५०२ अशुनिशुद्धि अष्टमीन श्री श्री
जयस्थिति राज मल्ल देव प्रभु सन
स्मस्त एकशर भोरो पिनि चोक दुवोड
खण्ड स्वेएका ... .. ”३

खङ्ग स्वनाः चालं याःगु उल्लेख जुया च्वंगु थ्या सफूत ऐतिहासिक
प्रमाण त खः । २०

थापिल्य् ह्याउं तुयुकापतं भुनाः आगंछःयात वसः पुंकी ।
थापिलिसे खङ्ग धंका तयेगु आगं छःयात ज्वाय् ज्वाय् किंकिपा छुकाः
तिसा तिकेगु व थापि क्वसं धौपति बाय् चन्द्र छवला स्वनेगु चन्द्र सूर्य लुकेइगु
खः । थुकथं आगं छःयात समाः ज्वलं तयाः बांलाकाः तान्त्रिक बिधि थापि

पूजा याइ । अले खड्गसिद्धिया मन्त्र साधन यानाः खड्ग पूजा यानाः
 धौपतिइ पूजा याइ । सलि छगः कयाः उकिइ नीलखं हाः यानाः सिल्लः जाकि
 तिकाः स्वां छायाः जजंका वखायेकाः आगं छःया शक्ति साधना यानाः
 भाग्यानाः मोहनिं सिल्लः फयाः पूजा याइ । मनूत मोहनिं स्थनिइ, मखुथे जुइ
 धकाः तःसकं ग्याः । सुयय् सहाय् नयाः बःह्लि कुलया दाजु किजा खलःत
 फुक्क नापं मुनाः कुल छि (कूछि) भवय् नइ ।

कह्लय् कुन्हु स्याकु त्याकु (बलि बिये) धकाः आगंछःयात बलि पूजा
 याइ । बाहांयात पूजा यानाः सहाय् नकाः अयलाः व श्वं त्वंकी । जाकि,
 स्वां सिल्लः व नील कयाः बाहांया छयनय् हायेकाः पशु जन्म मुक्त कयाः
 छः जुयाः फुक्क सिगु भिं याइ धकाः मन्त्र ब्रनाः ह्वाय्पनय् स्वां पुइ ।
 पूजाया सफुतिइ च्वयातःगु थथे दु-

“देवता बलि रूप स्त्वमेव त्वं प्राप्य हे पशो

बिपत्ति नाशय क्षिप्रं सिद्धिं रक्षतौ प्रयच्छ मे ॥”^५

श्वया अर्थ खः बलि रूपय् वयाः छ छः जुह्महे पशु बिपत्ति नाश
 यानाः अष्ट सिद्धि व्यू । बाहां मू हाल कि भयन फाला वनाः फुक्कसिया
 भिं जुइमा धकाः बाहांयात गःकियाः हि खुइ । मोहनि पूजा यायेगु थ्यासफु
 तिइ मोहनि पूजां त्रिलोकया प्राणीतय् भिं जुइगु धया तःगु दु ।
 “कुमारी पूजा” धयागु छगु थ्या सफु तिइ पातालया प्राणीतय् जल चरि
 धयातःगु दु । बाहांया छयं छःथाय् स्वकाः तयाः छःया पूजा याइ । प्वांय्
 चिक्क इताः च्याकाः बाहांया छयनय् तयाः च्याकी । मतय् पूजा यानाः
 सहाय् छायाः अयलाः व श्वं लुइ । सहाय्लय् चिला धकाः बाहांया गःपःया
 ला धेनाः तयाः छाइ ।

स्याकु त्याकु कुन्हु आगं छःयात भोग बिया धकाः थ्यासफुतिइ थथे
 उल्लेख याना तःगु दु-

“सम्बत ७६४ आश्विन शुक्ल ॥ प्रति पदा कुन्हु
नवरात्र स्वडा दिन ॥ श्वयानं खुन्हु यर राजाया
छय् सिडाव देव कोहा बिज्यातके मदया औ
श्री ३ तरेजुसकें तवदेव रसं दुगुह्यं १२६
स्याडा, तिशूल संमेशह्यं ४४ स्याक ...”

मेगु छगू थ्यासफुतिइ थथे उल्लेख दु-

“सं. ७६७ आश्विन शुद्धि ॥ पादु कुन्हु
नवरात्र स्वडा . . . . . अष्टमी कुन्हुया
रात्रिसं खड्ग स्थापन याडा जुरो ॥
अष्टमी अन्तर वनका नवमी सं
भोग बिया . . . . .” (मेदिया भल नेपाल ३ भाग)

आगंछःया कुमारी माजुया पूजा याइ । सुभय् सहाय् ब्वय् चिला
वालाः तथाः स्याकु त्याकुया सहाय्भू (सहाय् नयाः) यानाः बःह्लि श्वय्
नइ । श्व तः जिगु मोहनिया पूजाय् आगंमय् हिखूहा बाहाँया छय् छःथाय्
चाइके माः । छाय् धाःसा पूजा सीमधःनिगुलिं उकुन्हु आगंमय् हिखूहा
बाहाँया छय्छया सीकाःभू याइमखु । सुभय् बाहाँया चिला तथाः सहाय्भू
यायेगु धयागु सीकाःभूया अङ्ग खः । उकिं सहाय्भू याये बलय् बाहाँया
चिला तयेमाःगु खः ।

स्वन्हु कुन्हु आगंमय् पूजा यानाः चालं (स्वांकव काइ) याइ ।
मोहनि फयातःगु सिह्ललय् बाँलागु लक्षण वयनीगु मोहनि सिह्लः ग्यनीगु
पूजा बाँलागु खः । थकार्लि आगं छःया सिह्लः धौपतिया धौजाकि सिह्लः
मोहनि फयातःगु हाकु सिह्लः तिनाः बाहाँया हि सिह्लः तिइ, स्वांकयाः
ह्याउंक ववखा ववखाइ । बाहाँया छय्छयात छः पुज्याइगुलिं हि सिह्लः तीमाःगु
खः । मोहनिया सिह्लः तिनाः मोहनि फयातःगु हाकुसिह्लः तिल धायेवं आगं
छःया देवत्व प्राप्त जुया सिद्धि दइ । थकार्लि छसिकथं फुक्कसित मोहनिया

सिद्धः तिकाः स्वां बी । फुक्कसिनं थापं यानातः गु पंचमकारया ख्ये सगं काइ ।
 अले थकालि आगंछःया खड्ग ज्वनाः “खड्गसिद्धि रस्तु” (भिजुइमा)
 धकाः फुक्कसित खड्ग भाग्याकी । मिजंत फुक्कसिनं खड्ग ज्वनाः पायाः
 वड । लाय्कू छेया आगं छः तःजु माजु छःया पायाः पिहांवड । छः छेया
 पायाः पिहां वडबल्य् मनूत आजु अजिमा छःतय् वसतं फिनाः छः जुयाः
 जिगिजिगि खानाः वयाः थः थःगु लागाय् चाःहिला च्वंगु दु ।

छः प्याखंनय् नासः छः थाय् थापि स्वनाः पूजा यानाः मोहनि सिद्धः
 फइ । “नृत्येश्वर” धयागु छगु पूजाथ्या सफुतिइ “त्रिलोक मोहन” साधन
 यायेगु च्वयातःगु थथे खः-

“यजमानस्य नृत्यसिद्धि फल लोकसं
 मोहनी साधन त्रिपुरा सुन्दरी देवी
 देव्यर्चन बिधौ तत्सर्वं विधि परिपूर्णमस्तु ॥”

पचली आजु छः, लुमरि अजिमा छः, न्यतमरु अजिमा छः व मेमेपि
 आजु अजिमा छःतय् प्याखं पिदनेत छःतय्त नासःछःया मोहनि सिद्धः
 तिकाः पुज्याइ । छःतय्त खड्ग लःल्लानाः खड्गसिद्धि बीगु खड्ग ज्वनाः
 छःत जिगिजिगि खानाः पिदनी । अथहे छःया जात्राय् छःखः क्वबियाः
 जात्रा याना च्वंगु दु ।

पायाः पिहां वडगु धयागु सामुहिक रूपय् खड्ग सिद्धि ब्यूवडगु
 खः । छेय् खड्ग सिद्धि कायेमखंपि मनूत पायाः स्वःवयाः पायाः छःया खड्ग
 भाग्यानाः खड्ग सिद्धि काइ, थथे खड्ग सिद्धि कायेमाः । छेय्गु लाकां
 न्ह्यानाः पायाः छःयात थिइ मज्यू पाले यः । मोहनिया चालं यानाः पायाः
 पिहां वयाः धकाः थ्यासफुतिइ उल्लेख याना तःगु थथे दु -

विजया दशमी टीकाका दिन काठमाडौंमा निस्केको खड्ग
को एक दृश्य ।

तस्वीर: नालीकाजी पहाड

“सम्बत ८०० आश्विन शुक्ल ॥ दशमी .....

चारण याडा जुरो

दिगपूव्व याडा, पायात थहावया जुरो ॥ ३

(मेडिया भल नेपाल ३ भाग)

मेगु छगू थ्यासफुतिइ थथे उल्लेख दु-

सं. ८२७ आश्विन शुक्ल: ॥ प्रतिपदास

नवरात्र स्वडा धनुलग्नस, तृतिया

वधि थवगुलि दस ॥ सप्तमी घटि

२१ प्रअष्टि वय्काव कुंभलग्नस

खण्ड स्वाडा ।

देव कोहा बिज्याका ॥ नवमी

घटि २६ बेतकाओ दशमी

वय्तुनुं मीन लग्नस चारन

याडा देव थाहा बिज्यातका चन्हस ३

मोहनि पूजा यायेगु थ्यासफुतिइ खड्गसिद्धि भय् नं फाला वनी,
शत्रु नाश जुया: भि जुइ धया त.गु दु । छ:या जात्रा जुया चवनी बलय् स्वंगु
लोकं छ त तवकं वया: खड्गसिद्धि कया: छ:या जात्रा व प्याखँ स्वया:
मोह जुया चवनीगु सिउँपिसं धया च्वंगु व उकिया दसित दु । गुं पुर्लिया
ज्यापु प्याखँनय् प्याखँ म्व:यात नास: छ:या मोहनि सिल्ल: तिकलं कि नास:
छ:या सिद्धि प्राप्त जुया: (नास: छ: दुपिउँ वया:) नासलं ली । मनूत
आकर्षण जुया: प्याखँ हुइकिथाय् म्व: म्व: जुइक स्वया: क्षुमि यंकूपि थें
जुया: चवनी । २०

ब:ल्लि भवय् नया: (सीका भू) सी काइ । सीभाग नापं सीपु-
सा धका: बाहाँया न्ह्यपु छकू छकू यासा तया बी । अले बाहाँया शेष बाकी
दनीगु छिप ववैय् मुना: बाता छगलय् तया: कलं छव्व तया: कीग: कया:

पूज्यानाः इता छ्वांय् च्याकाः तयाः कलं गालय् कलं वाइ । कलं गालय् आजु अजिमा छः दइ । खिचातय्के आजु अजिमा छः दुपिनाः कलं वाये हःगु नः वइ । छःथाय् हि खुह्म बाहाँया छ्यँया सीकामू यायेगु व कलं वायेगु धायेगु नेवाःतय् थः पहःगु तान्त्रिक मतं मांसाहुति महायज्ञ यायेगु छगूया मेगू अङ्ग खः । लागा लागाया कलं छः व लागाय् लागाय् भि याना चवनी । २३

पञ्चमलः कुन्हु पचली आजु छःया गालय् पंच सकारया अयलाः व थ्वँ थनाः आजु छः क्वँ थनाः पूजा याइ । थन क्वःने त्वाःया थकू जुजु खलकं महायज्ञ याइ । महायज्ञय् दुगुचा स्यानाः हि खुयाः ला छ्यँ छ्यँ फुक्क ला दुयाः लिपा छ्यँ नापं दुयाः मांसाहुति माहायज्ञ याना च्वंगु दु । पाहाँचःह्ले कुन्हु कंगय् कंग अजिमा छः, लुमरिइ लुमरि अजिमा छःथाय् बाला चःह्ले कुन्हु लुतिइ लुति अजिमा छःथाय् व मे मे थाय्या आजु अजिमा छःया पूजा यानाः म्यँ छ्यँ दुयाः मांसाहुति महायज्ञ याइ । थुमि त स्वह्म तःके धयाः जात्रा हे याना च्वंगु दु ।

थथे त तः धंपि तान्त्रिकतसँय् थःगु जुनि दनि बलय् हे ततः धंगु पूजा यानाः तन्त्र मन्त्रया सिद्धि थःगु पंचतत्त्वया भौतिक शरीर त्वःताः बाय् मदयेका छ्वयाः सिद्ध वनाः छः जुयाः त्रिलोकया भि याइ । वंघलय् आजु-छःयात ज्यापु तसँय् इमि आजु धयाः माने यानाः वया च्वंगु दु । इतिहास-कारतसँय् नं आजु छःयात जुजु यलम्बर धया च्वंगु दु । नरलय् महः बताः छःयात ज्यापु ज्यापुनी व इमि मचा छः जुयाः सिद्ध वंगु धाइ । पचनी आजु छःयात मल्ल खलःतय् पूछाया आजु धका डा. कमल प्रकाश मल्लं च्वया दीगु दु । बन्धुदत्त आचार्य, जुजु नरेन्द्रदेव व ललित ज्यापुपि थः थःगु मन्त्रसिद्धि बुँछःयाके दुबिना वंगू बुँछःया वंशाबलिइ च्वया तःगु दु । बिज्यासः छःयात मखं छँय् छः बाज्या पिनि म्हाय् मचा धकाः हना च्वंगु दु । मनूत मभि जुइन धकाः छः छःथाय् पूज्या वइ छःया

हिउ वइ, छः आग्या वइ ।

स्वन्तिइ लक्ष्मि छः पूजा यायेगु धयागु मोहनि पूजाया अङ्ग छः ।
धुकुतिइ लक्ष्मिपाः तिकाः पूजा याइ । लक्ष्मि छः पाः छगू प्रकारया धकि
छः । आगंमय् आगं छः या प्रतीक स्वरूपया धकि च्वयाः अंगलय् तथातइ ।
लक्ष्मिपातय् कलशया काउलि तथाः लक्ष्मिछःयात ज्वला न्हाम्क व सिल्लः
मू ज्वंकाः भौमचा छ्यँ ववछुनाः जुइगु शिरशोभा बाँलाःका च्वथँ यानाः
च्वयाः छ्याः, बेताः व कुबेरयात गण यानातइ । ज्वालाह्वायक व सिल्लःमू
ज्वंसा याह्य लक्ष्मि छः गृहलक्ष्मि (आगं छः) छः ।

स्वन्तिबले फुकसित ह्यः पूजा यानाः छ्यँ सगं बिइमाः । मूलुखा,
लुखा व इयाः ववय् मन्दः च्वयाः पूज्याइ । आगंमय् आगंछःयात ह्य पूजा
याइ । आगं खलःत आगंछःया छःमयजु (कुमारी) या म्हपूजा याःवइ ।
गृह लक्ष्मिया स्वरूप छँ छ्खां पाल्चाय् मत तथाः ज्वाला ज्वाला थीक च्याकाः
मोहनिबलय् आगं छः पूज्यानाः मोहनि बलय् हिखूमह बाह्या ला तथाः
पंचमकार स्वनाः लक्ष्मि छः या पूजा यानाः ह्यपूजा दाइ, छ्यँ सगं बिइ ।
फयां अले फक्क वक्क भव्यज्वलंया घासाता, मरिता लाग्रो लाग्वाः, ओ, न्या,
छ्यँ, छ्वय्ला, अय्ला व थ्वं तथाः व्व छाइ ।

आगंछःयात ह्यपूजा मयायेकं सुवां ह्यपूजा याइ मखु । आगं छः या
चापूजा जुइगु जुयाः बःह्लि ह्यपूजा यानाः जानये मज्जू धयाः फुकसितया
भवय् नइ । मोहनिया स्वां बिइमानिपि सुं दनिसा लक्ष्मिछःया स्वां नापा
बिइ । मोहनिया स्वां स्वन्तितक बिइ ज्यू, कायेज्यू । मनूतय् स्वन्तिया
नखत्या व्वनाः म्हाय् मस्त, भिना मस्त व जिलार्जो पित्त लक्ष्मि छःया
स्वां मव्यू तल्ले मोहनि सीमधःनि धया च्वनी ।

मि ह्वाना ह्वाना छ्वयाः दना चङ्गु बट्टाया मूलुखा खड्गया रूपय्
अजिमा छः तथातःगु छःया तोलं छः । मूलुखाय् अजिमा छः तथाः निछे

मिँ मलःयात नाग बिलि कया म्येँ च्वाल्ल लुइकाः तइगु छःया मूलुखाय्
लुखाय् व तिकि इयाः इयाःया च्वाय् खौपा तयातइ । तोल्लेनय् स्वयाः छः
ह्मसीकेगु खः । मिस्त सुथल्लापां दनाः छेँ छ्वां वसिबे पुनाः मूलुखा
क्वय् पुइ । मूलुखा क्वय् ह्याउँक सौचाँ बे इलाः न्ह्यःने भ्यलु पाः
छःथाय् इली । छ्वाः सिलाः सुनां मथीक लः कयाः वयाः मूलुखा फुसय्
छ्वाकाः (छःयात छ्वाः सिकाः) दुहाँ वनी । पूजा तयाः ज्वनावयाः
मूलुखाय् सिह्लः तिकाः पुजा यानाः न्ह्यःने भ्यलु पाः छःयात पुज्याइ । आगं
छःयात पुमज्याक पिने गनं छःयाके वने मज्यु धाइ । आगं छः तःधंहा छःखः
फुक्कस्यां माने याइ ।

जा बुकाः ह्मापालाक्क थकयाः आगंछःयात भौवालं पल्लिइ
तइ । नखःचखल्य् ज्वरे जुक्व घासा त थकयाः आगं ब्व तइ । आगं छःयात
लाःलाःथे याये मज्यु, आगं छःनं ज्वनी । मनूतय् छुं नयेत आगं छःयात बैय्
छाइ, लः जकं त्वनेत नं बैय् लः हायेकी । गुथि न्यायेकि बलय् नं छेँ ब्व
व घः ब्व तइ । घलय् लः जायेकाः तयाः घःब्व न्ह्यः च्याकाः तइ । घः ब्व
धकाः माय् केलीगु घःयात नं न्ह्यः च्याके गु याः । माय्केलीगु घःयात
छेँया भुज्या नाग नागिनी भाः पियातःगु दु । बूं छःया घःमालय् हिति मंगः
यानाः आजु छः पाः तयातइ । घःमा धयागु नाग यानाः छःयात बासा
लाया तःगु खः ।

निभाः बित कि भौवालं छःयात मत बिपाः दलूचाय् तइ । मनूत
दयं वनेत, सुथय् लासां दनाः वयेत आगंछः देगुछः, गुईंमाजु छः, तःजु
माजु छः, आजु अजिमा छःतय् नां कयाः बैय् थियाः भाग्याइ ।

मूलुखाय् पुज्यायेगु छगु आगंछःया पुजा यायेगु खः । मनूतय्
आगं छेँया मूलुखाय् आगं छःयात पूज्यानाः वंगु दु । अथे हे मनूत पिने
गनं छःयाके वनि बलय् छःया लुखा मचाःसा लुखाय्सं छःयात पुजा यानाः
भाग्यानाः वनी । गुलि ला छःथाय् छेँ दुने दुहाँ मवेसे छःया

लुखाय् कीगः निगलं पूज्यानाः भाग्यानाः वनी । मनूत मूलुखा भाग्यानाः
 दुहाँ पिहाँ जुइ । मूलुखा भाग्यानाः जुइगुया अभिप्राय पिने छुं अप्रिय
 दुर्घटना मजुइमा धकाः खः । मूलुखा भाग्यानाः जुइगु भिँ ।

देमिया छे

देधयागु देमि फुक्कसिया बास यायेगु छेँ खः । नेपाः देया न्हगु मूशहर
 कान्तिपुर महानगर खः । बंशाबलिइ चवयातः कथं जुजु गुणकाम देवं आगं
 छः मां लक्ष्मी अजिमा छः माने यानाः नेपाः देशय् फुक्कसिया भिँ जुइगु या
 लागि मां लक्ष्मी अजिमा छः या खड्ग आकार वयेकाः कान्तिपुर महानगर
 नां छुनाः येँ दे छ्यागु खः । येँ दे यात खड्ग आकार वयेकेत थन पचली
 आजु छः यात जगे याना खड्गया निखे धारय् (विस्तार रेखाय) पाक्व
 अजिमा, लुमरि अजिमा, फिक्व अजिमा, नै अजिमा, कंग अजिमा, लुति
 अजिमा, साह्या अजिमा व चन्द्रलखु अजिमा छः त स्वंगु खः । १८

कान्तिपुर महानगर (खड्ग) नेपाः देशय् दक्षिण स्वकाः छ्याना तः गु
 दु । कान्तिपुर महानगर येँ देया क्वय् (खड्गया प्वः दिना च्वंगु) पाखे क्वः
 ने व च्वय् (खड्गया च्वः) पाखे थः ने धया च्वंगु दु । आगं छः मां लक्ष्मी
 अजिमा छः या खड्ग ज्वाला ज्वाला थिना च्वंगुया बंशाबलिइ आगं छः या
 लक्ष्मी अजिमा छः यात कान्तीश्वरी धकाः येँ देया नां छुत । कान्तीश्वरी
 धाः गुया अर्थ मिया ज्वाला पिहाँ वया च्वंह्य अजिमा छः खः ।

पचली आजुद्यःयात दथुइ लाकाः छे पाखे नै अजिमा व मेखे पाखे फिन्व अजिमा स्वना तःगु धायेगु पचली आजु द्यः मूलुखा व अले निखेया अजिमा द्यःत छपाः छपाःया निपाः तिकि इयाः जुया नेपाः दे स्वपाः इयाःया देमित बास याना च्वंगु छै जुइ । अथे हे पचली आजु द्यःया हे आधार कयाः अनं चवय् स्वयाः वने बलय् दथुइ पचली आजु द्यः मांतिकि इयाः व निखेया तिकि इयाःत कंग (कंगमति) अजिमा व लुमरि अजिमा द्यः जुल । थनं चवय् पचली आजु द्यःया हे आधार कयाः छे स्वय् बलय् लुति अजिमा मेखे स्वय् बलय् पाक्व (पासिक्व) अजिमा धायेगु पचली आजु द्यः स्वपाः बाय् न्यापाः इयाः ह्वनाःया छपाः सँ इयाः व अले निखेया अजिमा द्यःत छपाः छपाःया निपाः न्हाय्कं इयाः (याक. इयाः) जुयाः स्वपाः इयाः जुल । थथे हे थनं चवय् पचली आजु द्यः यात कयाः निखे पाखे स्वये बलय् ल्यँ दनि पि चन्द्र लखु अजिमा (राजदरबार दुने दुह्य) व साह्याः अजिमा (थबहि अजिमा) द्यःत बंगलय् छै कव स्वकवः जुयाः नेपाः दे तान्त्रिकतां जाया च्वंगु देमिया छै न्यात जाःया भाव खः । आजु अजिमा द्यःया किपा मि ह्वाना ह्वाना छवयाः दना च्वंगु फसँ छे पुया च्वनी । थथे जुयाः कान्तिपुर महानगर नाम न्हूदे छ्यायेत च्याह्य अजिमा द्यःत स्वने माःगु खः । आजु अजिमा द्यःत खुसि स्थिय् स्वनाः ख्याः, कर्वः, बेताः व बँय्लुइह्य (नाग) गण याना तःगु दु । थुपि च्याह्य अजिमा द्यःत तःकेहे खः ।

नेपाः कुमारीया दे खः । थुज्वःगु धापू न्यना तयागु दु, ह्वापा देशय् छुं सङ्कट जुल धाःसा आगमय् कुमारी माजुयाके जुजुपि सहलाः याःवनी हँ । नेपाः कुमारीया राज्य जुयाः जुजु व प्रजापिसं आगं द्यःयात राज्येश्वरी “राजदेवी” व “मानेश्वरी” धया मानेयाना वइ च्वंगु दु । “कुब्जिका देवी” धयागु पूजा थ्यासफुतिइ आगं द्यःयात मानेश्वरी धया तःगु व मखंत्वालय् थकूलवःतय् आगं द्यः ताना बाहाःलय् लिच्छिविकालया अभिलेखय् थथे उल्लेख जुया च्वंगु दुः-

१. .... आषाढ कृष्ण सप्तम्याम् ...

२. राज परमेश्वर श्रीमान् देव राज्ये । ...

३. ....

४. .... २४

लायकुलिइ मोहन चुक्य जुजु प्रताप मल्लजुया सुवर्ण पत्रया अभि-
लेख्य तःजुमाजु छःयात धया तःगु थथे दुः-

“ॐ स्वस्ति ॥ राजराजेश्वरी देवता

श्री श्री श्री तलेजुस प्रसादन नेपाल

भूपाल चूडामणि रविकुल तिलक

महाराजधिराज श्री श्री जय प्रताप मल्ल

प्रभू..... समस्त यसफल राकजुरो ॥

श्रेयोऽस्तु सम्बत ७६६ फाल्गुण

वदि ७ ॥ शुभ ॥”

देशं आगं छःयात मानेयानाः दैयदसं थः थः आगं खलःया कुमारी
माजुया जात्रा याना वड्छ्वंगु दु । थकूलवःतय् आगं तानाबाहाःछःछेयां
कुमारी माजुयात पाहांचःहेया कन्हय् मलःजा नकी कुन्हु खतय् तयाः कववियां
वतु त्वालं यंकाः दुगं बही, लाय्कूया लैजुयाः चाःहिकीगु परंपरा दुगु
तानाबाहाः छःया नित्य पूजा याना च्वनादीह्य बेखानारां श्रेष्ठ नापा खैल्हा बल्हा
जुबलय् वय्कलं थ्व खै कना दिल । तानाबाहाः छःयात लाय्कूया तःजु माजु
या तता धाइ । आगं खलःत थः थःगु आगं छेय् वनाः कुमारी माजुया
ह्लातिं सिल्लः फइ । लाय्कूया कुमारी माजु यात राष्ट्रिय रूप्य माने यानाः
येय् जात्रा यानाः जुजु कुमारी माजु यात लुंदां तयाः सिल्लः फइ । कुमारी
माजुया ह्लातं सिल्लः फयेमाः ।

प्रजातन्त्र वये न्ह्यः तक्कं नानिचायाः कुन्हु एन कुमारी छेक्वय्
गद्दी बैथक न्ह्यःने थिइ मज्यूगु दबुलिइ जुजुया सिंहासन तइगु परंपरा दूगु

खः । कुमारी माजुं सिद्धः मतिकीगु भिमजुइगु मनूतसैय् घया वइच्चंगु व
स्यूगु खै खः । कुमारी माजुं जुजु जय प्रकाश मल्ल जुया भोग फूगु बच्चं बिसैलि
कुमारी माजुयात खतय् तयाः सालाः जात्रा याये धकाः क्षमायाचना याःगु
जुयाः मेगु झिनिदै राज याःगु देवमाला वंशाबलिइ चवया तःगु दु । जुजु जय
प्रकाश मल्ल जुं आगंछः कुमारी माजुयात माने यानाः ८७३ य् कुमारी
माजुया नामं “ध्री कुमारी” धकाः व “श्री ३ तलेजु माजु श्रीश्रीध्री कुमारी
माजु नेपालेस्वर धकाः वहया दां पिकाःगु “द कुमारी अफ काठमाण्डु”
या सफुतिइ उल्लेख याना तःगु व उकिया फोटोत मल्ल क्वाइन्सया सफुतिइ
छापय् जुया च्वंगु दु ।^{२५} छुंदै न्ह्यः कुमारी माजुया हुलाक टिकट व ख्वना
स्वपुयाः हुलाक टिकट छापय् यानाः प्रचलनय् हल ।

छें दुने फुक्कसिगु सुरक्षा जुइ, धाइ नापां “मनूत पिने ग्यानाः छैय्
दुहांवइ छैनं ग्यानाः गनवनी ।” कान्तिपुर महानगरं (काठमाण्डु राजधानी)
नेपाः देशय् च्वेपि फुक्कसिगु सुरक्षा याना च्वनी । नेपाः देया सुरक्षाया
सांगि देया रूप मानेयाना वइच्चैह्य पचली आजुछः व देयारूप यानाः ख्वना
तःपि, लुमरी अजिमाछः झिनिदैय् झिनिदैय् छकः छकः मोहनीया चालं कुन्हु
छःगालं भोछि छःत नापां दनाः छःप्याखें पिदनाः खड्गसिद्धि ब्यूबइ ।
लाय्कूलि कुहः^{२६} प्याखें हुइकाः न्ह्यः न्ह्यः तयाः तःजु पायाः पिहाँ वयाः
जुजु मरुइ भुतिसल्य् लाय्कू धवाखाया भैलःआजु छःथाय् पचली आजुछः,
मखेत्वालय् सिद्धुवालय् लुमरि अजिमाछः ध्वदुयाः खड्ग हिलिइ । पचली
आजु व लुमरी अजिमाछः नापा खड्ग हिलीगु प्यदै प्यदै पाइ । थथे जुजुं
पचली आजुछः व लुमरि अजिमाछःया खड्ग नापा खड्ग हिलाः खड्गसिद्धि
कयाः नेपाःदेया सुरक्षा यानाः फुक्कसिगु भि व कल्याण याना च्वनी ।

आजु अजिमा छःत देशय् चाःहिलाः प्याखें हुइ । आजु अजिमा
छः व खड्ग हीकाः प्याखें हुयाः दैत्य क्वः थलाः त्रिभुवनय् फुक्कसिगु रक्षा
यागु वयेनी ।

- (४) पाक्य अलिप्तः ॥ (५) माते अलिप्ता
 (६) पिपय ॥ (७) पुं ॥
 (८) कंका ॥ (९) मति ॥
 (१०) साक्षात् ॥ (११) पञ्चलपुत्रः ॥
 (१२) पन्थली आयु

१.८.०६ श्री ५ बाट श्रीमद्रकालीसँग धार्मिक विधिपूर्वक खड्ग साटसाट गरिबस्से।

तस्वीर-गोरखापत्र

श्री ५ महाराजाधिराज सरकार पबली भैरवको खड्गसित भोसूफ सरकारको खड्ग साटिबस्से।

(आ.प्र. १६०१ ते (१६) २५६१-१८३५)

तस्वीर - गोरखापत्र संस्था

धर्मशास्त्र कथं द्यःत स्वर्गतय् बास याइ । धर्मात्मात सितकि स्वर्ग-
तय् बास याइ, पापित सितकि नर्कय् वनी धाइ । धर्मात्मात स्वर्गतय् सुख
भोगय् याना च्वंगु व पापितय् नर्कय् यंकाः शासना याइगु पूजा पद्धतिइ
चवया व चित्रण यानाः केनातःगु दु । धार्थे धायेमाल धाःसा नेवाःतय्
ह्लाइगु भाय् नेपाल भाषाय् “धर्म व पाप” धयागु खँग्वःहे मरु । ध्व खँ-
ग्वःला संस्कृत भाय् यागु खः । नेवाःतय् धयाचवनी “मनूजन्म कयाः छेँ दनाः
चवनेमाः सी बलय् बास मदइ ।” मनूतय् छेँ दकूसां दनाः व कुल छेँ
धकाः चवनी । अथेहे न्हय्गू धरातलचवय् ब्रह्मलोक दु धाइ, द्यःत पलखं
ब्रह्मलोकं पृथ्वीलोक व पृथ्वीलोकं ब्रह्मलोक जुइ धाइ । थुकिया ल्याः मनूतय्
छेँय् न्हय् त्वाथःया तस्वाः स्वाहनय् छुनाः थाहां कुहां जुइ ।

मचाबुकें निसें कयाः सिकेगु तकं थःगु छेँय् याइ । माः माः बलय्
माः माःपि सः स्थूपि दिदि अर्जिपि निसे कया सिकय् माःपि ग्वंत, त्वाःजं
तकं फुक्क थःगु छगूहे नेवाः जातय् दु । मां बौनं थः मचाखाचायात मखुगु
मत्यःगु याके बिइमखु, भिगु लें कयेंना चवनी । जःला खःला फुक्क थःहे
भापिइ । मनूत थःगु छेँय् सीगु मतिइ तइ । थःगु छेँय् सीखनिगु तःधंगु
भाग्य तायेकी । अन्त्य अबस्थाय् छेरिइ क्वत यंकी, गुलिस्यां तलय् थतयंकाः
बैगलय् तयाः सिकी । तलय् कुने न्ह्याथाय् सिकूसां थःगु छेँय् सिकेगु भि,
ध्वस्वयाः मेगु छुं मरु । घाटय् सिके माःपिनि जक फलचाय् चवनाः आजु
अजिमा द्यःथाय् खुसि सिथय् तयाः सिकी ।

सीह्याय् सिया छ्यँफुसय् व तुतिक्वय् सलिचाय् मत च्याकाः तयाः
सीह्याय् सिया अङ्ग यानाः कयेंना तइ । गुथिया आजु अजिमाद्यः पुज्याना
तइगु तासया द्यवं सीह्याय् सित ज्वाला ज्वाला थीक फायेकी । ह्यापा लिपा
सलिचाय् मत च्याकी मखु । छ्यँफुसय् व तुति क्वय् मत यानाः द्यँने
मत्यः । छ्यँनं निसे तुति क्वय् थ्यंक गां त्वपुयाः द्यँने धायेवें सीह्याथे छु
याना द्यंगु धाइ । स्वाहानय् न्हय् पौया न्हय् त्वाथःया कुताः दयेकाः सीह्याय्

सित तयाः गुथियार प्यहा प्यखे चवनाः क्वबियाः सीबाजें थाकाः सिथं यंकी ।
 खुसि छिनाः पारिड यंकाः दिपय् तयाः पूजाया बिधि जुइ । सीह्याय् सिया अङ्ग
 (तेज) यानाः च्याका तइगु मतं पाखाकं थनातः गु सियागु मिं तयेकाः सी उनाः
 भौतिक शरीर मदयेका छवइ । सी उइगु धयागु मांसाहुति महायज्ञ खः ।
 ग्वंतसय् महायज्ञ कुण्डं नौ मुनाः सिह्याय् सिगु ह्य ज्यानाः वयात छः याना
 इमि बिधि पुज्याकाः खुसिइ चुइके बी । ग्व धयापिं देवत्वया तान्त्रिकसिद्धि
 दुपि संस्कारया महान् पुरोहित खः ।

गुंफुल्लिया सायाः कुन्हु सा छवइपिनि सीपि मनूत साया ह्लिपं चवनाः
 वेंतरिणी खुसि तरेजुया स्वर्ग वनीगु बिश्वास याना चवनी । सा याना छवइ
 पिन्त देशय् चाहीका हयाः सीपि वेंतरिणी तरे जुयाः स्वर्गतय् वंगू भावं
 सायात तुति यानाः चिकाः छवइगु जनीया चवः चवः पिखालखुइ बाता
 छगलय् लः तयाः उकिइ थुनाः छेय् दुकया चवंगु दु । १०

मनूत सिनाः वेंसा नं इपिं फुक्क नापा पारिवारिक जीवन हनातुं
 चवनी । खवाः सिला सीपिनि नामं लः बी (खवाःसिकी) जा वुत्कि आगं
 थकायेगु धकाः ह्यापालाक्क जाभाग थकयाः सीपिन्त तइ । नखः चखः बलय्
 ज्वरे जुक्क घासा त थकयाः आगं ब्व धकाः सीपिन्त भवय् भाग तइ । चच्छि
 चाइकाः त्वाःजें यात बी । त्वाःजें धइह्य त्वाःया जः आजु अजि खः ।
 तान्त्रिकसिद्धि दुपि त्वा जं संस्कारया महान् पुरोहित खः । सीपिन्त लाः
 लाःथे याये मज्यू । छुं जुलघायेवं कयें वं थाय् सीकं ज्वन आग छभाग तया
 ब्यू धयाहइ ।

थः थः आगं खलःत ढगु हे ला हि खः । काल बिल यायेत छु आगं
 खलःया मनूत धकाः न्यनी । थः आगं खलकय् सत्तिक स्वानाचवपि लिसे
 काल बिल याये मज्यू, याइमखु । आगं छःया प्रतीक छयः छयलय् देगुछःया
 गंछःत दु । देगुछः धकाः गुलिस्यां किंकिपा गुलिस्यां गंछः थकालिया छेय्
 तयाः ह्लि ह्लि पुज्याना तइ । जुजुपिनि देगुछः देगुतरे माजुछः खः ।

सन्तान मन्त धायेवं कुल ह्मनाः कीर्ति तनावनी धकाः मनूत तःसकं
 ग्याः. उकिं पुर्खाया आजु अजिमापिसं थः थःगु आगं खलःतय् कीर्तिथा लागि
 आगंछः पुज्यानाः देपूजा न्यायेकाः नयेत गाक्क वा दुहाँ वड्गु बूँ आगं छःया
 नामय् गुथि तयाः देगु छःया छयः छयलय् सतः दयेकाः व नापं ल्वहंहिति, तुं
 बाय् बूँगाः म्हुयाः लःया व्यवस्था याना तःगु दु । आगंछेँ, छःछेँ, सतः,
 फल्चा, ल्वहंहिति, बूँगा व तुंया दँय्दँय् बुसाधं याइ । सन्तान मरुपिसं थः
 निमतिपू यागू व थः मां, बौ आजु अजिमा पिनिगु नामं देपूजा यानाः नयेत
 छेँ, बूँ, दुगु सम्पति आगंछःया नामं तयाः, गुलिस्यां थःपिनि मदये धुंकूपि
 सुयां नामं देपूजा यानाः बिइत फु चाःगु द्वः बद्धः दाँ तयाः कीर्ति तयाः
 ब्यूगु व तयाबिया चवनी ।

दँय्दसं आगं खलः (देपूजा खलः) तय् बूंगछः रथय् तइ कुन्हु निसेँ
 सितिनखः छन्हु न्ह्यः तक्क लच्छिया बुने छकः देपूजा व मोहनि न्ह्यः छकः
 नंछा देपूजा न्यायेकाः देगुछःयात छयलय् यंकाः थः थःगु देगुछःथाय् तयाः
 पुरोहित आचाःजु जोशी बाय् गुभाःजु तयाः पुज्याकी, आचाःजु, जोशी व
 गुभाःजु थापं यानाः धौपति स्वनाः मोहनि सिहः फयाः देपूजा खलःतय्
 कुलय् सिनावेपि मनूत फुक्कसिगु नां किथाः देगु छःया पूजा यानाः दुगु
 स्याइ । आगं खलःतय् कुलय् सिनावेपि मनूत यक्क दयाः इमिगु पूजा
 ताहाकइगु जुयाः दँय् निकः देपूजा न्यायेकाः प्यन्हु न्वान्हु पूजा याये
 माला चवनी ।

देपूजा खलःतय् सुयां मस्तय् बुस्का यात, कय्ता बिल, बरेछुत बाय्
 काय्पात व्याहायात धाःसा मस्तय् व न्ह्यः भौमचायात देगुलि दुकाये साः ।
 लसकुस थानाः दुकायाः काय्मस्तय् किसलि व भौमचायात ह्वंकू बलय् आगं
 छःयात ग्वय् भाग तयेकातःगु बियाः देगु छःयात छाकाः भाग्याकाः पूज्याकाः
 देगुली थ्याकी । देगुलि दुमकायेकं दाजुकिजापिसं सिकय् वुक्ये थ्याकी
 मखु । फुक्कसित नापां तया देगुछःयात कीगः तकी । यजमान फुक्कसित

छःया धौजाकि सिंहः व मोहनि सिंहः तिकाः सन्तान वृद्धि जुयाः कुलया
 कीर्ति तयेफयेक, भयनं फाला वनाः मि जुइक धकाः सुवाः त्रियाः देगु
 छःया स्वां बी । ‘‘देपूजा बिधि’’ धयागु पूजा थ्यासफुतिइ^५ देपूजा यायेगु
 व देगुलि दुकायेगु बिधि चवया तःगु दु । जयस्थिति मल्लया काय् युबराज
 धर्मदेवया ब्याहा यानाः देगुलिइ दुकाःगु गोपालराज वंशावलिइ चवया
 तःगु थथे दु-^१

‘‘संस्वत ५०३ ... ... समछल नवु व

चतलाथो व तिरा खचा श्री श्री

धर्मल देवसं विवाह ॥

गुन्हुलि व दे धुरि पूजाविज्याड ।’’^३

थथे हे जुजु जय प्रकाश मल्लं ब्याहा यानाः देगुलि दुकाःगु
 थथे उल्लेख जुया च्वंगु थ्यासफु दु-

सं ८५३ फाल्गुन कृष्ण द्वितीया

कुन्हु जय प्रकाशया परत यिहियात

केयात पिथिपूजा ... ... थनलि मूल

चुकस अग्नि स्थापनायात ... ...

पेन्हु कुन्हु होम वेला सोयं अलिङ्ग्य

यिनाय लिते ॥

॥ पुन्हु कुन्हु

देगु तलि पूजा ॥’’^३

(पुणिमा ३ वर्ष, ४ अंक ३८-३९ पृ.)

सिकःमि नायः, दकमि नायः, अवाः नायः व ज्यामि नायःत आखः
 ब्वनाः देश बिदेश वनाः ज्यासयेकाः सीकाः वया च्वंपि मखु, थः वौ बाज्यापि
 नापा ज्याय् च्वनाः सयेकाः सीकाः ज्या याना च्वंपिहे जक खः । सिकःमि
 दाजुपि सिंमुगः छगः, सिंत्वाकः, कःति, बसिला, रण्डा, हं, चिकथि

चिदाः ज्याभःया भरे सिया ज्या याइ, गनं छथाय् छुं स्यं धयागु मरु ।
 दकःमि दाजुपि म्हासुचाय् मांचिकं अण्पा थुनाः अंगः दनी । चाभू सी मरु
 अंगः दनाः काछपु छुनाः स्वयाः चुपिचां अणाय् त्वा त्वा दायाः गंचा घानाः
 स्वयाः छे दनी, गन अंगः व्यवः गनं अण्पा छपाजक पिहाँ वः दुहाँ वं
 धयागु मरु । अंगः दनातइगु यचुसे पिचूसे चवनाः बाँलाः । अवाः
 दाजुपिसं ज्याभःहे म्वायेक पल्लि ची । पल्लि चीगु आण्पा भू इवः इवः
 लानाः गनं आण्पा छपाः दुहाँ पिहाँ वयाः पौ जवः धयागु मरु । ज्यामि
 दाजुपि कूछपु जवनाः चाय् पालाः संकाः न्हुतुन्हयाः छ्यो थें च्वंकाः न्हाइ ।
 चा ग्वारा चिनाः अण्पा, चा, व सिं बीगु ज्या याइ । तिकःमि दाजु, दकःमि
 दाजु व अवाः दाजुपिनि ल्हा, दीमाः धयागु मरु, ज्या चवः, ज्यामजु धयागु
 मरु ।

नया नामं नकिं छपुजक हे गनं मताःसे सिं, चा व अण्पां अणाय् अणाय्
 खागु छे दनी । छेत तन्नयुक्त जुयाः तःसकं बः लाः बाँलाः जुगजुगं छुं
 मजु । चुक, बाहाः बहिलिइ लाछिइ लाछिइ चिकं अण्पां सिया तइ । मनूत
 बाहाः, बहिलिइ व चुकय् चुकय् निभाः पाः वइ, वा पाः वइ । मनूतय् छेय्
 निभाःपं फय्पं, वर्षा छे क्वाः, चिकुलां ख्वाउं धयागु मरु, लाकां न्हानाः
 बैय् पलातये म्वाः । मनूतय् छेय् तुं दु, लागाय् लागाय् त्वहं हिति व पुखुया
 व्यवस्था दु । ती निभालय् व निभाः बीगु ह्याउं निभाःया इलय् सुं पिहाँ
 वनी मखु । मनूत निभाः स्वयाः ई सीकी, पल्लिइ आण्पाय् भू मन्त धाये
 वं जाथू वनेत्यल धाइ । चाल्हाय् ग्वंगः हाःगु ई स्वयाः सुथय् जुल दनेत्यल
 धकाः लासां दना वइ ।

अन्तर्राष्ट्रिय् छयलय् हे नेवाःतय् छैया विशेषकथं महत्त्वपूर्णगु बस्तु
 जुया च्वंगु दु । साषानिभाः स्व. प्रेमबहादुर कसाःजुं “जिमिगु नेपाया
 तान्त्रिक छः व तान्त्रिक पूजा” नांयागु सफुतिइ भूमिकाय् थथे चवयादीगु
 दु— “पामोडा शैलीयागु देगः व संख्याः दुगु छैयात कयाः बास्तुकलाया

विचार यानाः स्वतः धाःसा नगुने सन् १९८३ या सितम्बर महिनाय् पश्चिम जर्मनीया म्यूनिक शहरया प्रदर्शनीजू बलय् नेपाया निम्ति श्वहे पंगोडा शैली यागु छे निर्माण जुल । मेमेपिनिनं थः थःगु देवा कक्षाया निम्ति थः थःपिनिगु पहयागु छे दयेकूसां प्रदर्शनी ब्यचायेवं फुक्क थुना छ्वत । तर नेपाःयागु पंगोडा शैली यागु छे विशेष कलां जाःगु सुयागु नापा जोमलागु जूगुलि बयात त्यकाहे तयेगु खं अनयागु नगर सभासदं कोछित, प्रदर्शनीया आयोजक याके धेवा पुलाः न्यानाः उकिया संरक्षण यानातल । अथेहे स्वीजरलैण्डया जूरिचय् जूगु प्रदर्शनीइ नं “नेवारचोक” धकाः नेवाःतय्गु चुकथे दयेकाः ब्या तःगु हे दकलय् आकर्षकगु वस्तु जुल । जापानय् थोकेहे गु गु “एक्स पो-८५” प्रदर्शन जुया चवन अकि उकियागु नेपाल कक्ष दयेकेत व छायेपेत नेपालं निते कालीगरत व कलाकारत वंगु दु । श्व गुम्बापहः वडगुलि मेमेगु देशय् यागु स्वयाः अवश्य पाइ धयागु विश्वास दु । थुकथं नेपाःयागु बास्तुकला खनीबलय् विदेशीतय्सं विशेष यानाः यूरोपी कलाविदतय्सं न्हूगु संसारय् ब्याचवना थें तायेकल धाःसा छुं अद्भुत मखु । अथेहे जुयाः जुइसाः नेपाली पन्ना बयनेत श्री ५ या सरकारनं न्हू छे दयेके बलय् पंगोडा शैली वयेक पौ तयेमाः धकाः नियन दयेका ब्यूगु” ।

थथे हे गुगुं नं बिश्वमेला व बिश्वप्रदर्शनीइ नेपालं नेवाः शैलीया कला प्रदर्शन याःगु कक्षाय् लखे लखे सनूखं अवलोकन याःगु पत्र पत्रिकाय् ब्वने दया चवंगु, नेपाल रेडियोनं खबर ब्यूगु न्यने दया चवंगु व नेपाल टि.भिइ फुक्कस्यां स्वये दया चवंगु दु । लिपा लिपा जुइगु बिश्व मेला व प्रदर्शनिइ नं नेवाःतय्गु संस्कृति व कलाया बिशेष कथं स्थान दया चवनीगु नेपाः देया गौरबया खे ख ।

नेवाःछेत संस्कृति व कलां जायाः ततःसकं बाँबालाः, देयात शोभा ब्यू । छे निर्माण यायेगु शैलिइ नेवाःतय् मे मेगू लिइ थे थःपहःगु हे

मनोविज्ञान व सभ्यताया तः धंगु बिकास जुया च्वंगु दु । भाँचिकं अप्पाया छेत अति आकर्षक, अति प्रशंसनीय, अद्वितीय, ऐतिहासिक पुरातात्विक महत्त्वया वस्तु राष्ट्रिय व अन्तर्राष्ट्रिय सम्पदा खः । बिदेशीत नेवाः छेत खनाः अजु चायाः म्येँ वा न्याइ, संस्कृतिइ व कताय् दुसुला च्वंगु नेवाः तय् तान्त्रिक भाव सीकेत, थुइकेत कुतः याइ, अनुसन्धान याइ । बिश्वय् नेपालं न्हाय् तये दयाच्वंगु देया पर्यटन उद्योगया बिकास व देया सर्वाङ्गीण बिकासया लागि बिदेशी मुद्रा आर्जन यायेगु तः धंगु आम्बानीया श्रोत हे नेवाः संस्कृति खः ।

तिबः सफू व चवसुत

- १) नेपाल भाषा साहित्यया जातः- कविवर चित्रधर "हृदय"
- २) कान्तिपुर चवसुः- कान्तिपुर, सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ, बलदेव जुजु
मोहनिया कुलः प्याखँ - इनाप - दँ ७, ल्याः ३६
सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
नेपाःया संस्कृतिइ कुमारी द्यः - विश्वभूमि, दँ ५, ल्याः १२६ -
बलदेव जुजु
- ३) हनुमान ढोका राज दरवार- गौतम बज्र बज्राचार्य
- ४) छेय् मूलुखा छुइगुया सांस्कृतिक महत्व- विश्वभूमि, दँ ५,
ल्याः १२६ तँसापौ-सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
- ५) आसा सफूकुथि- कुंलाय् मरु त्वाः
- ६) तिकिइयाःया सांस्कृतिक परिचय- विश्वभूमि, दँ ६, ल्याः १४०
तँसापौ- सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
- ७) झीगु संस्कृतिइ सहाय्या महत्व- नेपाः या तान्त्रिक द्यः व
तान्त्रिक पूजा-बलदेव जुजु व सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
- ८) झीगु संस्कृतिइ सहाय्या महत्व- नेपाः या तान्त्रिक द्यः व
तान्त्रिक पूजा- बलदेव जुजु व सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
- ९) छेय् सगं- नेपाः या तान्त्रिक द्यः व तान्त्रिक पूजा- बलदेव जुजु व
सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
मि मल- राजामति-दँ १०, ल्याः १३- सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
भिन्तुना- दँ ६, सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
- १०) गुंपुह्ली- राजामति, दँ ६, सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ

- ११) सैश्याः या कलात्मक जक मखु तान्त्रिक इयाः नं खः- विभ्रभूमि,
दँ ६, ल्याः २३६ तँसापौ- सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
- १२) सिदुवा-पलिस्था-ने. सं. १११३- सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
- १३) हनुमान ढोका राज दरवार- गौतम वज्र वज्राचार्य
- १४) गथां मुगः- कान्तिपुर- सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ व बलदेव जुजु
- १५) नासः द्यः- हनावना- ल्याः १ सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
सकव देया देवी प्याख- बाल गोपाल श्रेष्ठ
- १६) भि द्यः- गुँच्च- द्यौराली बहुमुखी क्याम्पस- दँ १ ल्याः १
सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
- १७) योमरि पुह्लि- इनाप- दँ ७, ल्याः ३३५- सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
- १८) खङ्ग सुरक्षाया प्रतीक नेपाः या तान्त्रिक द्यः व तान्त्रिक पूजा-
बलदेव जुजु, सुरेन्द्रमान श्रेष्ठ
- १९) चवाहाँ- आखे- दँ १११०
- २०) चालन- दर्शको एक प्रमुख अंग- यति पलिका- धन वज्र वज्राचार्य
- २१) सीकाः भू- तान्त्रिक द्यः व तान्त्रिक पूजा- बलदेव जुजु व
सुरेन्द्र मान श्रेष्ठ
- २२) पूर्वज लुमंका- डा. कमल प्रकाश मल्ल
- २३) मनू द्यः विज्यासः द्यः- नेवाः संस्कृति व नेवाः दर्शन- बलदेव जुजु
- २४) लिच्छविकालीन अभिलेख- स्व. धन वज्र वज्राचार्य
- २५) कुमारी अफ काठमाडौं- डा० जगदीस चन्द्र रेग्मी
मल्ल वदाइन्स- डा० जगदीस चन्द्र रेग्मी

ॐ

नेवाः छँ

नां - सुरेन्द्रमान श्रेष्ठ

भाय - मरु प्याफः, यँ

बुन्हि - ने.सं. १०५९ योमरि पुन्हि

सफू पियना-पासा बलदेव जुजुसिसे जानाः निगू सफू

“नेपाःया तान्त्रिक छः व तान्त्रिक पूजा” व “कान्तिपुर

” पिबने धुंकूगु

पिकाकया धापू

भाजु सुरेन्द्रमान श्रेष्ठ नेवाः सांस्कृतिक साहित्यया रचनाय् पलाःतयाः समाजया व्यवहारय् जुयाच्चंगु संस्कार परंपरा, दिगुपूजा, चथा, मोहनि, त्रिन्ति, पहाँचहे, गुंपुन्हि, बाराः तयेगु ब्याहा, जंको, सी.बू संस्कार इत्यादि विषय कःघाना न्ह्यज्जानादीम्ह छगूहे उद्देश्य घानाः वहेल्लेपुङ्ग विकास या यां बस्तुकला व सांस्कृतिक अध्ययन कथं नेवाः छें दनाः न्ह्यने भाल ।

‘भाजु सुरेन्द्रमान श्रेष्ठ नेवाः संस्कृति यात स्वयेगु पहः गुगु समाजका संस्कारय् ल्यनाच्चंगु हे दनी, गनं थपथाप, गनं घटबह जयाच्चंगु दःसा स्वयेछिगु माःसा केनेयाये फौगु छगु न्हूगु लंपु बिइगु कुतलय् थत अभ्यस्त यानादिइगु दु । वंगु दशक निसं थयागु लेख यानेयिने ब्वने खबले न्ह्यलेला-ज्वलेला थें जुइगु यात धीधी सफू प्रकाशनं यच्चुक सीदया वयाच्चन संस्कृतिक सुरम्भन कुल परंपरा आजु अजिमाद्यः, पात्र खला, जीबथनीगु नःखचःख म्वानाच्चंगु मौलिकता रा ।

छेंनंछुनं व्यवहार याइ व सामाजिक बिधिइ दुनेलाइ । छेंयाम्ह छम्हछम्ह मनूख वनियम विनियम दुनेच्चना काःगु दैनिक जीवन न्ह्याका समाज बुलुहुं न्ह्याना च्वनीं । थुकिं सांस्कृतिक पदः म्वाकातइ । मनूयात छेंनं सुरक्षा बियाच्चनी । छेंगु कुलया बंशाबलीखः कुलछें आजु-अजिमा द्यःखः, माँ लक्ष्मी द्यः खः । छें फलचा, सतः, चपाःयानं रखवाला खः । छें दयेवं तिनि त्वाः त्वाः दइ, समाज स्थायित्व दइ, शहर दइ, इतिहास दइ । थयागु परिवेशं त्रिलिबिल जागु नेवाः समाजया नेवाः लवलय थुइकेगु कुतलय भाजु सुरेन्द्रमान श्रेष्ठया नेवाः छें, मूलखाय हिखुइगु तिकिभ्याः, सँभ्याः, दीचंअप्पा, कुपाः सिंखाः छेंकवः ग्वयछासिया धुरि, भ्येथ, भौप्वा, भौवाः पल्लिचिगु बिधि, म्थ्याय् मचा बीगु, भौ मचा दुकायेगु आदि बास्तुकला व सांस्कृतिक अध्ययनं न्ह्यथना छेरि, मातं, च्वत, बैगः थायमापा, गृहलक्ष्मी, देमिया छें आजु-अजिमा द्यःयारुपं मनू वा संस्कार नापं स्वापु दुगु मनु बस्निसें सीबलय तकः संस्कार वया समाजयात धयसुइमाःगु उल्लेख दु । मनूखें छेंया मार्फत समाजया संरचनाय् थत थायमाःगु जीवन पांना वयाच्चंगु थम्हं चायकं वा मचायकं वहे मूलाधाराय वनाच्चंगु नेवाः समाज मूल केन्द्रीकृत छें खः । थयागु जीवन्त सांस्कृतिक धरोहर मौलिक बास्तुकला मौलिक चेतना रूप निध संरचना क्यनेगु अध्ययनं जायाच्चंगु नेवाः छें बास्तुकला सांस्कृतिक लंपु क्यनिगु सफू अभिलय लावनगु रुपरेखा खनेदु । बस

रामभक्त भोमि